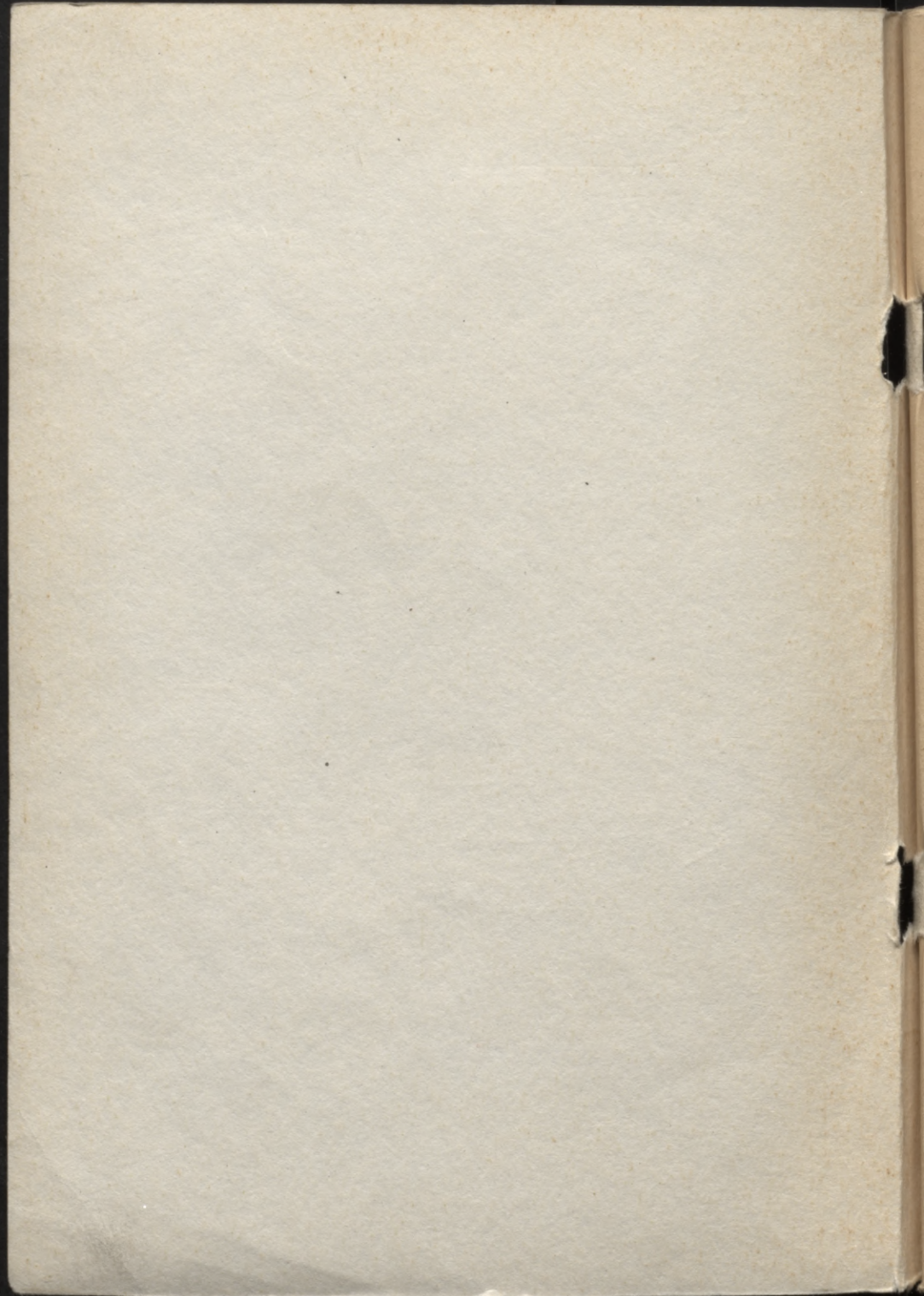

92-3

L 232

 Bibliotekārs
un
lasītājs

92-3
L 232

Э
024

Letvijas Nacionālā bibliotēka

BIBLIOTEKĀRS UN LASĪTĀJS

Tematiskais rakstu krājums

Letvijas Nacionālā bibliotēka

Rīga 1991

PRIEKŠVĀRDS

Bibliotēka, tāpat kā visa mūsu sabiedrība dzīve šobrīd atredas krustcelēs, jo tai jāatrod jauns, laikmeta prasībām atbilstošs attīstības virziens. 50 gadus mūsu bibliotēkas iegādājās, glabāja un popularizēja galvenokārt literatūru, kura vairāk vai mazāk veikli puda šķiru citpas ideologiju. Informācijas ieguvē valdīja un vēl joprojām domā t. s. selektīvā nostādne - izredzētajiem pieejama viena informācija, tautai jeb masām, kā gadiem pieņemts teikt, otra. Vieni lasīja paaugstināta pieprasījuma literatūru (daži pat aiz trejdievīpa atalģām glabāto), citi bija spiesti apmierināties ar to, kas "stāv" bibliotēkā un kuru viņiem iesaka t. s. "lasīšanas vadība" un "lasītāju pieprasījuma veidošana" mūsu bibliotēkā.

Vissavienības, dienēšl nerēši arī republikās, bibliotēku metodiskās vadības nepārskāpjams, ilgu laiku par vienīgo pareizo postulētais princips - visiem vienam un to pašam, visiem pa druskai ne Kolkastraga vējiem līdz Handlārijas sēpkā - par likumu kļuvis arī pie mums. Rezultātā Latvijas bibliotēku fondi ir tā nepolicināti, tā unificēti un tajā pašā laikā ar "salma" literatūru tā piebāst, ka katrs otrs bibliotēkas lasītājs vairs neatrod nekāto. Bibliotēka nespej analizēt objektīvu un reprezentatīvu informāciju, jo pārāk daudz grāmatu iznīcināts un nenīcināts. Bibliotēkas prestiža pazemināts, lasītāju skaits sarūks, masināts apvērsts. Bibliotēka - k u i z m a n t o š a n s t r a d i c i o ņ u t a u t ā p a m e z ā m , b e t n e a t l a i d i g i s a n d s , j e n e ņ i e t i c a s b i b l i o t ē k ā i u n a r i b i b l i o t ē k ā r a m , k a s k l ū v i s b e i l i g s , p a s i v s u n v i e n a d s i g s . L a s i t ā j s š e p i b l i o t ē k ā r a t r e d i c i o n ā l e a p ā t i j u , n e r e t i p a t p r o f e s i o n ā l o n e k o m p e t e n c i , j ā t u n p r e t b i b l i o t ē k ā r u k ā l i t e r ā t ū r a s u n z i n ā š a n u p o p u l a r i z ā c i j u i s t u r a s ļ e t i s k e p t i n k i . T i k a i 5 , 5 % t a u t a s b i b l i o t ē k u l a s i t ā j u a t z i s t , k a b i b l i o t ē k ā r s v a r ļ e t i b ū t i e k i i s t e k a e t v i p a l a s i š a n u . M e s e s a m b i s t a m a s t e n d e n c e s l i e c i n i e k i , p r e t i , k l ā s t a m p a r n e l a s i t ā j u n ā c i j u , p a r e i z ā k s a k o t , e s a m j a u k l ū v u š i p a r t ā d u . T e v e i c i n a a r i p a š r e i z ā j ā g r ā m ā t i z o š a n a s p o l i t i k a , p a k ā p e n i s k i , b e t n e a t l a i d i g i s a m a z i n o t l a t v i e š u v a l o d ā i s -

de to grāmatu un laikrakstu nosaukumu skaitu. 1936.gadā uz 100 000 iedzīvotājiem Latvijā izdeva 82, bet 1988.gadā - tikai 74 grāmatu nosaukumus, un attiecīgi 10,3 un 8,8 laikrakstu nosaukumus.¹ Būtu jāceļ trauksme, bet slīgstam pašapmierinātībā. Lidz absurdam ideologizēta un pacelta nereālā, visuvarešā līmenī, bibliotēka īsti stagnātiskā garā sevi pasludina par ideoloģijas, kultūras un arī internacionālisma centru. Viss it kā atkarīgs no bibliotēkas, visās jomās var palīdzēt bibliotēka. Bibliocentrisms partijiskās vadības un dienžēl arī pašu bibliotēku darbinieku interprētējumā atbaida sabiedrību no bibliotēkas.

Viss tas, protams, ietekmējis arī bibliotēkara psihi, veidojis un nestiprinājis duālistisko domāšanu, sekmejis pat tiešus melus un slēptu izlikšanos, novedis vīpu sociālās hierarhijas viszemākajā posmā. Bibliotekāri dzīvo pēc principa - kam maz maksā, no tā nevar daudz prasīt, bet sabiedrība un valdība neapzinās laikmeta prasībām atbilstošu bibliotēku nepieciešamību, nesaprot, ko varētu dot informācijas ieguves, glabāšanas un sniegšanas modernizēšana un atbilstība starptautiskiem standartiem. Ārzenju zinātnieki norāda: kas pārvalda informāciju, tas pārvaldīs pasauli. Vai spēsim atrast pazaudēto ceļu uz Eiropu? Vai trešā tautas atņēda ienesis jaunas vēsmas arī bibliotēkā, vai bibliotēkā sabiedrība spēš atteikties no duālisma un parrādiskuma, no apšaubāmiem un nerealizējamiem mērķiem, bibliocentrisma, partijiskuma principa fondu komplektēšanā un literatūras popularizēšanā? Vai bibliotekārs spēš pierādīt sev un sabiedrībai, ka informācijai mūsdienu apstākļos ir noteicošais spēks?

Bibliotēkās pārmaiņas vēl maz jūtamas, tās raisās ar grūtībām, jo vecā vērtību sistēma vēl stipra. Distance starp jauno un veco domāšanu tomēr neatlaidīgi palielinās. Normālā, patiesi demokrātiskā valstī bibliotēkai jānodrošina brīva ideju izvēle: bibliotēka piedāvā visu, bet lasītājs, pareizi vai nepareizi, izvēlas pats un tieši to, kas viņam vajadzīgs.

Republikas ekonomikai un politikai kļūstot atklātai, tā vairs nebūs slēgta, nesaprotama sistēma un līdz ar to visās dzīves nozarēs būs nepieciešama patiesa, precīza informācija. Bibliotēkai un bibliotekāram jābūt gataviem strādāt pa jaunam,

1 Латвийская ССР в цифрах в 1988 году. - Кр. статист. сб. - Р, 1988. - С. 102

atbilstoši laikmeta prasībām.

Ceram, ka atskats pagātnē ļaus labāk ielūkoties nākotnē, tāpēc pavērosim, kāda bija tautas bibliotēka, bibliotekārs un lasītājs laikposmā no 1984. līdz 1986. gadam, t.i., stagnācijas ziedu un norieta sākuma laikā. Latvijas Valsts bibliotēkā veiktais sociālpsiholoģiskais pētījums "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība", kura materiāli atspoguļoti lasītājam piedāvātajā rakstu krājumā, mēģina sniegt ieskatu tā laika tautas bibliotēkas ikdienā, lasītāju un bibliotekāra attiecībās.

Ingrīda Kalinka rakstā "Sociālpsiholoģiskā pētījuma "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" metodoloģija un metodika" raksturo pētījumā izmantotās galvenās informācijas ieguves metodes - novērošanu, aptauju, bibliotekāru erudīcijas pārbaudi, dokumentācijas analīzi, kā arī aplūko satraucošo bibliotēkas kā kultūras iestādes nepopularitāti, vājo apmeklētību un izmantojamību, nabadzīgo materiāltehnisko bāzi. Rakstā "Bibliotekāra un lasītāja saskarsme tautas bibliotēkā" I. Kalinka analizē bibliotekāra un lasītāja attiecības. Bibliotēkā samērā bieži vārojams, ka bibliotekārs profesionālajā varenībā ir pārāk cēls un nepieejams, savā skatījumā zina un var visu... Viena daļa lasītāju turpreti ir samērā bezpalīdzīgi - neorientējas grāmatu kārtojumā, nezina, kas ir katalogs (40%!); neprot atrast vajadzīgo izdevumu, nereti pat nezina, ko vēlas. Autore uzsver, ka apmēram pusē gadījumu bibliotekārs savu tiešo pienākumu veic formāli, daudzreiz pat neizrāda nekādu interesi par lasītāju. Vai tas nenozīmē, ka vismaz katrs otrais bibliotekārs nespēj vai negrib veikt savus tiešos pienākumus?

Lasišanas socioloģijas izpēte Latvijā notiek jau 20 gadus, taču bibliotekāra literārās intereses pētītas pirmo reizi. Bibliotekārs, protams, ir labāk informēts par literatūru nekā lasītājs, dziļāk interesējas arī par tās vērtējumu, taču oficiālās atzīpas un nostādnes nereti pieņem par savām. Kā lasītājs, viņš maz atšķiras no bibliotēkas apmeklētāja. Bibliotekāra literārās intereses un lasīšana kā daļa no viņa profesionālās sadarbības aplūkota Antreas Purīņa rakstā "Bibliotekāra lasīšanas intereses". Nosacīti sadalot bibliotekārus četrās ti-

pologiskās grupās, autore analizē gan viņu galvenos lasīšanas motīvus, gan attieksmi pret dažādu žanru literatūru, gan arī nekonsekvento, dažkārt konjunktūrisko pieeju literatūras vērtēšanā. Rakstā "Bibliotekāra personības loma lasīšanas vadībā" A.Puriņa iztirzā jēdzienu "lasīšanas vadība" tiklab vēsturiskā kā mūsdienu skatījumā. Lasīšanas vadība nostiprinājusies kā totalitārisma ideoloģijas balsts, kā unikāla parādība sociālisma zemēs. Pienācis laiks pārvērtēt daudzas bibliotēku darba pamatnostādnes, arī lasīšanas vadību. Bibliotekāra personības apskatā autore uzmanības lokā ir galvenie profesionālo attieksmi veidojošie faktori, kā arī personības iezīmes, kas būtiski ietekmē bibliotekāra darbu.

S i l v i j a S a r d i k o rakstā "Saskarsme bibliotēkā: psiholoģiskie aspekti" iepazīstina ar dažādām bibliotekārās apkalpošanas situācijām, analizē nereti sastopamo bibliotekāru nevelēšanos izprast lasītāju, iesaka, kā jārikojas bibliotekāram, lai labi apkalpotu visu temperamenta grupu lasītājus.

Lietišķā socioloģiskā pētījumā "Centralizēto bibliotēku sistēmu darbinieku kvalifikācijas celšanas sistēmas optimizācija", kas laikā no 1989.gada aprīļa līdz septembrim veikts pēc Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūta pasūtījuma, iegūta informācija par bibliotekāro kadru kvalifikācijas paaugstināšanas problēmām. E d v i n s A r n i s rakstā "Dažas bibliotekāru kvalifikācijas celšanas problēmas sociologa skatījumā" sniedz ieskatu institūta darbībā, atsedz un analizē neatrisinātās problēmas, iesaka ceļus darba uzlabošanai.

Bibliotēku metodiskā darba vadītāji šobrīd ir visneapskaužamākā stāvoklī, jo viņiem pārmet visvairāk. Iekļaujoties t.s. vissavienības kontekstā, viņi vadījuši gan fondu "tīrīšanu" un vienādošanu, gan nezinātniskās, Latvijas apstākļiem nepiemērotās grāmatu klasifikācijas ieviešanu tautas bibliotēkās, gan zinānā mērā organizējuši arī kadru kvalifikācijas pilnigošanu. Tagad, pārvarot pretdarbību, sākam analizēt vissavienības un pašmāju metodisko centru līdzšinējās prasības. I l i z a n a R u d e n e rakstā "Tautas bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšana: pārdomas un meklējumi" stāsta par jauniem pasākumiem kvalifikācijas celšanas organizācijā.

Par oficiāli atzītu profesiju bibliotekārs kļuva Renesanses

sākumposmā, pirms iespiestās grāmatas parādīšanās. Tā apgalvo spāņu filozofs H o z ē O r t e g a i G a s s e t s (Ortega y Gasset, 9.5. 1883.-1810. 1955.) rakstā "Bibliotekāra misija". "Ikvienai sabiedrībai nepieciešams noteikts skaits ārstu, tiesu ierēdņu, karavīru un bibliotekāru - lai ārstētu slimos, spriestu tiesu, aizsargātu savus pilsoņus un panāktu, lai tie lasa grāmatas," - raksta autors. Tiešām, kā panākt, lai grāmatas, kur ir tik daudz, lasītu vairāk? Vai grāmatu pārprodukcija neveicina novēršanos no lasīšanas, vai kultūra, kas senatnē atbrīvoja cilvēku no pirmatnējā meža, tagad viņu neiegrūž grāmatu džungļu biežpā? Mūsaprāt, jebkuram interesentam ieteicams iepazīties ar autora domām, kuras izteiktas 30.gados, bet savu aktualitāti saglabā arī šobrīd.

Rakstu krājumam pievienots pētījumā "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" iegūtās statistiskās informācijas kopums, kas sniedz detalizētu ieskatu tautas bibliotēkas, bibliotekāra un lasītāja problemātikā.

Jebkurš pētījums ir noteikta vēsturiska posma vairāk vai mazāk precīza stenogramma, realitātes konstatējums, kas ļauj ne vien ieskatīties nesenā pagātnē, bet arī iezīmēt nākotnes perspektīvas, tāpēc šis rakstu krājums var būt noderīgs bibliotēku darba vadītājiem un speciālistiem, studentiem un visiem tiem, kas interesējas par mūsu kultūras ainu un tās attīstības problēmām.

SOCIĀLPSIHOLOĢISKĀ PĒTĪJUMA "BIBLIOTEKĀRA
UN LASĪTĀJA MIJIEDARBĪBA" METODOĻĢIJA UN
METODIKA.

Svarīgs kultūras attīstības rādītājs ir iedzīvotāju bibliotekārās apkalpošanas līmenis.

Dienmēļ pēc kara gados, neraugoties uz samērā aktīvo vārdos pausto atbalstu tautas bibliotekām, to sociālā loma sabiedrības dzīvē līdz šim nav pienācīgi novērtēta. Par to liecina atbildīgu personu nostāja bibliotēku celtniecības, materiāltehniskās apgādes, fondu komplektēšanas un, visbeidzot, arī kadru materiālās un morālās stimulēšanas jautājumos. Šāda situācija lielā mērā mazinājusi gan lasītāju aktivitāti bibliotēkas pakalpojumu izmantošanā, gan arī bibliotekāru darba degsmi, kopumā radot bibliotekāru autoritātes krišanos. Apstiprinājums tam ir bibliotekārās statistikas dati un socioloģisko pētījumu rezultāti.

Satrauc ne tik daudz nepietiekamais bibliotekārais aptverums, kas Latvijā, salīdzinājumā ar dažām PSRS republikām, ir viens no zemākajiem. - 28,4%¹ cilvēku reģistrēto lasītāju pasivitāte. Pētījums republikas pilsētciematos liecināja, ka trešdaļa lasītāju gada laikā apmeklejuši bibliotēku tikai 1-2 reizes un izlasījuši 1-5 grāmatas.² Vērojama arī ļoti liela lasītāju sastāva mainība - tikai 29% bibliotēkas abonentu sabiedriskos grāmatu krājumus izmanto ilgāk par 5 gadiem.³ Lasītāju aktivitātes samazināšanos izraisa ne tikai iedzīvotāju brīvā laika ierobežotība un personisko bibliotēku popularitāte, bet arī aizvien vairāk jūtama lasītāju vēlme un bibliotēkas piedāvājumu nesakritība.

Lasītāju interešu apmierināšanā šobrīd ir zināmas grūtības, jo fondu komplektējumā ir lakūnas gan saturā, gan eksemplaritātes ziņā.

1 LatvPSR Valsts masu bibliotēku darba rādītāji 1987.gadā. - R., 1988. - 3.lpp.

2 Socioloģiskā pētījuma "Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā" rezultāti: Uzzīņa. - R., 1982. - 7.lpp.

3 Turpat, 8.lpp.

Pozitīvu lasītāju attieksmi pret bibliotēku nosaka ne tikai tādi objektīvi faktori kā fonda apjoms un saturs, bet arī psiholoģiskā atmosfēra, kas valda katrā konkrētā bibliotēkā un kuras galvenie veidotāji ir bibliotekāri. Līdzšinējie vērojumi diemžēl liecina, ka spilgtu personību vīpu vidū trūkst. Talantīgu bibliotekāru nepietiekamība visbiežāk vērojama tieši lasītāju apkalpošanas nodaļās. Tādēļ pētījumos, kas skar bibliotēku attīstības problēmas, par vienu no aktuālākajām tēmām visās valstīs kļūst kvalificētu bibliotekāru sagatavošana darbam ar lasītāju.

Arī mūsu republikā nepieciešama bibliotekāra un lasītāja saskarsmes problēmu izpēte, jo fondu brīvas pieejas apstākļos līdz šim tām nav pievērstas pietiekama uzmanība. Jāņem vērā, ka pēdējos gadu desmitos mainījies gan lasītāju, gan bibliotekāru īpašu izpratni prasa individuālais darbs ar lasītāju, vissarežģītākais un reizē arī vismazāk izkoptais bibliotekārā darba veids. Šajā jomā nepieciešamas netiešākas un līdz ar to arī sarežģītākas darba vadības formas, jo, kā rāda vērojumi, vairums lasītāju literatūru izvēlas patstāvīgi, neprasot palīdzību bibliotekāram. Pētījums "Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā" (1978.-1980) apliecināja, ka šādu patstāvīgu lasītāju republikas pilsētciematu bibliotēkās bija 67% no apmeklētāju kopskaita. Bibliotekāru palīdzība bija nepieciešama 32% gadījumu, bet ar citu lasītāju starpniecību grāmatas meklēja 1% apmeklētāju.¹ Izmaiņas bibliotekāra un lasītāja saskarsmē saistāmas ne tikai ar brīvpieejas fonda izveidi tautas bibliotēkās, bet arī ar kultūras un izglītības līmeņa celšanos sabiedrībā, ar lasītāju pašapziņas paaugstināšanos.

Šādos apstākļos ne mazums bibliotekāru nepamatoti pazemina savu lomu grāmatu popularizēšanā un diezgan lielā mērā atsvešinās no lasītājiem. Lai gan viedokļu konflikts bibliotēkā sastopams reti, savstarpējo atturīgums ir samērā parasta parādība.

Tam var būt dažādi iemesli: no vispārēju sociālpsiholoģisku tendenču izpausmēm (vēlme aizcargāt savu personību no psihiskas piepūles saskarsmē, nevēlēšanās atklāt savu nezināšanu

1. Lasītāju pieprasījums un tā veidošana bibliotēkā. - R., 1982. - 119.lpp.

kādā jautājumā) un saskarsmes subjektu intravertuma līdz bibliotekārā darba specifiskām problēmām (augsti profesionāli sagatavētu kadru trūkums, lasītāju pieprasījumu pilnīgas un operatīvas apmierināšanas neiespējamība utt.).

Šāda situācija noteica Valsts bibliotēkas Zinātniskās pētniecības nodaļas pētījuma "Bibliotekārs un lasītāja mijiedarbība" tēmas izvēli.

Tas ir mēģinājums analizēt bibliotekāra un lasītāja uzvedību lasīšanas vadības procesā bibliotēkā, izprast savstarpējo kontaktu veidus, uzzināt, ko lasītāji gaida no bibliotēkas un bibliotekāra, iezīmēt bibliotekāra kā lasīšanas vadītāja portretu.

Lai stiprinātu bibliotēkas lomu sabiedrībā, pētījuma mērķis ir rast ceļus bibliotekārās apkalpošanas pilnveidošanai republikas tautas bibliotēkās, konstatējot un analizējot dažādus faktorus, kuri ietekmē bibliotekāra un lasītāja saskarsmes rezultativitāti.

Pētījums veikts 1984.-1986.gadā, par izpēti objektu izvēlies rajona pakļautības tautas bibliotēku bibliotekārus un lasītājus.

Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbības pētīšanas procesā svarīgākie uzdevumi bija šādi:

- 1) Raksturīgākās situācijas un motīvi bibliotekāra un lasītāja saskarsmē abonementā.
- 2) Lasītāju un bibliotekāru viedoklis par bibliotēkas kā literatūras ieguves avota nozīmību sabiedrībā.
- 3) Lasītāja pašvērtējumā un bibliotekāra skatījumā.
- 4) Bibliotekārs pašvērtējumā un lasītāja skatījumā.
- 5) Individuālā darba ar lasītāju formu un metožu nevērtējums.
- 6) Bibliotekāra un lasītāja literārās intereses kā savstarpējā dialoga pamats.

Sarežģītu starppersonu attiecību izpētei nepieciešama izmantot dažādas savstarpēji papildinošas informācijas ieguves metodes. Atbilstoši pētījuma uzdevumiem tās bija šādas:

- 1) novērošanas metode (lasītāju un bibliotekāru novērošana abonementā, aizpildot standartizētu novērošanas karti);
- 2) aptaujas metode;

- a) bibliotēkas lasītāju aptauja, izmantojot anketēšanu;
- b) bibliotekāru aptauja, izmantojot anketēšanu;
- c) ekspertu aptauja, izmantojot standartizētu interviju;
- 3) eksperiments bibliotekāru erudīcijas pārbaudei;
- 4) bibliotekārās dokumentācijas analīze.

Novērošanas kartē ietverta šāda informācija: 1) bibliotekāra un lasītāja grāmatu meklēšanas ceļš, bibliotekāra un lasītāja kontaktu veidi, komunikācijas merķi un saturs, novērošanas objektu aktivitāte abpusēju kontaktu radīšanā un uzturēšanā, situācija lasītāju apkalpošanas brīdī; 2) bibliotekāra sniegtā informācija par lasītāju (lasīšanas kultūra, patstāvība); 3) no dokumentiem iegūtie dati (no lasītāja formulāra - sociāldemogrāfiskais raksturojums, lasītāja stāžs bibliotēkā, no bibliotekāra anketas - sociāldemogrāfiskais raksturojums, darba stāžs bibliotēkā).

Pētnieku uzmanība vērsta uz saskarsmes subjektu komunikatīvajām spējām un profesionālās ētikas ievērošanu bibliotekārajā apkalpošanā, kura ietver sevi atsaucību un interesi par katru apmeklētāju. Tika vērtēta arī bibliotekāra žestu, mimikas, balss intonācijas ietekme uz saskarsmes rezultativitāti.

Lai gan novērojumā subjektīvi pilnīgi izslēgt neizdevās, tomēr protokolētā novērošanā, t.i., notikuma registrācija pēc standartizētas programmas, netraucējot bibliotēkas ierasto darba ritmu, deva statistiski nozīmīgu materiālu, kura apstrādei varēja izmantot ESM.

Pilnīgāk interpretēt iegūto materiālu bija iespējams, izmantojot bibliotekāru un lasītāju aptaujas datus par indivīda uzvedības motīviem, atklājot viņu domas, spriedumus, intereses. Lasītāju aptauja notika tūlīt pēc novērošanas, pirms viņi atstāja bibliotēku.

Lasītāju anketē bija ietvertas trīs jautājumu grupas. Anketas pirmajā daļā - jautājumi par lasītāju vajadzību pēc saskarsmes ar bibliotekāru, tikko notikušās saskarsmes vērtējums, kā arī jautājumi par bibliotēkas un bibliotekāra prestižu pētāmajā sabiedrībā.

Otrajā anketas daļā ietvertie jautājumi noskaidroja galvenokārt respondentu literārās intereses. Lai salīdzinoši analizētu intelektuālo vāzi, uz kuras veidojas lasītāju un bibliote-

kāru mijiedarbība, šī jautājumu grupa bija iekļauta arī bibliotekāra anketā.

Trešā jautājumu grupa ļāva iegūt lasītāju sociāldemogrāfisko raksturojumu.

Bibliotekāru anketā galvenais akcents vērsts uz viņu attieksmi pret savu profesiju, adaptāciju bibliotēkā, attieksmi pret saskarsmes problēmām. Piedalīties sarunā tika aicināti lasītāju apkalpošanas nodaļas darbinieki.

Lai iegūtu iespējami plašāku informāciju par bibliotekāra un lasītāja savstarpējām attiecībām un bibliotēkas prestižu sabiedrībā, tika organizēta ekspertu grupas aptauja, kuru veidoja vadošie izpētes bāzu speciālisti.

Pētījuma laikā veikts eksperiments, lai pārbaudītu bibliotekāru profesionālo erudīciju lasītāju tematisko pieprasījumu apmierināšanā. Iegūtā informācija tika fiksēta speciālā veidlapā un atspoguļoja šādus faktorus: pieprasījuma tematiku, bibliotekāra aktivitāti pieprasījuma apmierināšanā, literatūras izvēles ceļus, pieprasījuma apmierināšanas līmeni. Eksperiments atspoguļoja gan bibliotekāra profesionalitāti, gan attieksmi pret savu darbu.

Lai konstatētu, kādu iespaidu uz bibliotekāra un lasītāja saskarsmi atstāj dažādas situācijas bibliotēkā, tai skaitā lasītāju plūsma, katrā bāzes bibliotēkā pētījuma procedūras tika veiktas vienas nedēļas laikā.

Kopumā aptaujāti 470 lasītāji, 177 bibliotekāri un aizpildīta 771 novērošanas karte.

Par pētījuma bāzēm tika izraudzītas 10 rajonu - Balvu, Bauskas, Gulbenes, Krāslavas, Kuldīgas, Ogres, Saldus, Tukuma, Valkas centrālās bibliotēkas un 8 rajonu pakļautības pilsētu - Ainažu, Kārsavas, Līvānu, Olaines, Piltenes, Rūjienas, Subates un Valdemārpils bibliotēkas.

Gan izvēlēto bibliotēku skaits, gan arī to atrašanās dažādes republikas rajones nodrošina pētījumā iegūto datu reprezentivitāti un ļauj tos attiecināt uz visām republikas rajonu pakļautības pilsētu tautas bibliotēkām.

Ar pētījuma problemātiku un metodiku sīkāk iepazīstina Valsts bibliotēkas izdevums - Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība: Sociālpсихологiskā pētījuma tehniskais uzdevums. - R., 1984. - 77 lpp.

BIBLIOTEKĀRA UN LASĪTĀJA SASKARSMĒ TAUTAS BIBLIOTĒKĀS

Bibliotekāra un lasītāja saskarsmi, tāpat kā saskarsmi sabiedrībā vispār, plašākā nozīmē var raksturot kā informācijas apmaiņas procesu, kā domu un pārdzīvojumu pārraidi ar dažādiem komunikācijas līdzekļiem. Šis process, kura dziļums atkarīgs no konkrētas situācijas bibliotēkā, nekad nav statisks, jo informācija tiek nodota un saņemta nepārtraukti, arī bez vārdiem.

Bibliotekāra un lasītāja saskarsmes saturiskās daudzveidības pamatā lielākoties ir literārās intereses. Abu saskarsmes subjektu attiecības nosaka bibliotēkas tips, fonda lielums un tā organizācija, bibliotekārās apkalpošanas struktūra, materiāli tehniskais nodrošinājums un kultūrvide, kurā darbojas bibliotēka. Saskarsmi ietekmē arī lasītāju sastāvs, komunikācijas motīvi (kāpēc akmekl bibliotēku?), izvēlēta literatūra (ko lasa?) un bibliotekārās apkalpošanas gaita, t.i., bibliotekāra konvencionālās lomas izpildījums.

Tā kā saskarsmes subjekti ir konkrētas personas, liela nozīme tajā ir psiholoģiskajiem aspektiem - cilvēku raksturu un psihi iepatnībā, attieksmei pret gaidāmo sarunu, starppersonu attiecībām, jo pat īslaicīgākajos kontaktos cilvēks sevi parāda divās kvalitātēs - kā noteiktu lomu izpildītāju un kā emocionāle attieksmju pārdēju.

Saskarsmes situāciju raksturojumā nozīmīgi ir bibliotēkas apmeklējuma motīvi, kas veidojas lasītāja un bibliotekāra pirmkomunikācijas stadijā un ko nosaka attieksme pret bibliotēkas lomu sabiedrībā, konkrāti pret savu bibliotēku, iespējas iegādāties grāmatas personiskajā īpašumā, laika daudzums, ko var pavadīt bibliotēkā, lasītāju dzīves apstākļi u.c. Vairumam lasītāju attieksme pret bibliotēku ir pozitīva - kā ļoti labu vai labu savas bibliotēkas darbu vērtējuši 85,8% apmeklētāju, tomēr bibliotekāru par lasīšanas vadītāju atzinuši tikai 25,7% aptaujāto; savukārt 77,6% aptaujāto ir vienalga, kas viņus apkalpe.

Galvenie lasītāju minētie iemesli, kas mudina apmeklēt bibliotēku, ir vairāki: visas interesējošās grāmatas nav iespējams nopirkt līdzekļu trūkuma dēļ - 19,9%, grūti nopirkt labu grāmatu - 10,0%. Ir arī lasītāji, kas iegriežas bibliotēkā, lai gūtu informāciju par jaunāko literatūru (7,6% aptaujāto), vai parunātes ar kādu par izlasīto (2,1%).

Bibliotekāra un lasītāja komunikācijai bibliotēkā piemīt demokrātisks raksturs, te pirmkārt nesaka lasītāja brīva izvēle - kļūt vai nekļūt par bibliotēkas abonentu, uzsākt sarunu ar bibliotekāru vai neuzsākt. Otrkārt, tautas bibliotēkās te nesaka jau pirms 30 gadiem ieviestā lasītāju brīvā pieeja fondiem. Šādes apstākļos, protams, lasītājs ir relatīvi neatkarīgs ne bibliotekāra un var izvēlēties sev vēlamo literatūras ieguves un komunikācijas formu.

Valsts bibliotēkas pētījumi "Lasītāju pērcējspējuma veidošana bibliotēkā" un "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" apliecina, ka fondu brīvās pieejas apstākļos vairums apmeklētāju dod priekšroku literatūras patstāvīgai izvēlei - 61% lasītāju neizmanto bibliotekāra palīdzību un komunikācijā ar to iztiek bez plašākas sarunas. Šādu abonentu būtu pat vairāk, ja lasītāju patstāvību netraucētu tas, ka daudzi daļlīteratūras jaunumi ātri kļūst par deficītu un vērtīgākās grāmatas savukārt nereti var dabūt tikai ne lasītājiem nepieejamā fonda, iepriekš piesaoties pie bibliotekāra.

Literatūru ar bibliotekāra starpniecību meklēja 39% lasītāju. Arī citos pētījumos konstatēts, ka tikai trešē daļu informācijas bibliotēkā nodēd mutiski. Apmeklētāji pie bibliotekāra visvairāk griezušies ar konkrētiem pieprasījumiem (18% gadījumu), ar tematiskiem pieprasījumiem (12% gadījumu) un ar neteiktiem pieprasījumiem, piemēram, lūgumu iedot palasīt " kaut ko interesantu" (9% gadījumu).

Lasītāja un bibliotekāra mijiedarbības azilumu lielā mērā ietekmē saskarsmes motīvi. Te apzināšana bibliotekāram atvieglo nodibināt kontaktu ar lasītāju. Visvājākā mijiedarbība vērojama t.s. "mēme" pieprasījumu gadījumos, kad apmeklētāji nelūdz talcā bibliotekāru, bet meklē literatūru patstāvīgi. Šādās situācijās abonementa darbiniekam atliek vienīgi izsniegt izvēlēto grāmatu - gluži kā precī pašapkalpošanās veikalā. Šo apmeklētā-

ju un bibliotekāru saskarsme parasti ir visai islaicīga.

Uz patstāvību lasītājus virza pašapliecināšanās centieni ("visu atrodu pats"), iespēja bibliotēkā atslēgties no saskarsmes ar citiem cilvēkiem un neierobežotais brīvais laiks, ko var pavadīt bibliotēkā. Tomēr daļa šo lasītāju anketās atzīmējuši, ka viņiem nav ērti traucēt aizņemto bibliotekāru (29,4% aptaujāto).

Tātad, no vienas puses, vērojama nevēlēšanās bez vajadzības izmantot bibliotekāra palīdzību, bet, no otras puses, pastāv psiholoģiskās barjeras, kas traucē saskarsmi. Apmēram puse - 49% apmeklētāju atzinuši sevi par nekomunikabliem (intravertiem). Lasītāju patstāvība galvenokārt vērojama, izvēloties literatūru atpūtai un pašizglītošanai.

Aktīvāka saskarsme ar dziļāku mijiedarbību veidojas gadījumos, kad lasītāji izmanto bibliotekāra pakalpojumus. Šīs bibliotēkas apmeklētājus varam nosacīti dalīt divās grupās: pie vienas pieder lasītāji, kuriem literatūras izvēlē patiešām nepieciešama palīdzība, pie otras - lasītāji, kuriem bibliotēka ir vieta, kur var parunāties ne tikai par grāmatām, bet arī par dažādiem citiem jautājumiem.

Versties pēc palīdzības pie bibliotekāra lasītājus visvairāk rosina šādi motīvi:

1) vēlme saņemt ātru un kvalificētu palīdzību. Tā izpaužas gadījumos, kad bibliotēkas apmeklētāji cenšas iegūt konkrētu iespaiddarbu (noteiktais pieprasījums), literatūru vai informāciju par noteiktu tematu (tematiskais pieprasījums). Minēto pieprasījumu skaitam ir tendence palielināties, to apliecinājuši divas trešdaļas visu aptaujāto bibliotekāru. Lielākoties šāda literatūra nepieciešama mācībām, profesionālām vajadzībām, arī vaļaspriekam. Tādus bibliotēkas apmeklēšanas iemeslus savās anketās norādījuši 20% aptaujāto.

2) vēlme rast bibliotēkā palīgu lasāmvielas izvēlē. Šie lasītāji literatūras izvēlē parasti labprāt ievēro kādas autoritātes (šai gadījumā - bibliotekāra) viedokli. Par to varēja pārliecināties, kad apmeklētāji lūdza bibliotekāru izteikt "kaut ko labu", "kaut ko interesantu" u.c., pie tam galvenokārt daiļliteratūru. Patijuma laikā šādu nenoteikto pieprasījumu RCB bija 6%, bet filiālbibliotēkās - 10% no visiem pieprasījumiem.

Tātad mazajās bibliotēkās, kurās saskarsme veidojas ar dziļākiem personiskajiem kontaktiem, bibliotekāra ieteikumam uzticas vairāk lasītāju. Abonementa darbinieki savās anketās gan pasvitroja, ka šādiem pieprasījumiem ir tendence samazināties.

3) vēlme saņemt paaugstināta pieprasījuma literatūru. Vairāk nekā puse aptaujāto bibliotekāru norāda, ka lasītāju skaits, kuri bibliotēkā meklē tikai deficitās grāmatas, pieaug. To vidū dr arī tā visai nesacīti saucamie "izlutinātie" vai "prioritārie" lasītāji, kas pirmie ne abonementa darbinieka iegūst deficitātes izdevumus.

4) savdabīga lasītāju atkarība no bibliotekāra. Tā izpaužas gadījumos, kad patstāvīgie lasītāji, nevarēdami atrast nepieciešamo literatūru, spiesti lūgt abonementa darbinieka palīdzību. Veidojas situatīvi nesacīta piespiedu komunikācija, kuru veicina arī lasītājiem nepieejamais bibliotēkas fonds. Šāds stāveklis, pretams, neatspoguļo īsto lasītāja attieksmi pret saskarsmi ar bibliotekāru.

5) pašnovērtēšanās motīvs. Izpētes bibliotēkās lasītāju, kuri labprāt uzsāk sarunu ar bibliotekāru, lai salīdzinātu savu un bibliotekāra spriedumus par izlasīto, iegūtu informāciju par dažādiem grāmatniecības jautājumiem, nav daudz, tomēr novērojumi liecina, ka labvēlīgos apstākļos šajā bibliotekāra un lasītāja saskarsmē izpaužas visdziļākā mijiedarbība.

Laiku pa laikam trišajai daļai no visiem aptaujas dalībniekiem gadās pārrunāt izlasīto ar bibliotekāru. Grāmatas nedodot, sarunu ar abonementa darbinieku sāk 15% apmeklētāju, taču ierīspāides par lasīto dalās tikai 5%. Pēc aptaujas datiem, izlasīto pārrunāt ar bibliotekāru vēlas 4,3% respondentu. Lasītāji, kuri tiecas pēc dziļākas saskarsmes, lai regulāri apmainītos domām par literatūru, ja ir iespēles ierīejas, parasti cenšas iet pie noteikta bibliotekāra.

6) lasītāju vēlme rast bibliotekārā sarunu biedru par dažādiem dzīves jautājumiem - saskarsmes motīvs, kas visai tuvs iepriekšējam.

1. tabula

Bibliotekāra un lasītāja saskarsmes raksturojums (pēc lasītāju izteikumiem)

Nr. p.k.	M o t i v ' i	%
1.	Nepieciešama literatūra par noteiktu tematu	53,0
2.	Nepieciešama konkrēta grāmata	31,9
3.	Vēlos palasīt " kaut ko labu, interesantu"	28,8
4.	Vēlos parunāties par dažādiem jautājumiem	12,6
5.	Vēlos pārrunāt izlasīto	4,3

Šī shēma, protams, neizslēdz arī citus, dažkārt saistītus lasītāja un bibliotekāra saskarsmes variantus. Iespējami pilnīgāka visu komunikācijas motīvu apzināšana palīdzētu bibliotekāram precizāk pildīt savu starpnieka lomu lasītāju iepazīstināšanā ar grāmatu.

Saskarsmes labvēlīgās nerises priekšnoteikums ir individuāla pieeja katram lasītājam. Tādējādi bibliotekāra profesijā vajadzīga ne tikai augsta profesionālā meistarība, bet arī psiholoģijas, zināšanas, prasmis tās izmantot darbā. Apkalpot lasītājus abonementā ir grūtāk nekā veikt citus bibliotēkas darbus; to apliecinājuši 49,5% bibliotekāru.

Abonementa darbinieku saskarsmi ar lasītāju nosaka viņa profesionālais pienākums apkalpot lasītāju atbilstoši viņa vēlmēm, apvienojot to ar fondu saglabāšanas noteikumiem. Kā tas ir reāli? Konstatēts, ka savu konvencionālo lomu bibliotekāri kopumā pilda šādi: 57% gadījumu - formāli, apmierinot tikai konkrēto pieprasījumu, 21% gadījumu - ļoti aktīvi, iekļaujoties komunikācijā kā konsultāntam, pedagogam un psihologam, 12% gadījumu - pasīvi, ignorējot lasītāja nespēju atrast nepieciešamo literatūru, kā arī parādot nevēlēšanos vai neprasmis risināt sarunu.

Tālāk aplūkosim lasītāju apkalpošanu dažās raksturīgākajās saskarsmes situācijās, mēģināsim noteikt bibliotekāra lomu tajās.

Saņērā pilnīgu informāciju par lasītāju vēlmēm bibliotekāru guva gadījumos, kad apmeklētāji izteica konkrēto pieprasījumu. Tad abonementa darbinieks izsniedza prasīto vai arī orientēja,

kur te meklēt. Te būtiska nozīme ir bibliotēkā esošās literatūras pārzināšanai; saskaņā ar novērojumiem un ekspertu vērtējumu, vairums bibliotekāru (9%) to spēj labi. Vienīgās sarežģījumus sagādā tas, ka nav iespējams apmierināt lasītāju pieprasījumus pēc fondā šobrīd vai vispār neesošām grāmatām. Fondu sastāvs un arī atsevišķu izdevumu nepietiekamā eksemplaritāte neapmierina daudzus lasītājus, īpaši daļlīteratūras cienītājus. Bibliotekāriem jāņem vērā, ka arvien vairāk kļūst to lasītāju, kuri pieprasa galvenokārt nesen iznākušās grāmatas. Raizes bibliotekāriem sagādā arī grāmatu iesējumu sliktā kvalitāte, jo darbošanas laikā tās lasītājiem nav pieejamas. Tādējādi bibliotekārs ne lasītājiem nereti saņem arī pretenzijas par fonda sastāvu. Bibliotekāru profesionālais pienākums tās uzklaut un iespēju robežās nevērst. Tikai 37% abonementa darbinieku atzīmējuši, ka viņu bibliotēkā nav tādu gadījumu.

Tematisko pieprasījumu apmierināšana prasa nemīdīgu bibliotekāra profesionālo un literāro zināšanu pilnveidošanu. Viena palīdzību lasītāji visbiežāk izmanto, izvēlēdamies literatūru mācībām, vaļaspriekam un darbam. Kā liecina pētījums, tematisko pieprasījumu izpildes kvalitātei kopumā vajadzētu būt daudz augstākai: lasītāji netika izvaicāti par lasīšanas mērķi, priekšzināšanu attiecīgajā jautājumā, arī par valodu prasmi. Bibliotekāriem aktīvāk vajadzētu izmantot katalogus, kartotēkas, bibliogrāfiskos rādītājus, enciklopēdijas, taču visbiežāk viņi norādīja uz plauktu, kur meklēt nepieciešamo. Šādās situācijās, ar retiem izņēmumiem, padziļināts dialogs neizraisījās. Tādā kārtā abonementa darbinieku pasivitātes vai nekompetences dēļ netika apmierināta vismaz trešā daļa tematisko pieprasījumu. RCB šādās situācijās var palīdzēt bibliogrāfs, bet filiālās - to vadītājs.

Psiholoģiski sarežģīta ir lasītāja un bibliotekāra saskarsme nenoteiktā pieprasījuma gadījumā. Šos bibliotekāra autoritātei uzticīgos lasītājus abonementa darbinieki novērtē nepietiekami. Dažkārt saskarsmē ar viņiem varēja vērot bibliotekāra piepacelto pašapziņu, arī nevēribu. Lasītājiem bieži piedāvāja to, kas pa rokai, piemēram, citu lasītāju atnestās grāmatas (7,4%), kā arī diezgan vienveidīgu literatūru, pārsvarā triviālo daļlīteratūru.

Lai gan lasītājiem bibliotēka zināmā mērā ir vieta, kur paunāties, dalīties domās, jāatzīst, ka bibliotekāru nosliece uz sarumi bija pārāk maza. Taisnības labad gan jāsaka, ka tam ir arī objektīvi iemesli, proti, nevala bibliotēkas apmeklējumu maksimumstundās. Tautas bibliotēkās jūtami pietrūkst galvenā individuālās apkalpošanas priekšnoteikuma - atgriezeniskās saites starp bibliotekāru un lasītāju. Īpaši tas sacāms par lasītājiem, kuri literatūru bibliotēkā meklē pa stāvīgi. Ne visi viņi pietiekami orientējas fonda sistematiskajā ierīkojumā, bet bibliotekārs gandrīz visos gadījumos tā arī neuzzināja, kā lasītāji apmierināti ar izvēlēto literatūru. Tikai vienā izpētes bāzē, noformējot lasītāja izvēlēto literatūru, bibliotekāre apjautājās: "Vai jūs šodien atradāt visu, ko vēlsjāties?"

Aptaujas dienās tikai 61,2%, bet rajonu centrālajās bibliotēkās tikai 56,5% lasītāju atrada sev piemērotu literatūru. Rajonu pakļautības pilsētu bibliotēkās, "arbut pateicoties tam, ka lasītāji aktīvāk izmanto bibliotekāra pakalpojumus, nepieciešamo lasāmvielu atrada 70,1% apmeklētāju.

Uz jautājumu, kāpēc nav iegāts vajadzīgais, lasītāji lielākoties atbildēja, ka interesējošā grāmata izsniegta citam vai vispār nav bibliotēkā. 4% respondentu atzinās, ka nepieciešamo grāmatu nav pratuši atrast. Par to, ka fondi apmeklētājus neapmierina, liecina daudzie ieraksti literatūras atteikumu uzskaites burtnīcās.

Tā kā šo lasītāju mērķis galvenokārt bija pagēmt kaut ko atpūtai, tad padomu bibliotekāram prasīja nedaudzi. Abonementa darbinieku nevēlas traucēt, pirmkārt, jau tāpēc, ka jautājums šķiet mazsvarīgs un, otrkārt, tāpēc, ka bibliotekāra ir aizņemts. Ir vēl arī citi iemesli - bibliotekārs šķiet nepieejams, lasītājam savukārt negribas izskatīties nezināšam u.tml.

Aptēkļos, kad gandrīz divas trešdaļas bibliotēkas apmeklētāju literatūru meklē patstāvīgi, izvairīdamies no dialoga ar abonementa darbinieku, un puse aptaujāto uzskata sevi par nekomunikabliem, bibliotekāriem nevajadzētu tišuprā pazemināt savu nozīmi literatūras popularizēšanā un kļūt tikai par lasītāju izvēlēto grāmatu pasīvu registrētāju. Vai drīkstam nedomāt par zināmu lasītāja un bibliotekāra atsvešināšanos?

Abonementa darbinieki pamatoti sev jautā, cik lielā mērā

un kā var virzīt un orientēt otru cilvēku? Īpaši ass šis jautājums ir jaunajiem specialistiem. Bibliotekāriem jāņem vērā, ka lasīšanas vadību kā pedagogisku procesu var īstenot tikai tad, ja tajā ieinteresēts pats lasītājs. Praktiskajā darbā ar viņu lielu atbalstu var sniegt jau minēto saskarsmes motīvu izpratne un konkrētā situācija.

Lasītājus momentāni nav iespējams dziļāk iepazīt, saskarsmē jāiziet daudzu neskaidribu un nojansmu ceļi līdz pakāpei, kurā bibliotekāram un lasītājam rodas daudz maz precīzs priekšstats par sarunu biedra iespējamo reakciju. Tādēļ svarīga nozīme ir bibliotēkas apmeklējumu biežumam. Aktīvie lasītāji pie bibliotēkara griežas trīs reizes biežāk nekā tie, kuri bibliotēku apmeklē reti. Viņi atzinīgāk vērtē arī savas bibliotēkas darbu un bibliotēkara lomu lasīšanas vadībā. Tas vēlreiz apliecina, ka saruna ar lasītāju ir un paliek bibliotēkara darba svarīgākais komponents. Jautājums ir vienīgi par tās rezultativitāti. Gandrīz puse aptaujāto bibliotekāru uzskata, ka saruna ir sekmīgāka tad, ja tās iniciators ir lasītājs, bet tikai 10% domā, ka tad, ja sarunu uzsāk bibliotekārs. Savukārt 46% bibliotekāru uzskata, ka jautājums par to, kas ir sarunas iniciators, nav noteicošais. Vairāk, šķiet, jāpiekrit pēdējam viedoklim, jo liela nozīme ir konkrētajai situācijai bibliotēkā. Uz jautājumu, kas pamudinājis bibliotekāru uzsākt sarunu ar lasītāju, sniegtas galvenokārt divas atbildes; lasītājs neorientējas fonā; vēlme nenoteiktā pieprasījuma gadījumā noskaidrot lasītāja intereses.

Noverojumi liecina, ka grāmatu nodošanas brīdī dialogs starp lasītāju un bibliotekāru veidojas 23% gadījumos, no tiem pēc lasītāju iniciatīvas - 15% gadījumos. Bibliotekārs sarunas aktīvāk uzsāka RCB filiālēs.

2. tabula

Lasītāju un bibliotekāru attieksme pret sarunu grāmatu nodošanas brīdī abonementā, %

	visās bāzēs kopā	RCB	Rajona pakļautības pilsētu b-kās
1	2	3	4
Saruna nenotiek	77	83	67

	1	3	4
Saruna notiek:	23	17	33
pēc lasītāju iniciatīvas	17	14	23
pēc bibliotekāru iniciatīvas	6	3	10

Vērojumi liecina, ka bibliotekāri lielākoties neprot (arī negrib) uzturēt lasītāja iesākto sarunu, tāpēc neveidojas dialoga optimālais variants - savstarpēja bagātināšanās.

Izsniedzot literatūru, aktīvāki sarunas uzsācēji, gan tikai ar nelielu pārsvaru, bija bibliotekāri. Sarunas galvenokārt tika skarti dažādi bibliotēkas iekšējās kārtības vai personiska rakstura jautājumi. Tā kā mēdz būt diezgan daudz grāmatu parādnieku, sarunas par fonda saglabāšanu veidojis tikpat bieži, cik literatūru ieteicošas sarunas, attiecīgi 10,2% un 9,0% gadījumos. Šie novērojumi apstiprina lasītāju viedokli, ka to personu vidū, ar kurām viņi pārrunā izlasīto, bibliotekārs atrodas pašā vietā.

Seviš attaisnojumam 70,6% bibliotekāru anketās atzīmējuši, ka viņiem ne vienmēr ir iespējams atlicināt laiku ilgākai sarunai ar lasītāju. Traucē galvenokārt tas, ka vienlaicīgi jāapkalpo vairāki lasītāji (62,7% atbilžu) un ka paralēli jāveic citi darbi, t.sk. darbietilpīgā bibliotekārās dokumentācijas kārtošana (16,7% atbilžu). Tomēr jāatzīst - lai gan darba ritms ir saspringts, bibliotēkās kopumā vērojama diezgan bezpersoniska attieksme pret lasītājiem, diemžēl arī pret tiem, kuri ieradusies pirmo reizi. Gandrīz visos vērotajos gadījumos bibliotekārs atzīmēja tikai jaunatnācēju sociāldemogrāfiskos datus un iepazīstināja viņu ar bibliotēkas izmantošanas pamatnoteikumiem. Tikai piecas bibliotēkās, pie tam ne visos gadījumos, abonementa darbinieki iepazīstināja jauno lasītāju ar fonda kārtojumu, tikai viena - pastāstīja par bibliotekāro pakalpojumu veidiem. Vairāki arī tāpēc vairāk nekā trešdaļa abonentu neko nezinaja par SBA; 40% aptaujāto atturējās no atbildes.

Ierodoties pirmo reizi bibliotēkā, lasītājs vairumā gadījumu pārvar savdabīgu psiholoģisku barjeru. Lai viņu neatbaidītu no turpmākajiem apmeklējumiem vai uzticēšanās bibliotekāram, ne-

drīkst krist citā galējībā - pārāk sīki izprašpāt par viņa lasi-
šanas interesēm. To atbilstoši konkrētai situācijai vajag darīt
pakāpeniski un ne tik tieši. Palīdzot lasītājiem, sevišķi liela
uzmanība jāpievērš tam, lai iemācītu viņiem literatūras meklē-
šanas optimālākos papēmienus. Šajā sakarā bibliotēkas darbinie-
kiem lasītāji jāiepažīst jau abonementā.

Katram bibliotēkas apmeklētājam ir vairākas literatūras iz-
vēles iespējas. Patstāvīgie lasītāji literatūru meklē parasti
šādi: vispirms izskata citu atnestās grāmatas, pēc tam ielūkojas
jaunumu izstādē un tikai tad dodas pie plauktiem. Visvairāk grā-
matu parasti izvēlas brīvpieejas fondā - 65% lasītāju, izstādēs -
20%, no citu lasītāju atnestajām grāmatām - 14%.

3. tabula

Lasītāju rīcība literatūras meklēšanā, %

1. Pārliūko vairākas fonda nodaļas un tikai tad izvēlas literatūru	55,9
2. Uzreiz dodas pie vajadzīgās fonda nodaļas un papem literatūru	16,9
3. Pakavējas pie literatūras izstādēm	34,6
4. Izmanto katalogus, kartotēkas	3,2
5. Pārliūko citu lasītāju atnestās grāmatas	20,5

Tā kā vairums apmeklētāju literatūru labprātāk meklē paši, bibliotekāra uzdevums ir iespējami racionālāk organizēt brīvpie-
ejas fondu un to prasmīgi atspoguļot katalogos un kartotēkās. Liā-
stiekus tam jāveic nepieciešamā literatūras propaganda un jā-
nēstiprina lasītāju iemapas bibliotēkas fondu apguvē.

Telpu šaurības dēļ literatūras kārtojums plauktos ne vien-
mēr ir pārskatāms, tāpēc izvēle ir apgrūtināta. Telpu triums
kavē arī literatūras izstāžu veidošanu, pie tam to skaitu paras-
ti samazina galvenokārt uz dailliteratūras izstāžu rēķina. Tās
stāvoklis tautas bibliotēkās ir nepiedodams. Par viņu kontaktu
ar lasītājiem liecina kurioza, ko sarunā ar pētniekiem izteica
kāda apmeklētāja, proti, ka izstādes nav domātas grāmatu izsnieg-
šanai uz mājām, bet tikai apskatei uz vietas.

Petījums parādīja, ka ne visi bibliotekāri pienācīgi saga-
tavoja lasītāju apkalpošanai: jaunieguvumu izstādes bija pus-
tukšas, iepriekšējā dienā atdotās grāmatas nebija izvietotas utt.
Apmeklētāji šajās grāmatu kaudzēs labprāt meklē sev ko piemērotu,

taču tikai retās bibliotēkās šim apstāklim pievērš vajadzīgo uzmanību. Citu lasītāju atnestās grāmatas biežāk nēm filiālbibliotēkās nekā RCB: attiecīgi 16% un 12% lasītāju.

Bibliotekāri, meklējot abonētu pieprasīto literatūru, arī galvenokārt izmanto brīvpieejas fondu (74% gadījumu). Vertīgākās mākslas grāmatas un paaugstināta pieprasījuma grāmatas izsniedz no lasītājiem nepieejamā fonda. No izstādēm literatūru saņem 11% apmeklētāju, bet citu lasītāju atdotās grāmatas - 7% apmeklētāju, RCB filiālēs pat 9%. Šādu grāmatu izsniegšanu visbiežāk praktizē sastrāgumstundās.

Lielāka bibliotekāru aktivitāte varēja būt neapmierināto pieprasījumu gadījumos: citu literatūru piedāvāja tikai 35,7% gadījumu, no tās atteicās tikai 7% lasītāju. Literatūras izvēlei abonementa darbinieki tikpat kā nerekomandē katalogus, kartotēkas. Pieprasījuma precizēšanai un izpildei tos izmanto galvenokārt bibliotekārs, pie tam RCB tikai nedaudz biežāk nekā tās filiālēs - attiecīgi 9% un 5% gadījumu. Lasītāji katalogus izmantoja pārāk maz - 3,2% gadījumu. Dažās bibliotēkās katalogi nebija ērti pieejami, piemēram, tie atradās aiz abonementa darbinieces galda, tāpēc vairākiem apmeklētājiem šķita, ka tie domāti tikai bibliotekāriem.

Tā kā šobrīd tautas bibliotēkās lasīšanas tiešās vadības ideja tiek uzverta neviennozīmīgi, ir ļoti svarīgi prasmīgi organizēt brīvpieejas fondu. Paškritiski jāvērtē arī sadarbības stils ar lasītājiem, jo tā dažādās izpausmes ne vienmēr apmierina. Bibliotekāri saskārsmei dažkārt nav psiholoģiski gatavi. Šī gatavība, īpaši abonementa darbiniekiem, jāpauž ar stāju, žestiem, atsaucību un uzmanību pret lasītāju. Ja bibliotekārs smaidīs, apliecinās savu vēlmi palīdzēt, tad šī bezvārdu situācija lasītājam noteikti vestīs: "Es esmu šeit, lai jums palīdzētu". Apmeklētājs būs vairāk pārliecināts par bibliotekāra palīdzētību nekā tad, ja, skatoties garām, nevarīgi tika pateikts: "Vai es jums varētu palīdzēt?"

Pētījuma laikā nereti varēja vārot, ka, ienākot lasītājam, abonementa darbinieka skats turpināja kavēties uz galda izklātajos dokumentos. Šādās un līdzīgās situācijās varbūt arī veidojas lasītāju priekšstats par bibliotekāra personību, kuru lielā mērā rakaturo attiecīgums. To, ka tautas bibliotēku darbiniekiem

piemīt ārēja vienaldzība un inertums, apliecinājuši arī 26,9% bibliotēku vadošo speciālistu - aptaujātie eksperti.

Par dažu abonementa darbinieku attieksmi pret saķersmi ar lasītāju liecina arī kādas jaunas bibliotekāres atbilde uz jautājumu, kas pamudina viņu pirmajai uzsākt sarunu ar lasītāju. Tā skanēja - labs garastāvoklis. Šāda nostāja - gata-vība saskarsmei atkarā no garastāvokļa - nesekā bibliotekāra un lasītāja savstarpējo uzticēšanos. Vairāk būtu pārliecināti - nav sadarbības, ja bibliotekāram nav kontakta ar lasītājiem. Saskarsmes subjektu atsvešinātība uzskatāmāk izpaudās tieši RCB, mazajās bibliotēkās komunikācijai bija dziļāks personisko kontaktu pamats un līdz ar to tā vairāk atbilda savstarpējām vēlmēm.

Saskarsmes kultūra vispirms ir prasme atrast pieeju katram individam atbilstoši sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām, ievērojot saskarsmes partnera vecumu, stāvokli sabiedrībā utt. Tā ir arī prasme ielūkoties cita cilvēka dvēselē un atsaukties uz viņa emocionālo stāvokli. Aptaujātie eksperti uzskata, ka prasme uzklaut un saprast lasītāju ir raksturīga gandrīz 75% bibliotekāru, taču tai pašā laikā atzīmē, ka zināšanu psiholoģijā un pedagogijā nepietiek 53% bibliotekāru.

Pētījumā konstatēts, ka jaunajiem bibliotekāriem dažkārt ir grūtības saskarsmē ar speciālistiem, kuriem ir augstāka izglītība. Zināmā mērā tas saistāms ar bibliotekāru mazvērtības kompleksa izpausmēm. Savukārt vecākajai bibliotekāru paaudzei nav viegli pieskaņoties jauniešu dinamiskajai pasaules uztverei. Bibliotekāreem veidojas labāks kontakts ar lasītājam nekā ar lasītājiem, kuri vairāk nekā sievietes atteicās no abonementa darbinieču piedāvātajām grāmatām. Virieši ir patstāvīgāki literatūras meklēju nos brīvpieejas fondā, aktīvāk izvēlas citu lasītāju atnestās grāmatas, bet biežāk nekā sievietes viņi diemžēl neatrod sev nepieciešamo.

Aktīvākie sarunu uzsākšanā ar bibliotekāriem ir pensionāri (49%), seko kalpotāji (40%), strādnieki un kolhoznieki (28%), bet pasīvākie - mācību iestāžu audzēkņi (14%). Par komunikabliem sevi uzskatīja 72% pensionāru, bet tikai 40% mācību iestāžu audzēkņu.

Viens no saskarsmes kultūras aktuāliem jautājumiem bibliotēkā šobrīd ir arī valodu barjera. Gadījumos, kad lasītājus apkalpo darbinieks ar neapmierinošām latviešu valodas zināšanām, runāt par pieņemamu kontaktu vai savstarpēju bagātināšanos ir grūti. Lai gan lauku rajonos šādas ainas nav tipiskas, tomēr jāuzsver, ka visiem abonementā strādājošiem jāprot gan latviešu, gan krievu valoda. Izvēloties kadrus, vēl nopietnāk par to jādomā tautas bibliotēku vadītājiem Rīgā.

Pētījumu gaitā apstiprinājās izvirzītās hipotēzes:

1) izmantojot tautas bibliotēku, vairums lasītāju literatūras izvēlē tiecas pēc patstāvības, dodot priekšroku oficiāliem kontaktiem, jo neizjūt individuālās lasīšanas vadības nepieciešamību. Daļa lasītāju ar bibliotekāru nekontaktējas psihologisku barjeru dēļ, citi neuzskata bibliotekāru par savu lasīšanas vadītāju;

2) prasmīgs individuālais darbs ar lasītāju izraisa viņā pozitīvu rezonansi, ja pats lasītājs ir ieinteresēts saņemt bibliotekāra palīdzību un bibliotekārs savukārt ievērojis galvenos saskarsmes kultūras noteikumus;

3) individuālā lasīšanas vadība var būt veiksmīga tikai tad, ja bibliotekāra un lasītāja savstarpējie kontakti ir sistemātiski;

4) bibliotekāra un lasītāja savstarpējie kontakti ir veiksmīgi tad, ja bibliotekārs apzinās savas profesijas nozīmību, ja viņam ir šim darbam atbilstoša profesionālā sagatavotība, erudīcija, komunikatīvās spējas un interese par katru lasītāju;

5) pašreizējais ne visai augstais tautas bibliotēku prestižs cieši saistīts ne tikai ar fondu komplektēšanas problēmām, bet arī ar spīlgtu personību nepietiekamību abonementa darbinieku vidū.

Tautas bibliotēkās bibliotekāra un lasītāja mijattiecībās ir diezgan liela atšķirība starp vēlamo un esošo; tas rada pietiekamu vielu pārdomām.

No bibliotekāra mums jāgaida lielāka atdeve, bet no sabiedrības - lielāks atbalsts. Bibliotekāriem jāatgūst un jānostiprina pašvērtības apziņa, jo, radoties konfliktsituācijai starp pašvērtējumu un sabiedrisko vērtējumu, personība vispirms mobilizē savus spēkus paš aizsardzībai, nevis pašanalīzei, tā vi-

si pieaicinātie eksperti - bibliotēku speciālisti - spēj reāli, bez ilūzijām novērtēt abonementa darbinieku zināšanas un praktisko atdevi. Nevar piekrist arī tiem bibliotēku vadītājiem, kuri uzskata, ka abonementā var strādāt jebkurš bibliotekārs.

Protams, saskarsmē daudz atkarīgs arī no sarunu partnera - lasītāja. Vairums bibliotekāru aptaujā atzīmējuši, ka, neraugoties uz lasītāju izglītības līmeņa celšanos, vispārējā uzvedības kultūra diemžēl šobrīd pazeminās. Vairāk kļūst cilvēku, kuri izmanto dažādu literatūru gan mācībām, darbam, vaļaspriekam, līdz ar to turpmāk pieaugs arī bibliotēkas loma literatūras popularizēšanā. Šajā sakarā mūsdienu bibliotēku zinātne nav domājama bez turpmākas bibliotekāra un lasītāja saskarsmes problēmu kompleksa izpētes dažādos aspektos.

BIBLIOTEKĀRA LASĪŠANAS INTERESES

Jau pati profesija bibliotekāru iekļauj visiem zināmajā shēmā

bibliotekārs → lasītājs → literatūra
grāmata

Vienkāršojot to, šajā rakstā mēģināsim aplūkot situāciju, kurā lasītājs ir pats bibliotekārs. Tātad:

bibliotekārs → literatūra
grāmata

Kāda tad ir bibliotekāru kā lasītāju attieksme pret lasīšanu? Saskaņā ar sociālpсихологiskā pētījuma "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" datiem 71,6% aptaujāto bibliotekāru par vienu no savas profesijas pievilcīgākajiem aspektiem uzskata iespēju vienmēr būt informētam par jaunāko literatūru; 81,7% respondentu uzskata, ka viens no bibliotekāra darba svarīgākajiem faktoriem ir viņa literārā gaume. Lielākā daļa bibliotekāru tātad apzinās iespējas, ko literatūras pieejamības ziņā sniedz darbs bibliotēkā, kā arī to, kāda nozīme bibliotekārajā darbā ir izkoptai literārai gaumei. Taču kurpniekam pašam zoles allaž esot cauras, bet pulksteņmeistaram katrā laikrādīs rādīt savu stundu. Darbības iespējamība vēl nenozīmē tās īstenošanos; arī literatūras pieejamība nenozīmē, ka to lasīs. Diemžēl šie truismi reālajās situācijās piepildās pārāk bieži, arī bibliotēkās.

Viens no būtiskajiem rādītājiem, kas raksturo bibliotekāra attieksmi pret grāmatu, ir lasīšanas vieta viņa brīvā laika struktūrā. Pētījumā konstatēts, ka 89,9% aptaujāto bibliotekāru savā brīvajā laikā priekšroku dod lasīšanai (sk. 1.tabulu). Šajā ziņā bibliotekārs būtiski neatšķiras no pārējiem bibliotēkas lasītājiem, kuriem lasīšana arī ir galvenais brīvā laika vadīšanas veids. Televīzijas un radio raidījumi ir viens no tiem struktūrelementiem, kas vienlīdz aizņem gan bibliotekāru, gan bibliotēku apmeklētāju brīvo laiku. Taču, ja bibliotekārus un bibliotēkas lasītājus salīdzinām pēc citu brīvā laika pavadīšanas veidu prioritātem, verojamas zināmas atšķirības. Lielākā vai mazākā mērā tās liecina par bibliotekāra pasivitāti un iner-

Bibliotekāru (B) un lasītāju (L) brīvā laika
struktūra, %

Nodarbību veidi	Galvenokārt		Dažkārt		Nemaz	
	B	L	B	L	B	L
Fotografešana	2,8	5,4	27,5	20,1	69,7	74,5
Kinoamatierisms	1,8	4,3	1,8	3,6	96,3	92,1
Mākslinieciskā daiļrade (zīmēšana, muzicēšana u.c.)	1,8	8,2	22,9	15,5	75,2	76,4
Literārā jaunrade	0	3,9	11,9	6,9	88,1	89,2
Mākslinieciskā pašdarbība	12,8	13,1	21,1	9,9	66,1	77
Lietišķā māksla (pišana, metālapstrāde u.c.)	4,6	8,2	24,8	12,9	70,6	79
Mākslas priekšmetu kolekcionešana	2,8	3,4	14,7	6,7	82,6	89,9
Grāmatu kolekcionešana	14,7	18,4	44	20,1	41,3	61,6
Lasišana	89,9	80,2	10,1	15,7	0	4,1
Televīzijas un radio raidījumi	39,4	39,5	58,7	48,2	1,8	12,3
Skapu ieraksti	12,8	15,2	49,5	24,5	37,6	60,3
Sports un tūrisms	5,6	18,1	61,1	27	33,3	54,9
Dažādas tehnikas aprūpe	0,9	4,3	7,3	10,8	91,7	84,9
Medības un makšķerēšana	0,9	9	13,8	9,2	85,3	81,7
Dārzkopība un biškopība	11,1	16,3	63,9	19,6	25	64,1
Apgārba šūšana, rokdarbi	19,3	20	61,5	21,9	19,3	58,2
Kulinārija	26,2	15,7	61,7	29,7	12,1	54,6

tumu, ar retiem izņēmumiem bibliotekāra intereses lielākoties aprobežojas ar grāmatu lasīšanu (89,9%), TV un radioraidījumu skatīšanos un klausīšanos (39,4%), kā arī ar kulināriju (26,2%), apgārba šūšanu, rokdarbiem (19,3%) un arī ar grāmatu kolekcionešanu (14,7%). Turpretī, kā redzam 1. tabulā, lasītāji savu brīvo laiku izmanto daudzpusīgāk; viņiem raksturīga gan interese par dažādu jaunradi, gan arī aktīvu atpūtu - sportu, tūrismu, medībām, mak-

āķerēšanu u.tml. Varētu iebilst, ka bibliotēkas lasītāju aktīvāko dzīvesveidu varbūt nosaka tāda būtiska demogrāfiska pazīme kā dzimums. Jā, patiesi, bibliotekāra profesijā strādā galvenokārt sievietes (aptaujā piedalījās tikai viens vīriešu kārtas pārstāvis), tāpēc saprotams, ka tehnikas aprūpei, medicīnā u.tml. pasākumiem mūsu profesijas pārstāves velta maz laika. Un tomēr - visās nodarbēs (izņemot lasīšanu, TV, kulināriju) bibliotēkas apmeklētājas ir krietni vien aktīvākas par bibliotekārēm.

Četrdesmito gadu beigās veiktais ASV zinātnieku pētījums, kurš aptvēra aptuveni 3000 publisko bibliotēku bibliotekāru, parādīja, ka bibliotekāri priekšroku dod mazkustīgam dzīves veidam, kas ietekmē arī brīvā laika struktūru. Četrdesmito gadu amerikāņu bibliotekāriem brīvā laika pavadīšanā pirmajā vietā, tāpat kā astoņdesmito gadu latviešu bibliotēku censoņiem, ir lasīšana, otrajā - radoraidījumu klausīšanās (TV toreiz vēl nav izplatījusies), trešajā - kinoapmeklējumi.¹

Vai noteikts dzīvesveids ietekmē arī lasīšanu, attieksmi pret grāmatu, lasītā uztveri, vērtējumu, literāro gaumi? Noteikti jā! Dzemzēl mūsu pētījums vēl nedod iespēju tuvāk analizēt šīs sakarības.

Vairāki ārzemju autori konstatējuši tiešu lasīšanas intensitātes korelāciju ar dažādiem indivīda dzīves veidu raksturojošiem faktoriem.² M. Madens, piemēram, atklāj varbūt nepareizas korelācijas starp lasīšanas aktivitāti un dzīvesveidu. Sievieti, kas lasa daudz, raksturo šādi parametri: apmeklē bibliotēku, nodarbojas ar peldēšanu, dodas pastaigās, apmeklē lekcijas, vairums draugu ir ar augstāko izglītību, viņa labprāt vē-

1 Bryan A.I. The Public Librarian: A Study of Professional Personnel in the American Public Library. - Chicago, 1950.-474 p.

2 Becker V.W., Connor P.E. The Influence of Personal Values on Book Reading Behaviour // J. of Library Administration. - 1982. - N 3. - P.13-23;

Kronus C.L. Patterns of Adult Library Use: A Regression and Path Analysis // Adult Education. - 1973. - N 23. - P.115-131;

Madden M. Lifestyles of Library Users and Nonusers. Urbana, 1979. - 55 p.

las pavadīt gadu Londonā vai Parīzē, ir kāda kluba locekle, ņem darbu arī mājās, izmēģina jaunas receptes, klausās atskaņotāju vai magnetofonu, interesējas par politiku. Turpretī sieviete, kas lasa maz, baudu gūst tirot māju, viņas galvenais izklaides avots ir TV. Viņa bieži ilgojas pēc senajiem labajiem laikiem un ir pilnīgā pārliecībā, ka visiem vīriešiem būtu jāskujas katru dienu, ka visi vīrieši, ja vien viņiem tāda iespēja rastos, krāptu savas sievas, ka māja bieži jāslauka un jāspodrīna. Vakarus viņa pavada galvenokārt mājās, turklāt viņai šķiet, ka ASV būtu laimīgākas bez hipijiem.

Minstās un vēl citas daudzlasītāju īpačības var attiecināt arī uz latviešu bibliotekāriem, jo, kā liecina mūsu pētījums, lasīt viņi tiešām lasa daudz (sk. 2.tabulu).

2.tabula

Bibliotekāru un lasītāju lasišanas intensitāte, %

Izlasīto grāmatu skaits pēdējo 3 mēnešu laikā	Bibliotekāri	Lasītāji
Neviena	0	0,4
1	2,2	1,1
2	1,1	1,9
3	3,4	2,6
4-6	16,5	12,2
7-9	10,1	7,5
10-15	26,6	26
16 un vairāk	22	33,3
-	-	-
Nav atbildes	18,3	15,1

Pēdējo triju mēnešu laikā gandrīz katra otrā respondenta izlasīto grāmatu skaits pārsniedz 10, bet katra ceturta - pat 16. Tiesa, attiecībā uz bibliotekas lasītājiem šie rādītāji ir pat nedaudz augstāki. Būtu jāņem vērā arī izlasīto grāmatu apjoms, literatūras veids un žanrs - detektīvs, filozofisks apcerējums, publicistika, dzejoļu krājums utt. -, taču to diemžēl pētījumā izmantotā metodika neatklāj.

Lai gan lasīšana bibliotekāru brīvā laika struktūrā ieņem

pirmo vietu un arī izlasīto grāmatu skaits nav mazais, 72% aptaujāto bibliotekāru uzskata, ka lasa nepietiekami. 69% no viņiem tam kā galveno iemeslu min laika trūkumu.

Savdabīgs faktors, kas raksturo indivīda attieksmi pret grāmatu, ir arī personisko bibliotēku lielums. Tiesa, tas ne vienmēr liecina par attieksmi pret lasīšanu, jo mājas bibliotēkas nereti gan veido ievērojamu materiālo vērtību krājumu, kam tomēr m. z. kopīga ar kultūras un garīguma nesēju.

Kā jau redzējām 1. tabulā, grāmatu kolekcionešanai pievērsušies aptuveni 15% bibliotekāru, taču vairāk nekā ceturtajai daļai bibliotēku darbinieku personiskajā īpašumā ir apmēram tūkstoš un vairāk grāmatu (sk. 3. tabulu). Starp lasītājiem tikpat plašas bibliotēkas ir arī citiem kultūras un izglītības darbiniekiem, mediķiem un lauksaimniecības speciālistiem. Ja ņem vērā, ka par personisko bibliotēku uzskata pat tādu grāmatu krājumu, kurā var saskaitīt 200 sējumus, tad tikai 17% bibliotekāru šādu bibliotēku nav.

Palūkosimies, kādai literatūrai lasīšanas struktūrā bibliotekārs dod priekšroku. 4. tabula rāda, ka prioritāte neapšaubāmi pieder daļlīteratūrai, īpaši prozai. Šis apstāklis apstiprina hipotēzi, ka bibliotekārs pēc savām lasīšanas interesēm būtiski neatšķiras no pārējiem lasītājiem. Atšķirības meklējamas citur, proti - bibliotekāram lasīšana, literārās intereses un gaume, kā arī informācija, ko sniedz grāmata, ir daļa no viņa profesionālisma. Tāpēc satrauc bibliotekāru acīmredzamā neįeinterēsētība nozaru, arī sabiedriski politiskajā literatūrā (atcerēsimies, ka šajā divvainajā kompleksā ietilpst gan vēsture un pedagogija, gan politika un psihologija, ētika un filozofija...), nemaz nerunājot par uzzāņu literatūru.

Aplūkojot bibliotekāru attieksmi pret visiecienītāko literatūras veidu - daļlīteratūru, redzam, ka bibliotekāri, tāpat kā pārējie lasītāji, vislielāko interesi izrādījuši par savu nacionālo literatūru (sk. 5. tabulu). Tā kā Latvijas neatkarības gados populāru autoru daudzi darbi pētījuma laikā vēl glabājās bibliotēku slēgtajos fondos, tad arī bibliotēku darbinieki kā sev tuvākos pirmspadomju ēras autorus minējuši galvenokārt R. Blaumaņu un J. Jaunsudrabiņu. Tikai pāris bibliotekāru bija atcerējušies arī Fr. Bārdu, A. Brigaderi, J. Janševski, Raini, P. Rozīti un A. Sku-

3. tabula

Bibliotekāru un lasītāju personisko bibliotēku lielums, %

Grāmatu skaits	Bibliotēkās lasītāji				tai skaitā			
	Bibliotēkārī	strādnieki	lauksaimniecības spec.	izglītības un kultūras darbin.	medicīnas darbinieki	bas un komūnālo pakalpoj. darbin.	tirdzniecības un kalp. darbin.	
Dēži desmiti	2,8	21,1	28,6	0	10,5	17,4	25,5	
Apmēram simts	14,7	23,4	26,7	27,3	15,8	13,0	25,5	
Vairāki simti	56,9	38,9	37,1	36,4	36,8	34,8	38,3	
Apmēram tūkstošis	13,8	9,2	4,8	9,1	21,1	21,7	6,4	
Vairāki nekā tūkstošis	11,9	7,3	2,9	27,3	15,8	13,0	4,3	

Bibliotekāru lasišanas struktūra, %

Literatūra	Ļoti interesē	Interesē	Neinteresē
Romāni, stāsti	56,1	43	0,9
Dzejoļu krājumi	21,5	66,4	12,1
Bērnu grāmatas	24,1	50	25,9
Memuāri, biogrāfiskā literatūra	12	55,6	32,4
Mākslas grāmatas un albumi par arhitektūru	23,4	57	19,6
Dramaturģija	13,1	49,5	37,4
Humors un satīra	5,6	44,9	49,5
Tūrisma brošūras, albumi, novadpētniecības literatūra	10,3	55,1	34,6
Sabiedriski politiskā literatūra	4,7	65,4	29,9
Citu nozaru literatūra	4,7	71	24,3
Enciklopēdijas, vārdnīcas, uzziņu krājumi	22,4	59,8	17,8
Literārie žurnāli	41,1	52,3	6,5
Mākslās žurnāli	29,9	62,6	7,5

jīpu. Nevienu citu... R.Blaumani un J.Jaunsudrabiņu kā iemīļotākos šī perioda autorus min arī lasītāji. Viņu nosaukto klasiķu vidū sastopam arī Aspaziju, J.Ezeriņu, brāļus Kaudzītes, V.Plūdoni, J.Poruku.

Arī latviešu padomju autoru vērtējumā vērrojama bibliotekāru un bibliotēkas apmeklētāju liela vienprātība: visiemīļotākais latviešu padomju rakstnieks - V.Lācis (!). Viņam seko R.Ezera, A.Dripe un Z.Skujiņš. Bibliotekāru ievēribu guvuši arī D.Zigmante, O.Vācietis, I.Ziedonis, A.Kolbergs, Ā.Elksne, J.Maulpiņš un E.Lukjanskis.

Atšķirībā no saviem lasītājiem, kuru interešu lokā, pēc mūsu pētījuma datiem, tūlīt pēc latviešu literatūras ir krievu literatūra, bibliotekāri vairāk pievēršas ārzemju literatūrai, īpaši klasikai (biežāk minētie autori: E.M.Remarks, Dž.Lordons,

5. tabula

Bibliotekāru un lasītāju attieksme pret
daiļliteratūru, %

Daiļliteratūra	Ļoti interesē		Interesē		Neinteresē	
	B	L	B	L	B	L
Latviešu klasika	44,4	29,7	45,4	42,4	10,2	27,9
Latviešu padomju	60,2	42,7	37	44,9	2,8	12,4
Krievu klasika	16,7	20,7	67,6	44,2	15,7	35,1
Krievu padomju	19,4	31,7	75	45,9	5,6	22,4
Citu PSRS tautu klasika	3,7	8,6	44,4	38	51,9	53,3
Citu PSRS tautu padomju	6,5	15,7	71,3	49,8	22,2	34,5
Ārzemju klasika	42,6	26,6	50,9	45,9	6,5	27,5
Ārzemju mūsdienu	37	30,3	52,8	48,6	10,2	21,1

T. Dreizers, A. Kronins, V. Igo, A. Dimā.

Bibliotekāru vidū iemīļotākie krievu rakstnieki ir Ļ. Tolstojs un J. Bondarevs.

Lai gan t. s. citu PSRS tautu rakstnieki, pēc bibliotekāru pašu atzīpām, kopumā nav pievērsuši vīpu uzmanību, atsevišķus autorus, piemēram, Č. Aitmatovu, I. Šamjakinu, A. Avižu, V. Bubni u. c., kuru daiļrade konstitūš šo PSRS tautu literatūru, Latvijas bibliotekāri ne vien labi pazīst, bet arī ciena.

Ja atceramies, ka bibliotekāriem lasīšana nav tikai intīmās dzīves sfēra, bet gan daļa no profesionālās sūtības, tad loģiski butu domāt, ka bibliotekāru interese par literatūru neaprobežojas ar daiļdarba individuālo uztveri vien, bet parādās arī attieksmē pret pašu rakstnieku, profesionālo literatūrkritiku un sabiedriskās domas atspoguļojumu, t. sk. arī periodiskajos izdevumos. Tomēr uz jautājumu "Vai Jūs lasāt periodiskajos izdevumos atsauksmes, recenzijas par rakstnieku daiļradi un atsevišķiem daiļdarbiem?" 38% bibliotekāru atbildēja: "Lasu dažkārt" (sk. 6. tabulu).

Visvairāk šim nolūkam (sk. 7. tabulu), tiek izmantota "Literatūra un Māksla", kuras lappusēs ievietotos literatūrkritiskos materiālus regulāri iepazīst 58% aptaujas dalībnieku (apmēram

6. tabula

Bibliotekāru attieksme pret literatūrkritisko publikāciju lasīšanu periodikā, %

Lasa iespējami visu	61,1
Lasa dažkārt	38
Nelasa nemaz	0,9

7. tabula

Literatūrkritisko publikāciju lasīšana atsevišķos periodiskajos izdevumos, %

Periodiskie izdevumi	Lasa regulāri	Lasa dažkārt	Nelasa
Сіпа	29,6	36,1	34,3
Pādomju Jaunatne	48,1	29,6	22,2
Literatūra un Māksla	58,3	27,8	13,9
Karogs	50,9	32,4	16,7
Jaunās Grāmatas	46,3	39,8	13,9
Книжное обозрение	21,1	33	45
Литературная газета	18,3	32,1	48,6
Литературное обозрение	7,4	22,2	70,4
Даугава	10,2	33,3	56,5
Новый мир	8,3	30,6	61,1

14% bibliotekāru to nedara nemaz!); arī "Karogā" ievietotās šādas publikācijas lasa vairāk nekā puse bibliotekāru. Nedaudz mazāks ir izdevuma "Jaunās Grāmatas" lasītāju skaits. Lai gan šajā izdevumā publicētie materiāli aplūkojamajā laikposmā nav uzskatāmi par izciliem literatūrkritikas sasniegumiem, kā informācijas avots par mūsu grāmatniecības jaunumiem tie tomēr ir pagaidām neatvietoājams palīgs bibliotekāra darbā. Diemžēl tos nemaz neizmanto gandrīz 14% bibliotēku darbinieku. Vēl satraucošāka ir bibliotekāru attieksme pret krievu valodā iznākošajiem bibliogrāfiskajiem un literatūrkritiskajiem periodiskajiem izdevumiem, piemēram, "Книжное обозрение", "Литературная газета", "Литературное обозрение" nemaz savā darbā neizmanto attiecīgi 45%, 48,6% un 70,4% bibliotekāru!

Tāda ir vispārējā aina par bibliotekāru kā lasītāju, tā, protams, nevar atspoguļot to daudzveidību, kas vērojama reālajās

situācijās.

Pētījuma dati ļāva nosacīti izdalīt vairākas bibliotekāru tipoloģiskās grupas. Piederību tām noteica bibliotekāru attieksme pret literatūru un lasīšanu.

Pirmajai grupai - dienžēl mazākajai (12%) - pieskaitāmi bibliotekāri, pēc kuru domām lasīšana ir cilvēka personību veidojošs, bagātinošs process, garīguma avots. Galvenie lasīšanas motīvi - estētiskais, gnozeoloģiskais, akseoloģiskais. Lasīšanas intereses ļoti daudzpusīgas, to apmierināšanai izvēlēti galvenokārt daļdarbi ar augstu māksliniecisko līmeni, tādi, kuriem piemīt mākslinieciskais patiesums.

Starp iemīļotākajiem latviešu autoriem šie respondenti visbiežāk minējuši dzejniekus - O.Vācieti, I.Ziedoni, K.Skujenieku, M.Zālīti u.c. Prozaīku loks šaurāks - galvenokārt R.Ezera, Z.Skaļiņš, V.Lāms, A.Bels. Raksturīga ir interese par tādiem cittautību un kultūru autoriem kā M.Bulgakovs, Č.Aitmatovs, N.Dumbadzē, V.Goldings, G.Garsija Merķess, S.Cveigs, T.Manns, R.Brēdberijs. Motivējot savu izvēli, respondenti visbiežāk uzsver šo autora darbos atklāto filozofisko pasaules skatījumu, dzīves parādību savdabīgu atainojumu. 62% šīs grupas pārstāvju regulāri iepazīstas ar literārajos žurnālos publicētajiem darbiem (pārējo grupu respondentu interese par tiem ir mazāka - no 50-30%).

Attieksmē pret dažādu žanru literatūru priekšroka dota prozai, galvenokārt mūsdienu ārzemju romānam (visbiežāk minēti G.Garsijas Merķesa romāni "Simts vienlīdzības gadi" un "Patriarha rudens", H.Heses "Stikla perliņu spēle", Dž.Apdāika "Trusi, bēdz!" un "Apprecēsimies!", A.Mērdokas "Melnais princis" un "Vārda bērns") un arī mūsdienu dzejai. Šie bibliotekāri ir arī aktīvi nozaru literatūras lasītāji, īpaši viņus interesē literatūra par mākslu, literatūrzinātni, psiholoģiju, vēsturi. Grupai raksturīga augsta lasīšanas aktivitāte - apmēram 70% respondentu pēdējo trīs mēnešu laikā izlasījuši vairāk nekā 16 grāmatas, turklāt 85% no viņiem uzskata, ka vajadzētu lasīt pat vairāk. Visiem šīs grupas pārstāvjiem ir plašas mājas bibliotēkas (1000 un vairāk grāmatu), izglītības līmenis - augsts; ja pārējās grupās augstākā izglītība ir vidēji 25% bibliotekāru, tad šajā - 55%.

Pie otrās grupas (24%) pieder bibliotekāri, kuru lasīšanas loks arī ir tematiski ļoti daudzveidīgs. Atbildot uz jautājumu

"Kādas problēmas vai temati Jūs interesē tik ļoti, ka cenšaties par tiem lasīt iespējami vairāk?", apmēram 70% šo respondentu nosaukuši ne mazāk par trim atbilžu variantiem, vairumā gadījumu - vairāk par pieciem. Šķiet, šos bibliotekārus interesē viss - sākot ar dzimtās zemes vēsturi, dabu, kultūru, bērnu audzināšanu, beidzot ar kulināriju un lidojošajiem šķīvīšiem. Tāpēc arī viņu lasišanas struktūrā ievērojama vieta ir populārzinātniskajai literatūrai, memuāriem un biogrāfiskajai literatūrai. Interese par literatūrzinātņi ir mazāka nekā pirmajam tipam - to lasa tikai 15% respondentu. Līdztekus vērojama tendence dailliteratūrā augstāk vērtēt tās gnozeologisko un izglītojošo jeb informatīvo funkciju. Dailliteratūras lasišanā 58% šīs grupas respondentu priekšroku dod latviešu mūsdienu prozai. Vispopulārākie mūsdienu autoru daiļdarbi ir H.Gulbja "Dopuleja", A.Bela "Saknes", Z.Skujņa "Gulta ar zelta kāju" - tādēd romāni, kas vairāk vai mazāk skar latviešu tautas likteņgaitas. No klasikas visbiežāk minēts J.Janševska romāns "Mežvidus ļaudis".

Otrās grupas pārstāvji pēdējo trīs mēnešu laikā izlasījuši vidēji 7-9 grāmatas, viņu rīcībā ir arī samērā prāvas personiskās bibliotēkas.

Trešā tipa bibliotekāriem (28%) noteicošais literatūras vērtējuma kritērijs ir "interesantums" šā jēdziena šaurākajā nozīmē, t.i., izvērts, skaidrs, viegli uztverams sižets. Daiļdarbu mākslinieciskās īpašības lasītājam nav tik būtiskas, vērojama literatūras gnozeologiskās funkcijas nomaļa ar rekreatīvo. Arī šie bibliotekāri priekšroku dod latviešu literatūrai, taču palielinās viņu interese par melodramatiskiem darbiem ar intrigējošu sižetu. 70% šīs grupas bibliotekāru aizrautīgi lasa daiļdarbus par cilvēku savstarpējām attiecībām. Tomēr respondentu minētajos daiļdarbos šīs attiecības tēlotas virspusēji, dažkārt varbūt gan sniedzot atbildes uz jautājumu "kas?", "ar ko?", "kur?", taču tikai retos gadījumos mēģinot rast atbildi uz "kāpēc?", "kā vārda?". Šo bibliotekāru uzmanības lokā ir arī literatūra par karu, par revolūciju. Atcerēsimies, ka laikā, kad tiek veikts pētījums, šādā literatūrā viss bija vienkāršs un skaidrs: mosejie - labi, viņējie - nelieši. Visbiežāk minētie autori: A.Dripe, A.Kolbergs, E.Lukjanskis, D.Zigmonte, kā arī J.Bondarevs, J.Semjonovs, A.Čakovskis, F.M.Remarks.

Analizējot trešā tipa bibliotekāru atbildes, kas atklāj viņu attieksmi pret literatūru, vērojama parādība, kas tieši šajā grupā iezīmējas īpaši spilgti (arī sabiedrībā kopumā tā ir plaši izplatīta, pat veicināta, turklāt ne tikai attieksmē pret lasīšanu). Filozofijā to varētu dēvēt par dualismu, taču sadzīviskā izpratnē: liekulība jeb divkosība vien iznāks. Velamais un iemācītais tiek uzdots vai pat pieņemts par esošo. Tieši šie bibliotekāri kā iemīļotākos autorus nosauc Raini, A.Pučkinu, V.Šekspiru..., taču citi pētījuma dati liecina, ka šo pasaules klasiķu darbi nebūt netiek lasīti ar tādu kaismu kā nosaukti viņu vārdi. Tā, piemēram, ap 40% respondentu par savu mīļāko rakstnieku uzskata Vili Lāci, taču neviens pēdējo triju gadu laikā nav izlasījis (vai pārlasījis) kaut vai vienu šī autora darbu!

Trešajam bibliotekāru tipam raksturīga gandrīz pilnīga vienaldzība pret literatūrzinātniskiem darbiem - ar tiem iepazīstas tikai 3% no viņiem. Lasīšanas aktivitāte mazāka nekā pirmajam, taču lielāka nekā otrajam tipam - vidēji 10 grāmatas triju mēnešu laikā.

Ceturtais tips (36%) bibliotekārus interesē pirmām kārtām piedzīvojami un detektīvi. Viņiem galvenais - literatūras izklaidejošā loma, bet izlasītā vērtējuma kritērijs - sižeta spraigums. Protams, kriminālromānu cienītāji sastopami visās lasītāju grupās, to lasīšana nekādā gadījumā nav uzskatāma par grēku vai nodevību pret, ja tā varētu teikt, "literāro" literatūru. Dažos traktējumos detektīvus pieskaita pat pie intelektuālās prozas, taču ievirze tikai un vienīgi uz šādiem asas izjūtas kompensējošiem darbiem tomēr liecina par šo respondentu nopietnu garīguma deficītu.

Ceturtais tips bibliotekāriem nav interesē par literatūru, kas skar mākslas un kultūras jautājumus. Ja, piemēram, to lasa 46% pirmā tipa, 38% otrā tipa un 20% trešā tipa respondentu, tad tikai 5% ceturtais tipa bibliotekāru; 35% atzīst, ka šāda literatūra viņus vispār neinteresē (!).

Raksturīgi, ka 25% šo respondentu nemaz nav atbildējuši uz jautājumu par viņus interesējošo tematiku (atceresimies, ka neatbildēts jautājums respondentu tomēr raksturo), pārējie interesē svārstās starp literatūru, ko varētu izdot sērijā "Likumības sardze" vai kas apmierina šauri utilitāras vajadzības - dārzkopību,

fotogrāfiju, kulināriju, apģerbu gatavošanu u. tml.

Šī tipa bibliotekāru atbildēs par daļlīteratūru bieži sastopamas kļūdas gan daļdarbu nosaukumos, gan autoru vārdos, autori netiek minēti u. tml. Tieši šādi "sūkumi" vedina domāt, ka tā nav tikai nevainīga izklaidība vai nejaušs pārpratums, bet gan noteikta kultūras līmeņa simptoms, kas, kā jau minējām, bibliotekāra darbā nav tikai viņa personības iezīme, bet arī daļa no viņa profesionālās kvalifikācijas.

Šo bibliotekāru lasīšanas aktivitāte ir viszemākā (4-6 grāmatas triju mēnešu laikā). Arī viņu personiskajās bibliotēkās grāmatu nav daudz - tikai atsevišķos gadījumos to skaits pārsniedz dažus simtus.

Mēģinājums tipologizēt bibliotekārus pēc viņu attieksmes pret lasīšanu un literatūru, protams, nepretendē uz pilnību. Pēc šīm pašām pazīmēm varētu izdalīt arī citas un citādas grupas. Piedāvātā varianta galvenais uzdevums bija parādīt reālās, spīgtākās atšķirības starp mūsu tautas bibliotēku abonementa darbiniekiem, kuru atbildīgo uzdevumu sekmīgi spēj veikt tikai erudīti, kvalificēti darbinieki; taču tādi, kā redzējam, vēl nav visi mūsu bibliotekāri. Ar šādu situāciju apmierināts nevar būt neviens, pirmkārt jau bibliotēku apmeklētāji ne.

• BIBLIOTEKĀRA PERSONĪBAS LOMA LASIŠANAS
VADĪBĀ

Padomju bibliotekarajā domā lasišanas vadība vienprātīgi atzīta par bibliotēku darba būtiskāko sastāvdaļu, tā virsuzdevumu. Tiesa, paša jēdziena "lasišanas vadība" skaidrojumā bibliotēku zinātnes teorētiku viedokļi ir atšķirīgi. To traktē gan kā tiešu, mērķtiecīgu iedarbi uz lasītāju informācijas avotu izvēli, to izmantošanas un uztveres procesu (V.Terešins), gan saista to pirmām kārtām ar pilnīgu lasītāju pieprasījumu apmierināšanu un bibliotekāro pakalpojumu pilnīgumu (J.Stoļarovs).

Ipašu aktualitāti Padomju Savienībā šī problēma ieguva pēc 1936.gada Vissavienības sanāksmes, kas bija veltīta bibliotēku zinātnes un bibliogrāfijas teorētiskiem jautājumiem un kurā tika principiāli pretstatīti jēdzieni "lasišanas vadība" un "palīdzība lasītājiem", kā arī noliegta N.Rubakina humānā un demokrātiskā attieksme pret lasītāju. Atceresimies, ka vīpa koncepcijas pamatā bija pietāte pret ikvienu lasītāja personību, paša lasītāja ziņā bija atstāta iespēja izvēlēties - pieņemt vai nepieņemt bibliotekāra piedāvāto literatūru. Lasišanas vadību N.Rubakins saskatīja lasītāju patstāvīgās grāmatu izvēles organizēšanā.

Šāda nostādne nebija pieņemama jau 30.gadu beigās uzplaukušā totalitārisma ideoloģijai, kas cilvēkam atvēlēja vien skravītes (vājadzīgas!) lomu lielajā varenajā birokrātijas vadītā valsts organismā. Tas, ka Padomju Savienībā lasišanas vadība kā tieša ietekme uz lasītāju tika deklarēta šajā savā antihumānismā unikālajā laika posmā, nav nejaušība. Notiek ne tikai bibliotēku, bet arī citu kultūras un izglītības iestāžu ideologizācija, to izglītojošā jeb pedagogiskā, personības attīstību veicinošā funkcija atkāpjas visu noteicošās ideoloģiskās funkcijas priekšā. Turklāt pati ideoloģiskā funkcija bibliotēku darbā tiek attīstīta un izprasta vienpusīgi. Šodienas demokrātizācijas un viedokļu plurālisma apstākļos tas vairs nav pieļaujams.

Padomju Krievijā šāda lasišanas vadības izpratne zināmā mērā sakpojas vēsturiskajā situācijā, kad pēc Oktobra revolūcijas

plašas darbaļaužu masas guva iespēju daudz lielākā mērā nekā agrāk piekļūt kultūras vērtībām, taču zemais izglītības līmenis un analfabētisms liedza ievērojamai iedzīvotāju daļai patstāvīgi orientēties viņiem līdz šim nepieejamajā dzīves sfērā. Šādā situācijā bibliotēku kā starpnieci starp plašām tautas masām un garīgajām vērtībām nekādā gadījumā nevarēja novērtēt par augstu. Pilnā mērā izpaudās bibliotēku izglītojošā loma, kas nostiprināja koncepciju par lasīšanas vadību kā kvalificētu bibliotekāra palīdzību literatūras izvēlē.

Kardināli atšķirīga situācija bija vērojama Latvijā, kur 20. un 30.gados jau bija ne vien nesalīdzināmi augstāks iedzīvotāju izglītības un kultūras līmenis, bet arī demokrātiskām tradīcijām bagāta bibliotēku darba pieredze. Lai gan jebkurš valstisks veidojums zināmā mērā ietekmē literatūras pieejamību gan ar savu grāmatizdošanas politiku, gan bibliotēku fondu saturu (bibliotēkām nevēlamo grāmatu saraksti, protams, paši par sevi nav unikāla parādība), pašā bibliotēku darbā lasīšanas vadība kā problēma nepastāvēja. Jāatgādina, ka mūsdienu attīstītajās valstīs nepastāv ne tikai šāda problēma, bet nav sastopams arī pats termins.

Tāpēc 1940.gadā Latvijas bibliotēkām daudz pretdabiskāk nekā tas notika Krievijā, nācās pārorientēties uz noteiktas ideoloģijas reglamentētu lasīšanas vadību. Bibliotēka parstāja būt cerīgais tilts starp kultūru un lasītāju, bet kļuva par vidutāju starp kanonizētu ideoloģiju un pavalstniekiem. Visdažādākajos līmeņos sāka uzsvērt bibliotekāra kā ideoloģiskā darbinieka lomu, kam galvenokārt vajadzēja izpausties pārraudzībā pār bibliotēku apmeklētāju lasīšanas interesēm.

Sabiedriskās dzīves demokratizācijas procesā šobrīd tiek pārvērtētas arī dažas bibliotēku darba pamatnostādnes. Tiesa, lasīšanas vadības kā tādas nepieciešamība apšaubīta netiek. Taču piekrītot, ka bibliotēka kā veselums, kā noteikta sistēma kopumā neapšaubāmi ietekmē lasītājus, jāņem vērā, ka pašu lasītāju un daudzu bibliotekāru praktiķu uztverē lasīšanas vadība tomēr parasti saistās ar šī jēdziena šaurāko nozīmi, tā tiek reducēta uz tiešo, nepastarpināto bibliotekāra un lasītāja mijiedarbības procesu, kas noteiktā sabiedrības daļā izraisa negatīvu attieksmi ne vien pret lasīšanas vadību, bet arī pret pašu bibliotēku.

Par tautas bibliotēku lasītāju attieksmi pret lasīšanas vadību zināmā mērā varam spriest arī pēc pētījumā "Bibliotēkara un lasītāja mijiedarbība" iegūtajiem datiem. Tikai 26% lasītāju atzīst, ka bibliotēkaram ir zināma ietekme uz viņu lasīšanu. Protams, šī ietekme var būt arī neapzināta. Varbūt tieši tāpēc pašiem bibliotekāriem par saviem panākumiem šajā jomā ir krietni vien rožaināks viedoklis - pēc viņu domām 44% bibliotēku apmeklētāju ir pozitīva attieksme pret darbu, ko viņu bibliotēka veic individuālās lasīšanas vadībā. Reālāk, adekvātāk situāciju novērtē pieaicinātie eksperti, atzīdami, ka, viņu prāt, pozitīvi individuālo lasīšanas vadību vērtē 20,9%, bet kā apmierinošu - 7,5% lasītāju.

Lai kāda būtu mūsu attieksme pret lasīšanas vadību un tās izpratne, jāapzinās, ka bibliotēkas darba centrā jebkurā gadījumā ir bibliotekārs. Tieši viņa personība ir noteicošais faktors, kas ietekmē ne tikai nepastarpināto kontaktu ar lasītāju, bet - it īpaši nelielajās tautas bibliotēkās - arī pārējos bibliotēkārā darba procesus. Tiesa, bibliotēku centralizācija tieši šo nelielo bibliotēku darbiniekiem lielā mērā atņēmusi tiesības uz pašnoteikšanos un pašapliecināšanos.

Kas ir bibliotekārs, kādam jābūt cilvēkam, kas strādā vienā no senākajiem arodziem? 1985. gadā izdotajā "Bibliotēkara rokasgrāmatā" lasām, ka "padomju bibliotekārs ir ideoloģiskās frontes darbinieks, informators, pedagogs, sociologs, psihologs, masu lasīšanas organizators, izglītots speciālists bibliotēku zinātnē un bibliogrāfijā".¹ Šis formālais profesionālais raksturojums, kas būtībā ir vairāku atsevišķu profesiju atskaite, neatklāj bibliotēkara profesijas specifiku, neatsedz bibliotēkārā kā personības īpašo vietu un uzdevumu sabiedrībā, to būtiskāko, kas rada tieši bibliotekāru, nevis informatoru, pedagogu jeb ideoloģisko cīnītāju. Tāpēc leklaustīsimies N. Kēriņa tēlotājā bibliotēkara portretā: "Katrs bibliotekārs ir draugs gan māksliniekam, gan zinātniekam. Bibliotekārs - skaistuma un zināšanu pirmais vēstnesis, jo viņš atver vārtus un ne neaktīviem plauktiem izņem apslēpto vārdu meklējošā gara gaismā. Nekādi katalogi, nekādi apraksti neaizstās bibliotekāru, mīlošs vārds un pieredzējusi roka rada patiesu izglītības brīnumu..."¹

Taču mūsu uzdevums ir ne tikai radīt bibliotekāra vēlamo tēlu, bet arī atklāt viņa reālo atbilstību mūsu sabiedrībā diemžēl vēl pietiekami nenovērtēta kultūras un izglītības darbinieka nosaukumam.

1985.gadā, laikā, kad notika informācijas ieguve pētījumam "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība", toreizējās LPSR Kultūras ministrijas tautas bibliotēku sistēmā strādāja 2146 darbinieki. 8,6% no viņiem bija augstākā bibliotekārā izglītība, 14,1% - augstākā nebibliotekārā, 33,2% - vidējā bibliotekārā un 43,3% - vidējā nebibliotekārā izglītība. 0,8% bibliotēku darbinieku nebija pat pabeigta vidējā izglītība. Tātad kopumā tikai nedaudz vairāk kā 40% bibliotēku darbinieku bija speciālā bibliotekārā izglītība. Jāteic gan, ka astoņdesmitajos gados bibliotekāru izglītības formālajam līmenim vērojama tendence pieaugt. Pakāpeniski palielinās darbinieku skaits, kuriem ir augstākā izglītība, arvien vairāk tautas bibliotēku tīklā iekļaujas tādi, kas ieguvuši augstāko izglītību citās zinātnu nozarēs. Šāds fakts vērtējams pozitīvi, jo, darba gaitā apgūstot bibliotekārās profesijas specifiku, praktiskās iemaņas, citu nozaru (filoloģijas, vēstures u.c.) speciālisti nereti var dot nozīmīgu ieguldījumu bibliotekārā darba uzlabošanā.

Lai gan mūsu pētījuma objekts bija RCB un rajona pakļautības pilsētu bibliotekāri, satrauc fakts, ka viszemākais ir ciemu tautas bibliotēku darbinieku izglītības līmenis - 67% no viņiem ir tikai vidējā vispārējā izglītība. Jā, piemēram, RCB vai citās lielākajās bibliotēkās, kurās ieviesta darba procesu specializācija, kādu no tehniskajiem uzdevumiem var apgūt un sekmīgi pildīt arī vidusskolas vai pat astoņgadīgās skolas beidzējs, tad pavisam citāda situācija veidojas mazā ciema bibliotēkā, kur parasti strādā tikai viens cilvēks. Tieši ciema bibliotekāram, kuram ir visciešākā saikne ar iedzīvotājiem, ir jāatbilst tām visaugstākajām prasībām, ko sabiedrība var izvirzīt bibliotekāram, jo šeit visuzskatāmāk un nepastarpinātāk notiek bibliotēkas un bibliotekāra identifikācijas process. Tikai tad, ja šais mazajās bibliotēkās strādās patiesi gudri un inteligenti cilvēki, kas apzināsies sava darba vērtību un būs arī profesionāli spējīgi šo darbu veikt pat ne visai labvēlīgos apstākļos, mainīsies ne tikai visas sabiedrības, bet arī ciema saimnieku - vietējo

padomju un kolhozu priekšsēdētāju - attieksme pret bibliotēkām.

Mūsu pētījumā piedalījās 109 RCB un rajonu pakļautības pilsetu bibliotekāri - abonementu darbinieki. 21% respondentu bija ar augstāko bibliotekāro izglītību, 8% - ar augstāko nebibliotekāro, 48% - vidējo bibliotekāro un 23% - ar vidējo izglītību.

Taču mācību iestādē iegūtais diploms vēl neveido profesionāli. Būt tādām savā darba jomā nozīmē kaut ko vairāk, nozīmē vēlmi un spējas ietekmēt gan cilvēkus, ar kuriem kopā viņš strādā vai ar kuriem nonāk saskarē, gan savu tiešo darbu un profesiju kopumā. Ir jāapzinās atšķirība starp profesionaļiem un amatniekiem, ko vairāk vai mazāk dod dažādās mācību iestādēs iegūtais zināšanu kopums, un profesionaļiem un amatniekiem, kā arī profesiju kopumā. Teiktais, protams, attiecas arī uz bibliotekāriem kā profesionālu grupu, jo vairāk tadēļ, ka viņu darbā tieši šī profesionālā attieksme ir viens no izšķirošajiem, būtiskākajiem faktoriem, kas nosaka, vai konkrētā bibliotēka ir kultūras un zinātnes centrs vai tikai grāmatu glabātuve. Tieši šis profesionālās attieksmes esmi vai trūkumu bibliotēkas apmeklētājs nereti spēj un var novērtēt daudz asāk un jutīgāk nekā bibliotekāra profesionālās zināšanas.

Profesionālo attieksmi veidojošā faktoru kopums ir komplicēta sistēma, kas var būt atsevišķa sociālpsiholoģiska pētījuma objekts. Pētījumā "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" pēc pašu bibliotekāru izteikumiem iegūtā informācija ļauj spriest par mūsdienas tautas bibliotekāru attieksmi pret savu nodarbošanos pēc vairākiem rādītājiem:

- 1) profesijas izveles motīvs,
- 2) savas profesijas subjektīvais vērtējums,
- 3) attieksme pret darbavietas maiņu,
- 4) attieksme pret kvalifikācijas celšanu.

Pozitīva, radoša attieksme pret darbu var veidoties tikai cilvēkam, kam šis darbs interesē un sniedz gandarījumu. Parasti tieši interese par kādu konkrētu profesiju ir tā, kas nosaka šīs profesijas izvēli. Taču jāņem vērā, ka, izraugoties kādu noteiktu darbības jomu, subjekts salīdzina viņam zināmo, pieejamo informāciju par šo profesiju ar savas personas pašnovērtējumu, kā arī ar subjektīvo vērtējumu par savu piemērotību šai profesijai.

jai. Tāpat būtiski nozīmīga ir nākamajam profesionālim pieejamā informācija par turpmāko darbu, šīs informācijas adekvātums. Diemžēl šādu informāciju bieži vien aizstāj sabiedrībā prevalējošie stereotipi, kas nereti neatbilst realitātei - labākai vai sliktākai, ar kuru nākas saskarties tiešajos darba procesos. Tieši tāda situācija, šķiet, izveidojusies arī attiecībā uz bibliotekāra profesiju. Sabiedrības ikdienas apzīpā bibliotekāra profesija saistās pirmām kārtām ar sieviete piemērotu, klusu, mierīgu darbu, kura pamatsaturs ir grāmatu izsniegšana, apzīmogošana, kārtības uzturēšana plauktu labirintos un atgādu sūtīšana "parādniekiem". Priekšstats, ka bibliotekāra profesija neprasa ne izcilas prāta spējas, ne iniciatīvu, nereti papildina bibliotekāru saimi ar cilvēkiem, kuru darba mūžs apliecina šāda stēreotipa pamatotību.

Veidojas apburtais loks: spilgtas personības nesaistošs profesionālais stereotips netieši veido bibliotēku darbinieku slāni, kas ar savu darbību un attieksmi pret profesiju nostiprina šādu dezorientējošu stereotipu sabiedrības apzīpā. Šo loku ir jāspēj pārraut. Pirmām kārtām jāpanāk ne tikai tādas informācijas izplatība, kas atspoguļo bibliotēku dzīves pelēcību un gan objektīvu, gan subjektīvu faktoru dēļ izveidojušos bibliotekāru nevarību, bet arī dziļi un vispusīgi jāiepazīstina sabiedriskā doma ar tām sociāli aktuālajām problēmām, ar kurām nākas saskarties bibliotekām, ar bibliotēku īpašo vietu un lomu sabiedrības kultūras aprīti un tiem uzdevumiem, kuri bibliotekāram jāveic šo problēmu risināšanā. Bibliotekāra jābūtība diemžēl šobrīd lielai sabiedrības daļai un arī pašiem bibliotekāriem ir vēl ne tikai praktiski nesasniegtais, bet arī teoretiski neapjaustais.

Šķiet, tieši nepietiekamā informācija par bibliotekāru profesiju ir viens no iemesliem, kāpēc tikai 46,8% aptaujāto bibliotekāru to izvēlējušies tāpēc, ka tā viņiem šķitusi interesanta. Pozitīva sākotnējā ievirze ir arī tiem 11,4% bibliotekāru, kuri šo darbu izvēlējušies pēc draugu vai paziņu ieteikuma. Tāpat tikai nedaudz vairāk nekā pusei ir bijusi apzināta, cerīga vēlme, ka šī profesija būs piemērota tieši viņiem, ka viņi tajā varēs apmierināt gan savas intereses, gan arī dot ieguldījumu izvēlētajā arodā. Tas nav daudz. Turklāt šī sākotnējā interese saskarsmē ar tiešo darbu var izrādīties arī ilūzija, kas radu-

sies jau minētās neadekvātās informētības vai stereotipa iespaidā. Bez tam jāņem vērā, ka ieinteresētība vai vienkārši godīga vēlme strādāt bibliotēkā vēl nenodrošina profesionālas attieksmes veidošanos. Izšķiroša loma vēlāk izrādīsies nākamā bibliotekāra spējām, viņa atbilstībai izvēlētajai profesijai, kas pilnīgi var atklāties tikai tiešajā darbā. Teiktais attiecas, protams, arī uz tiem 23,4% bibliotekāru, kas savu profesiju izvēlejušies nejaušības dēļ. Tiesa gan, tieši nejaušība varētu bibliotēkai piesaistīt arī spilgtu, radošu personību, kas apzināti šo profesiju nav izvēlējusies ne visai cildenā bibliotekāra stereotipa dēļ. Ja šāda nejauša profesijas izvēle tomēr atstāj zināmu iespēju veidoties labam profesionālim, tad satraucošāka ir 6,5% respondentu atbilde, ka darbs bibliotēkā izvēlēts tādēļ, ka nav atrasts atbilstošs darbs citur. Šāda attieksme jau liecina par visai zemu bibliotekārā darba vērtējumu. Arī iespēja strādāt tuvāk mājām (tādu atbildi snieguši 3,2% respondentu) gan ir vērā ņemams motīvs, tomēr neliecina par respondentu profesionālās attieksmes veidošanās varbūtību.

Satraucošs simptoms ir arī tas, ka neviens respondents kā motīvu profesijas izvēlē nav minējis ģimenes tradīcijas. Kas gan liedz veidoties bibliotekāra dinastijām, kā tas mēdz būt citos arodos? Šis jautājums vēl gaida atbildi, lai gan jau tagad var droši apgalvot, ka tā būs ar mīnusa zīmi.

Nozīmīgs bibliotekāru profesionālās attieksmes raksturotājs ir arī savas profesijas subjektīvais vērtējums, kas atklāj gan pozitīvos faktorus, kas visvairāk saista bibliotekāra profesijā, gan arī apstākļus, kas neļauj bibliotekāriem būt pilnīgi apmierinātiem ar darbu. Pēc pētījuma datiem iegūta šāda pozitīvu attieksmi pret bibliotekāro profesiju veidojūšo faktoru rinda (iekavās - respondentu atbilde skaits procentos):

1. Iespēja vienmēr būt informētam par jaunāko literatūru (71,6%),
2. Iespēja būt starp cilvēkiem (48,6%).
3. Iespēja palīdzēt cilvēkiem (39,4%).
4. Profesionālā piemērotība sievietei (33,9%).
5. Iespēja izlasīt grāmatas, ko grūti iegādāties grāmatnīcā (16,5%),
6. Profesionālā svarīga nozīme lasītāju izglītībā un audzināšanā (11,9%).
7. Darbs bibliotēkā mazāk nogurdinošs nekā citur (1,8%).
8. Profesionālā augstais prestižs (0,6%).

Diemžēl, kā redzams, bibliotekārus savā profesijā pirmām kārtām saista personīgo, savtīgo interešu apmierināšanas iespējas (literatūras pieejamība, komunikatīvo vajadzību realizācija). Ja bibliotēkas, īpaši tautas bibliotēkas, virsuzdevums ir tuvināt zinātnes un kultūras vērtības sabiedrībai, tad kā satraucošs vērtējams fakts, ka iespēju palīdzēt cilvēkiem, t.i., savu tiešo pienākumu kā profesijas pieviltīguma kritēriju ir atzīmējuši tikai 39,4% bibliotekāru, kamēr tādu pozitīvu attieksmi veidojošu faktoru kā būt pašam informētam par jaunāko literatūru, bibliotekāri savās atbildēs min gandrīz divas reizes biežāk. Tikai 11,9% bibliotekāru atzīst un kā pozitīvu parādību novērtē savas profesijas svarīgo nozīmi lasītāju izglītošanā un audzināšanā. Šāda attieksme nav vērtējama viennozīmīgi. No vienas puses, protams, nebūs daudz tādu kultūrizglītības jomu, kurās tik daudz darbinieku (50%) nespēs saskatīt savas profesijas nozīmi sabiedrībā. No otras puses - bibliotēkas, varbūt vienīgi izņemot dažas zinātniskās bibliotēkas - šodien patiesi ir zaudējušas autoritāti un pienākošos vietu sabiedrībā. Līdz ar to šāds bibliotekāru skepticismš drīzāk ir jāvērtē nevis kā vīļu neciepa pret savu darbu, bet gan kā spēja reāli novērtēt situāciju. Būtu apsveicami, ja šis realisms spētu sniegt impulsu darīt visu iespējamo, lai situāciju izmainītu. Mūsu pētījumā iegūtie dati diemžēl neliecina par šādu iespējamību.

Bet varbūt bibliotekāri savas profesijas vērtējumā ir pārāk paškritiski un tikai kautrējas skaļi deklarēt tās nozīmību? Bibliotēkas lasītāji, piemēram, bibliotekāra profesijas nozīmi savā izglītošanā un audzināšanā kā profesijas pieviltīguma kritēriju ierindo otrajā vietā (bibliotekāri - tikai sestajā!). Kopumā pēc to 80% lasītāju atbildēm, kam bibliotekāra profesija šķiet pieviltīga, varam izveidot šādu pozitīvu attieksmi veidojošu faktoru rangu rindu:

1. Iespēja vienmēr būt informētam par jaunāko literatūru (39,9%),
2. Profesijas svarīgā nozīme lasītāju izglītošanā un audzināšanā (28,9%).
3. Iespēja lasīt grāmatas, kuras grāmatnīcā grūti iegādāties (23,4%).
4. Iespēja palīdzēt cilvēkiem (18,4%).
5. Iespēja būt starp cilvēkiem (17,7%).
6. Profesijas piemērotība sievietei (12,4%).

7. Profesijas augstais prestižs (2,4%)
8. Darbs bibliotēkā mazāk nogurdinošs nekā citur (2,1%).

Ne mazāk svarīga, varbūt pat nozīmīgāka loma profesionālās attieksmes veidošanā un līdz ar to arī darba rezultātā ir apstākļiem, kas traucē gūt gandarījumu darbā. Pēc respondentu atbildēm šie faktori kārtojas šādā rangurindā:

1. Mazs atalgojums (41,3%)
2. Nomāc pastāvošais grāmatu deficīts (36,7%)
3. Telpu šaurība (35,8%)
4. Neērts darba laiks (27,5%)
5. Bibliotekāra profesijas nepietiekamais prestižs (20,2%)
6. Daudz laika aizņem darbi, kas neattiecas uz tiešajiem pienākumiem (18,3%)
7. Pārāk saspringts darba ritms (7,3%)
8. Neproporcionāla pienākumu sadale starp bibliotēkas darbiniekiem (6,4%)
9. Darbs nesniedz morālu gandarījumu (5,5%)
10. Nespēj iekļauties kolektīvā (3,7%).

Tātad bibliotekārus visvairāk nomāc bibliotēku sliktā materiālā bāze; tie apstākļi, kuru priekšā bibliotekārs, lai cik spējīgs profesionālis viņš būtu, jūtas bezspēcīgs. Šeit atkal meklējams sākums (bet varbūt beigas) vēl vienmēr apburtam lokam: pabērna loma ne tikai sabiedrības struktūrā kopumā, bet arī kultūrvidē neatgriezeniski grauj bibliotekāru kā profesionāles kopas pašapziņu. Savukārt profesijas prestižu nevar celt tās nomākti un bezcerīgi pārstāvji. Pesimistiski noskapota profesionāla grupa nespēj aizstāvēt savas tiesības arī materiāla labumu sadales sfērā, kas savukārt mūsu pragmatiskajā sociālajā vidē viennozīmīgi nosaka tās vai citas profesijas sabiedrisko nozīmību vai, pareizāk sakot, ideoloģisko prioritāti.

Taču ir arī tādi negatīvi apstākļi, kurus varētu mainīt paši bibliotekāri. Piemēram, saspringts darba ritms, neērts darba laiks, neproporcionāla pienākumu sadale starp bibliotēkas darbiniekiem, kā arī pārlietu liela slodze, kas neattiecas uz tiešo bibliotēku funkciju pildīšanu, liecina par nepārdomātu jeb pārāk iesīkstējušu darba organizāciju pašā bibliotēku darba sistēmā, tās neelastīgumu.

Visuzskatāmāk profesionālo attieksmi raksturo bibliotekāru

tālākās darba ieceres. Pēc mūsu pētījumu datiem, 78% bibliotekāru profesiju mainīt nevēlas, citā jomā nolēmuši strādāt apmēram 4% aptaujāto, bet 19% respondentu vēl nav šo jautājumu izlēmuši. Tātad vairāk nekā viena piektā daļa bibliotekāru ir atklāti neapmierināti ar savu profesiju.

Taču jautājumā par savas profesijas plusiem un minusiem nav vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības starp atbildēm, kuras snieguši gan bibliotekāri, kas nolēmuši palikt uzticīgi savai profesijai, gan arī tie, kas par turpmāko darbu bibliotēkā nav pārliecināti. Tas ļauj secināt, ka bibliotekāru profesijas negācijas (zemā alga, darba organizācija u.c.) gan varētu būt nozīmīgi iemesli, kas veicina kadru mainību, taču īstēnie cēloņi jāmeklē citur. Lielākajai daļai bibliotekāru savā darbā nākas saskarties ar līdzīgām grūtībām, bet doma par darba maiņu rodas tikai piektajā daļā bibliotēku darbinieku. Šeit demarkācijas līnija varētu būt profesionālās piederības apzīpa, kura līdzīgi profesionālajai attieksmei cieši saistīta ar profesijas izvēles motīviem. Pastāv tieša sakarība starp attieksmi pret darba maiņu un profesijas izvēles motīviem. Divas trešdaļas no tiem bibliotekāriem, kas ir vai nu izlēmuši, vai arī pieļauj iespējamību mainīt savu nodarbošanos, kļuvuši par bibliotekāriem nejauši. Pārējiem, kuri savu izvēli motivējuši ar interesi par šo profesiju, darba maiņa saistās ar dažādiem objektiem apsvērumiem.

Viens no būtiskākajiem faktoriem, kas atklāj bibliotekāra attieksmi pret savu profesiju un tieši ietekmē viņa darba rezultātu, ir attieksme pret kvalifikācijas celšanu. Profesionālisms ir ne tikai jāiegūst, bet arī jā saglabā un jāattīsta. Parasti ar kvalifikācijas celšanu saprot formālos, administratīvi organizētos pasākumus, visbiežāk - dažādu kursu un semināru veidā. Taču tie var būt efektīvi tikai tādā gadījumā, ja bibliotekārs izjūt nepieciešamību papildināt savas zināšanas, pie tam ne tikai savu tiešo darbu uzdevumu veikšanā, bet arī profesijā kopumā un saistībā ar notiekošajiem kultūrsociālajiem procesiem.

Pēc mūsu pētījuma datiem, pēdējo piecu gadu laikā dažādos kvalifikācijas celšanas pasākumos piedalījušies vairāk nekā 70% bibliotekāru, to skaitā: Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūta rīkotajosursos - 30,3%, semināros - 40,1%,

bibliotekāru. 15,1% aptaujas dalībnieku cēluši kvalifikāciju tikai patstāvīgi. Visvairāk bibliotekārus interesē un apmierina tās organizētās apmācības formas un tematiskie pasākumi, kas attiecas uz viņu tiešo darbu (piem., sistemātiskā kataloga un kartotēku organizācija, novadpētniecība, individuālais darbs ar lasītāju, darbs ar grāmatu u.c.). Šādas konkrētas praktisku nodarbību tēmas, kas parasti tiek aplūkotas RCB rīkotajos semināros, kā visnoģerīgākos kvalifikācijas celšanas pasākumus min gandrīz puse no aptaujātajiem bibliotekāriem. Diemžēl tikai retam bibliotekāram spilgtu un paliekošu iespaidu pēdējā laikā atstājuši Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas kursi; dažās atbildēs rodams arī tajos lasīto lekciju vērtējums, kurā galvenais pārmetums ir vērst pret šo lekciju "vispārīgumu". Protams, zināma atbildība par šādu attieksmi jāuzņemas kursu vadītājiem, taču izveidojusies situācija spilgti parāda arī sašaurināto kvalifikācijas celšanas izpratni, kas dominē bibliotekāru sabiedrībā, saistot to vienīgi ar savu tehnoloģisko iemāņu pilnveidošanu, jebkuru zināšanu pragmatizēšanu, līdz ar to norobežojoties no ārpusbibliotekārās pasaules "spožuma un posta".

Vai nu mēs piekritam koncepcijai par bibliotekāru kā lasīšanas vadītāju vai ne, nav apšaubāms, ka tieši no bibliotekāra lielā mērā atkarīga gan katras konkrētās bibliotēkas seja, gan lasītāju attieksme pret to. Kā jau noskaidrojām, būtiska ir bibliotekāra profesionālā attieksme, bet līdztekus tai vienlīdz ietekmīgs faktors - īpaši darbā ar lasītājiem - ir bibliotekāra personība, tās īpašības, kas palīdz vai dažkārt diemžēl arī kavē profesionālās attieksmes izpausmi.

Lai noteiktu, kuras personībai piemītošas īpašības nepieciešamas darbā ar lasītājiem, pētījuma gaitā noskaidrojām gan lasītāju viedokli, uzklaušījām gan pašu bibliotekāru - abonementa darbinieku, gan arī ekspertu - bibliotēku vadītāju un metodiku domas.

Bibliotekāru un lasītāju skatījumā nav būtisku atšķirību atsevišķu faktoru nozīmīguma vērtējumos (sk. 1.tabulu).

Gan lasītāji, gan bibliotekāri ir vienlīdz prasīgi gan pret abonementa darbinieka profesionālismu, ko raksturo, pirmām kārtām, fonda laba pārziņāšana, gan pret viņa komunikatīvajām īpašībām, kas ļauj rast kontaktu ar lasītājiem.

1. tabula

Nr. p. R.	Faktori	Bibliotekāri		Lasītāji		Rangu diferenciācija
		%	R	%	R	
1.	Organizatoriskās spējas	71,6	X	46,9	IX	1
2.	Prasme uzstāties ar lekcijām	60,6	XII	30,2	XII	0
3.	Prasme rast kontaktu ar lasītāju	97,2	II	78,9	I	1
4.	Novērošanas spējas	77,1	XI	37,4	XI	0
5.	Fonda laba pārziņāšana	99,1	I	70,6	II	1
6.	Laba profesionālā sagatavotība	91,7	IV	63,5	IV	0
7.	Augsts vispārējās kultūras līmenis	90,8	V	66,6	III	2
8.	Laba literārā gausme	81,7	VIII	56,0	V	3
9.	Personīgā pievilcība	40,4	XIV	29,8	XIII	1
10.	Ātra apkalpošana	84,4	VII	48,1	VIII	1
11.	Precizitāte	93,6	III	53,8	VI/VII	3
12.	Pacietība	89,0	VI	53,8	VI/VII	1
13.	Lasītāja psiholoģijas izpratne	81,7	VIII/IX	44,3	X	2
14.	Svešvalodu zināšanas	22,9	XV	19,4	XV	0
15.	Mākslinieka noformētāja spējas	43,5	XIII	29,0	XIV	1

Munājot par bibliotekāra komunikatīvajām īpašībām, bez kuru izkoptības grūti izprast saskarsmes procesus bibliotēkā, īpaši satraucošs ir fakts, ka, pēc mūsu pētījuma datiem, par komunikabliem, t. i., spējīgiem uz saskarsmi, sevi uzskata vien 46% abonementa darbinieku. Ar to lielā mērā izskaidrojams, ka 14,7% lasītāju apkalpošanas nodaļās strādājošo individuālais darbs ar lasītājiem rada lielas grūtības. Savukārt, uz jautājumu, ar kādām lasītāju grupām visgrūtāk rast kontaktu, tikai apmēram 15% bibliotekāru varēja atbildēt, ka šādu grūtību vīpiem nav. 49,5% bibliotekāru atzīst, ka darbs abonementā ir daudz sarežģītāks

nekā citās bibliotēkas nodaļās, bet 61,5% no šī skaita uzsver, ka grūtības sagādā galvenokārt nepieciešamība pastāvīgi atrasties saskarsmē ar cilvēkiem.

Arī bibliotekāra darbu ietekmējošo faktoru vērtējumā zināma nozīme ir pašu bibliotekāru komunikabilitātei. Intravertais bibliotekāru tips visaugstāk vērtē fonda pārziņāšanu un precizitāti (!), trešajā vietā atstājot prasmi rast kontaktu ar lasītājiem. Turpretī bibliotekāri, kuriem saskarsmes procesi rūpes nesagādā, prasmi kontaktēties ierindo pirmajā vietā; tajā pašā laikā viņi daudz mazāk nekā intravertie bibliotekāri apzinās lasītāju psiholoģijas izpratnes nozīmi, uzskatot to pašu par sevi saprotamu un aprioru parādību.

Lai gan kopumā visi lasītāji vienprātīgi pirmajā vietā pēc to nozīmīguma ierindo bibliotekāra komunikatīvās īpašības, īpaši augstu tās vērtē lasītāji, kas atzīst bibliotekāra būtisku ietekmi uz savu lasīšanu (25,7%), kā arī lasītāji, kas izlasīto mēdz pārrunāt ar bibliotekāru (32,7%).

Gan anketēšanas, gan interviju, gan arī daudzkārtējo novērojumu analīzes rezultātā varam nosacīti izdalīt trīs bibliotekāru pamattipus pēc tiem piemērošajām komunikatīvajām īpašībām un līderspējām darbā ar lasītājiem.¹

Pirmais - enerģiskā bibliotekāra tips, kura rīcība dažkārt robežojas ar uzstājību un kurā lasītāja apkalpošanā izmanto autoritāras metodes, uzspiežot lasītājiem savu viedokli. Šim tipam piešķaitāmi apmēram 8% bibliotekāru. Viņiem raksturīgs runātīgums un pašpārliecinātība. Valda uzskats, ka lasītāja un bibliotekāra dialoga iniciatoram jābūt bibliotekāram - tikai tādā gadījumā šī saskarsme var būt veiksmīga. Komunikācijas procesā šī tipa bibliotekāra moto ir: "Bez manas palīdzības jums neiztikt, es esmu pārāks par jums".

Otrs bibliotekāru tips - demokrātiskais jeb sevi un savu profesiju apliecinotais bibliotekārs, kam raksturīgs demokrātisks darba stils, kura pamatā ir lasītāja psiholoģijas un vajadzību izpratne. Pie šīs grupas pieder 46% bibliotekāru. Sarunas iniciatoram, pēc viņa domām, nav obligāti jābūt pašam bibliotekāram.

¹ Līdzīga tipoloģija izstrādāta amerikāņu psiholoģijas un bibliotēku zinātnē. - Caputo J.S. The Assertive Librarian. - Phoenix: Oryx, 1985. - 242 p.

Vīpi spēj aizstāvēt savas domas un uzskatus, vienlaikus nenoliedzot sarunas piedra tiesības uz citu viedokli. Šāds bibliotekārs būtisku nozīmi piešķir dialoga partnera personībai, uzskatot, ka nevis vienpusīgas informācijas (bibliotekārs-informācija) lasītājs), bet gan savstarpēja zināšanu un uzskatu mijiedarbība (bibliotekārs-lasītājs) nodrošina vēlamo saskarsmes procesu. Šim bibliotekāru tipam piemīt augsta savstarpējo attiecību kultūra. Saskarsmes moto: "Mēs abi esam vienlīdz nozīmīgi".

Arī pie trešā tipa pieder apmēram 46% bibliotekāru. Tie ir nomāktie bibliotekāri, kuru pasivitāte robežojas ar apātiju gan pret savu profesiju, gan savu vietu tajā. Saskarsmes procesa iezīmes parādās tikai pēc lasītāju ierosmes, un arī tad bibliotekārs vadās pēc principa: "Lasītājs var iztikt arī bez manis". Zināmā mērā šim tipam raksturīga ārēja vienaldzība pret savu darbu.

Lai gan komunikatīvās īpašības bibliotekāru un lasītāju atbildēs vērtētas gandrīz vienlīdz augstu, daļa bibliotekāru, īpaši - ekspertu grupa, vairāk akcentē tās bibliotekāru īpašības, kas raksturo vīpu profesionālo meistarību - fonda un bibliotēkas uzzīpu aparāta pārzināšanu, precizitāti, ātru apkalpošanu, sistemātiskas bibliotekāras un bibliogrāfiskas zināšanas. No vienas puses, šo parādību var izskaidrot kā bibliotekāru mēģinājumu kompensēt savu intravertumu ar augstu profesionālo līmeni, kas, pēc pastāvošā stereotipa, neparedz (!) saskarsmes mākslu. Taču, ja atcerēsimies, ka ekspertu grupu mūsu pētījumā veido galvenokārt bibliotēku vadošie darbinieki, tad akcentēto profesionālo īpašību nozīmi varam izskaidrot arī tā, ka pēc tradīcijas bibliotēku un bibliotekāru darbu formāli vērtē tieši pēc šīm pazīmēm.

Kopumā ekspertu visaugstāk vērtēti ir šādi faktori:

1. Bibliotēkā esošās literatūras laba pārzināšana (97%).
2. Bibliotēkas uzzīpu aparāta pārzināšana (80,3%).
3. Korektums, pašsavaldīšanās, takts (76,1%).
4. Ātra orientācija (75,8%).
5. Loģiska domāšana (66,7%).
6. Laba atmiņa (62,7%).
7. Lapnība (59,7%).

8. Sistemātiskas bibliotekārās un bibliogrāfiskās zināšanas (59,4%).
9. Prasme nepiespiesti sarunāties (55,2%).
10. Lasišanas erudīcija (46,9%).

Bez jau minētās fondu un uzziņu aparāta pārziņāšanas, bez sistemātisku zināšanu nepieciešamības darbā, eksperti min veseļu rindu īpašību - korektumu, taktu, ātru orientāciju, loģisku domāšanu, labu atmiņu, pat laipnību, kas nebūt nav specifiski nepieciešams tieši bibliotekāra profesijā. Gluži otrādi - šādas īpašības rotātu jebkuras apkalpošanas sfēras darbinieku. Vispārprofesionālu vai vispārcilvēcisku īpašību akcentējums ekspertu atbildēs liecina par virspusēju attieksmi pret bibliotekāra profesionālismu. Jāapzinās, ka šīs īpašības vai arī to trūkums saskarsmes procesā, pirmām kārtām, raksturo bibliotekāra vispārējo kultūras līmeni.

Protams, gan šo personisko, gan profesionalitāti raksturojošo īpašību nozīme darbā ar lasītājiem nav apstrīdama. Vēl labāk būtu, ja tās tikpat viennozīmīgi realizētos dzīvē. Pēc mūsu ekspertu grupas domām, tā tas arī ir. Gandrīz visi eksperti apgalvo, ka abonementa darbinieku profesionālais līmenis ir tik augsts, ka viņi veiksmīgi prot organizēt literatūras apskatus (95,5% ekspertu atbilžu), pārziņ literatūras tipoloģiju un klasifikāciju (92,5%), orientējas uzziņu literatūrā (84,8%), spēj sniegt bibliogrāfiskas uzziņas (92,4%), pastāstīt par jaunākajām grāmatām (89,6%) un literatūras izvēles avotiem bibliotēkā (80,3%) izraudzīties literatūru par jebkuru jautājumu (68,2%) u.c. Diemžēl bāzes bibliotēkās veiktais eksperiments liek apšaubīt šo ekspertu uzbūrtu ainu, kas šķiet esam tuvu ideālam, taču īstenībā ir iluzorā.

Abonementa darbinieki tika aicināti izpildīt vairākus elementārus tematiskus pieprasījumus - sameklēt literatūru par Austriju, par jaunātnes stāvokli kapitālistiskajās valstīs, par diskotēkām, kā arī rast atbildes uz jautājumiem - kādus darbus tulkojusi V. Belševica, kādā darbā V. I. Ļepins runā par Livorno pilsētu, kādā A. Voznesenska darbu krājumā publicēta poēma "Ivosj" u.c.

Tikai 44,7% gadījumu bibliotekāri varēja apmierināt šos pieprasījumus, pie tam tikai 9,5% no šīm situācijām bibliotekārus

kavēja objektīvi apstākļi, piem., nepieciešamo bibliogrāfisko līdzekļu vai uzzīņu literatūras trūkums bibliotēkā. Pārejos pieprasījumus nevarēja pilnīgi izpildīt vai nu kļūdaini izvēlēta literatūras meklēšanas ceļa, vai klajas bibliotekāru nevēlēšanās daļ apgrūtināt sevi, aprobežojoties ar nenoteiktu žestu uz plauktos sarindotajām grāmatām, vai, labākajā gadījumā, norādot uz kartotēkām.

Par nevēlēšanos kvalificēti izpildīt tematisko pieprasījumu, kas ir nesamierināmā pretrunā ar bibliotekāru profesionālo ētiku, liecina arī tas, ka tikai 15% gadījumu bibliotekāri mēģināja precizēt pieprasījumu, t.i., noskaidrot tā mērķi, vajadzīgās informācijas apjomu, valodu, kādā būtu vēlams literatūra. Eksperiments parādīja, ka visvairāk grūtību bibliotekāriem sagādā orientēšanās preses hronikās, uzzīņu un enciklopēdiskajā literatūrā.

Tiesa, ir tādi bibliotekāru darba aspekti, kurus eksperti vērtē kritiskāk un uzsver, ka tie vēl jāpilnveido: Taču eksperti šai sakarībā min tieši tās iemaņas, kuras neuzskata par priemāram bibliotekāra darbā. Tā, piemēram, pēc vīpu domām, bibliotekāriem vajadzētu labāk izprast lasītāja uztveres īpatnības (68,7%), prast ātri noteikt jebkura lasītāja intereses (65,7%), prast uzstāties lielas auditorijas priekšā (68,7%) un vadīt diskusijas (76,9%), prast loģiski un skaidri izteikties (34,4%). Tajā pašā laikā ekspertu grupa nepietiekami nopietni novērtē tās īpašības, kas būtiski nosaka iespēju bibliotekāriem apgūt šīs iemaņas. Tikai 47% ekspertu kā nozīmīgu bibliotekāra darba faktoru min lasīšanas erudīciju (kas rangu rindā tomēr ieņem "godrīlno" 10.vietu), 40,3% - lasītāja psiholoģijas izpratni (11.vieta), 28,8% - lasītāja personības izpratni (17.vieta), 24,6% - sistemātiskas zināšanas estētikā, ētikā un psiholoģijā (19.vieta).

Ne bibliotekāri, ne eksperti, ne arī lasītāji par nepieciešamu un būtisku faktoru neuzskata svešvalodu zināšanas. Ekspertu vērtējumā nenozīmīga ir arī prasme izmantot audiovizuālos līdzekļus. Bibliotēku situācija Latvijā - ārzemju grāmatu un modernas tehnoloģijas nepieejamība, ko nosaka līdzekļu trūkums un arī ideoloģiski apsvērumi, šobrīd diemžēl neprasa bibliotekāru zināšanas šais jomās. Tāpēc šāds vērtējums uzskatāms par pašreizējās situācijas konstatāciju, kas liecina par nespēju prognozēt cerīgāku nākotni. Vai patiesi mūsu bibliotēku speciālisti uzskata,

ka bibliotekāru paaudze, kuras vecums nepārsniedz, teiksim, trīsdesmit gadus, savā turpmākajā darbā negūs iespēju izmantot ne modernu tehniku, ne angļu, vācu, franču, varbūt arī zviedru vai grieķu valodu? Jā, ja bibliotēkas eksistēs tikai šodien, ja rēķināsīmies ar tiem griestiem, ko pašreiz nosaka mūsu materiālā un garīgā nabadzība, tad var gādīties, ka bibliotekāriem nebūs nepieciešamas ne tikai šodien neizprastās vērtības, bet arī pati lasītprasme.

Kādi faktori tad pēc ekspertu domām vispār ir maznozīmīgākie bibliotekāru darbā? Atbildi uz šo jautājumu sniedz šāda rinda, kurā pirmās vietas ieņem bibliotekāriem "visnevadzīgākās īpašības:

1. Svešvalodu zināšanas.
2. Runīgums.
3. Personiska pievilcība.
4. Gatevība palīdzēt arī tad, ja lasītājs to nelūdz.
5. Interese par bibliotēku zinātņi.
6. Prasme izmantot audiovizuālos līdzekļus.
7. Sistemātiskas zināšanas estētikā, ētikā, psiholoģijā.
8. Izturība, laba veselība.
9. Ierosme.

Vispārinot šos faktorus, iegūstam tēlu, kas ir acīmredzams bibliotekāra esošā stereotipa pretmets. Tas ir personiski pievilcīgs, ierosmes bagāts sabiedrisks cilvēks, gatavs palīdzēt arī īpaši neaicināts; bez tehniskām bibliotekārā darba iemaņām viņam ir zināšanas arī estētikā, ētikā un psiholoģijā, bet interese par savu profesiju neaprobežojas tikai ar tiešo darba uzdevumu pārziņāšanu, bet saistās arī ar bibliotēku zinātņi. Šāds bibliotekārs pārvalda svešvalodas un prot savā darbā izmantot arī jaunākos tehniskos līdzekļus.

Vai gan šīs noniecinātās īpašības nav tieši tās, kuru šodien pietrūkst ne tikai maz iedvesmojošajam bibliotekāra stereotipam, bet arī pašam bibliotekāram? Vai šāis atbildēs neizpaužas arī bibliotēku dzīvē visai ietekmīgu personu nevēlēšanās mainīt darba stilu, attīstīt bibliotekāru profesiju atbilstoši sabiedrības prasībām pēc bibliotēkas kā kultūras, informācijas un komunikācijas centra?

Būtiska, bibliotekāra darbā specifiska loma ir tām personi-

bu raksturojošām īpašībām, kas parādās bibliotekāra attieksmē pret literatūru, mākslu, kultūru (augsts vispārējais kultūras līmenis, laba literārā gaume, lasīšanas erudīcija). Literatūra, lasīšana, grāmata - lūk, tās saskarsmes pamats, kurai būtu jārisinās bibliotēkā, pamats bibliotekāra un lasītāja dialogam.

Lai gan pētījumā "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" bibliotekāru personības īpatnību noteikšanai netika izmantoti speciāli psiholoģiskie testi, daudzkārtējie novērojumi un intervijas neatsedz principiālas pretrunas starp tiem spriedumiem, ko par bibliotekāru personības iezīmēm izteikuši līdzīgu pētījumu autori gan Padomju Savienībā, gan ārzemēs, un mūsu Latvijas Bibliotekāra tēlu. Salīdzinājumā ar citām profesionālajām grupām, bibliotekāriem ir izteiktas tādas īpašības, kā akurātums, kārtīgums, pedantisms, sīkmanība, rūpīgums, apzinīgums, konservatīvisms, konformisms, viņi ir kritiskāki tiklab attieksmē pret sevi, kā citiem, vairāk nododas pašanalīzei. Protams, ka arī šādām dziļi personiskām īpašībām ir būtiska ietekme uz saskarsmes procesiem bibliotēkā.

Pētījumā gūtās atziņas par bibliotekāru un bibliotēku stāvokli mūsu sabiedrībā, kā arī par bibliotēku darbu un bibliotekāru profesionālo līmeni nekādā ziņā neļauj mums būt apmierinātiem. Nopietnas bažas izraisa arī sistēmas "sabiedrība-bibliotēka-bibliotekārs" iekšējo attiecību stingums, neelastība, kas iezīmē jau zināmu krīzes situācijas briedumu bibliotēku jomā. Lai to pārvarētu, nepietiks ar dažiem reformistiska rakstura pasākumiem atsevišķu trūkumu novēršanā. Kardināli jāmaina būtiskas, ar bibliotēkas un sabiedrības attiecībām saistītas nostādes.

Pirmām kārtām jādzēš parāds kultūrai kopumā, parāds, kas radies visu līdzekļu un resursu uzurpējušās industrializācijas un birokrātisko iestāžu pašlabuma dēļ. Taču arī pašiem bibliotekāriem jāapzinās, ka situācija viņu profesijā un sabiedrības attieksmē pret to kā uz burvja mājienu nemainīsies, pat pieļaujot varbūtību, ka pēkšņi tiek apmierinātas visas bibliotēku materiālās vajadzības, sākot ar algām un beidzot ar personālajiem skaitļotājiem katrā abonementā. Materiālā labklājība nosaka daudz, bet ne visu, tāpēc jau šodien saskapā ar esošajām iespējām jādomā

par bibliotēku iekšējo nosacījumu izmaiņām, pirmām kārtām, par bibliotēku darbinieku profesionālā un vispārējā kultūras līmeņa celšanu.

Vidējās speciālajās, bet jo īpaši augstākajās mācību iestādēs, kur gatavo bibliotēku darba speciālistus, visas apgūstamās disciplīnas jāpakārto vienam virsuzdevumam - sabiedrības kultūras, izglītības un informatīvo vajadzību apmierināšanai ar bibliotēkas kā komunikatīvas sistēmas starpniecību. Lai bibliotekārs savu sociālo lomu varētu sekmīgi pildīt, viņam jābūt sagatavotam darbam, kas prasa vispusīgas un dziļas zināšanas dažādās psiholoģijas nozarēs, ētikā, estētikā. Tās apgūstamas ne tikai teorētisku kursu veidā, bet arī praktikumos, lietiskās spēlēs, treningos. Savukārt vispārīzglītojošo priekšmetu (it īpaši - kultūras vēstures; literatūras u.c.) apgūšanas laikā jāattīsta vēlme nepārtraukti pilnveidot un paplašināt savas zināšanas tajos arī pēc mācību iestāžu absolvēšanas. Liela vieta te ierādāma pārdomātiem kvalifikācijas celšanas pasākumiem.

Jāapzinās arī elementārā patiesība, ka bibliotēka un sabiedrība nav izolētas sistēmas. Bibliotēkas, tāpat kā skolas, var uzskatīt par sabiedrības spoguļi. Taču arī sabiedrībai dažkārt nepieciešams šai spoguļi ielūkoties...

SASKARSME BIBLIOTĒKĀ: PSIHOLOĢISKIE ASPEKTI

Cilvēku savstarpējās saskarsmes problēma nodarbina dažādu zinātnes nozaru pārstāvjus - to pēti filozofi, sociologi, psihologi, bibliotēku zinātnieki, pedagogi (M.Afanasjevs, L.Arhangelškis, A.Bodaļovs, L.Bujeva, B.Lomovs, V.Sokovpins un citi). Lielākā daļa zinātnieku saskarsmi traktē kā specifisku faktoru cilvēku savstarpējā iedarbībā, kurā darbojošās personas viena otras spriedumus un jūtas ietekmē tieši ar savu personību. Mijiedarbības specifiska forma ir saskarsme bibliotēkā, kur notiek literatūras izvēle, bibliotekārs izsniedz un meklē grāmatas, informē par literatūru un jaunieguvumiem, sarunā ar lasītāju precīzē literatūras pieprasījumus, rosina lasītāju uz pašdarbošanos, palīdz atrast optimālāko informācijas meklējumu ceļu, kā arī pats gūst jaunu informāciju. "Bibliotekārs-lasītājs" - tā ir sarežģīta attiecību sistēma, kurā katra puse pa savam uztver un vērtē gan vienu otru, gan bibliotēku, literatūras izvēli tajā, un abas pušes vadās pēc uzvedības stereotipiem atkarā no to lomas saskarsmes procesā. Visdažādākajās lasītāju apkalpošanas situācijās veidojas noteiktas savstarpējās attiecības, ko pieņemts saukt par mijattiecībām. Ļoti svarīgi, lai, savstarpēji kontaktējoties, abas pušes būtu noskapotas uz vienu viršu. Šīs mijattiecību sistēmas sekmīga funkcionēšana lielā mērā atkarīga ne tikai no bibliotekāra, bet arī no lasītāja ieinteresētības un aktivitātes. Dialoga iespējamību un tā norisi būtiski ietekmē lasītāja ieinteresētība, viņa rakstura īpatnības un brīvais laiks.¹ Bibliotekāra darba vissarežģītākā joma ir lasītāju apkalpošana, literatūras meklēšana, saskarsme ar cilvēkiem. Lasītājam var būt noteikts literatūras pieprasījums vai arī ievirze uz literatūras izvēli. Bibliotēkā lasītājam ir jāizdara konkrēta izvēle vai jāaskāpo savas lasīšanas vajadzības un vēlmes ar piedāvāto literatūras klāstu, fonda iespējām, jo nepieciešamās literatūras konkrētā bibliotēkā var

¹ Ar jēdzienu 'bibliotekāra un lasītāja dialogs' apzīmējam tādu sarunas veidu, kam raksturīga situatīvitate (atkarība no situācijas, kurā tas noris), kontekstualitate, iepriekš neizplānota norise.

vispār nebūt vai to jau paguvis papemt cits lasītājs.

Mūs interesē bibliotekāra un lasītāja saskarsme, viņu subjektīvā nostāja, attieksme pret iespējamo dialogu. Saskarsme atklāj gan abu pušu attiecības, gan tieši saskarsmē tās arī veidojas. Bibliotekāra un lasītāja saskarsme lielā mērā veido lasītāja viedokli par bibliotēku, tās funkcijām, par iespējām apmierināt viņa lasīšanas intereses un vajadzības. Tajā ir vēl daudz nezināma, neskaidra, jo bibliotēku zinātnieki samērā maz pētījuši apmeklētāju attieksmi pret bibliotēku un bibliotekāru, bibliotekāra attieksmi pret lasītāju, saskarsmes partneru tipus.¹ Reti tiek analizētas konfliktsituācijas bibliotēkā un to cēloņi. Konflikta bibliotēkā nevar vērtēt tikai kā negatīvu parādību. Ekstīstē dažādi konflikti, kas dažādi risināmi, prasmīgi regulējami un novēršami. Starp sociālpsihologiskajām iemaņām, vēl maz pētītām, jāizdala spējas radīt un uzturēt bibliotēkas apmeklētāju acīs tādu bibliotekāra "image", kas būtu "izdevīgs" savstarpējo attiecību efektivitātes nodrošināšanā. Citiem vārdiem, no bibliotekāra un lasītāja savstarpējās uztveres ievirzes ir atkarīga viņu attiecību tālāka attīstība. Ja kāds "atstāj labu iespaidu", viņu parasti uzklausa un viņa domas respektē. Bibliotēku zinātnē un bibliotēku praksē āiemžēl nepievērš vajadzīgo uzmanību saskarsmei kā vienam no specifiskiem darbības veidiem, kas ar divpusējas sazināšanās jeb dialoga starpniecību ļauj palīdzēt lasītājam informācijas meklēšanā un literatūras izvēlē. Par to liecina arī dati, kas iegūti 70. gadu beigās Latvijas Valsts bibliotēkas (turpmāk - LVB) pētījumā "Lasītāju pieprasījuma veidošana bibliotēkā", kur cita starpā iegūta informācija par lasītāju attieksmi pret bibliotēku un bibliotekāru.²

I Афанасьев М. Д. Отношение читателя к библиотеке как предмет исследования // Сов.библиотекосведение. - 1981. - № 6. - С.45-52; Афанасьев М. Д., Родионов В. П. Работа библиотек в оценке читателей // Сов.библиотекосведение. - 1986. - № 3. - С.36-44; Клименкова Н. В. Проблема общения в руководстве чтением / на примере Минской ЦБС // Сов.библиотекосведение. - 1983. - № 2. - С.36-42; Стельмах В. Д. Библиотека в оценках и представлениях современного читателя // Сов. библиотекосведение. - 1987. - № 2. - С.12-20; Boden H. Kommunikation in der Freihandausleihe. - Berlin, 1976. - 249 S.

2 Lasītāju pieprasījums un tā veidošana bibliotēkā. - R., 1982. - 138 lpp.

LVB pētījumā, veicot pieprasījumu registrāciju, konstatēts, ka nenoteiktie pieprasījumi sastāda 6%, noteiktie (tematiskie un konkrātie) - 25%.¹ Tātad aptuveni trešdaļa bibliotēkas lasītāju uzrunā bibliotekāru, izsaka vīpam savu vēlmi, cer uz vīpa palīdzību, bet pārējie patstāvīgi meklē literatūru brīvpieejas fondā. Lasītāji ir ļoti dažādi - lielākā daļa vālas izraudzīties literatūru patstāvīgi, jo vīpiem interesants ir pats literatūras izvēles process, vīpi ir apguvuši literatūras meklēšanas metodiku vai arī negrib bibliotekāram darīt zināmu savu nepietiekamo bibliogrāfisko kultūru, citi orientējas tikai uz bibliotekāra ieteikumu, vēl citi - savu reizi literatūru izvēlas paši, savu - pēc bibliotekāra padoma; ir arī bibliotēkas abonenti, kas cenšas apvienot abus izvēles veidus. Sociālpsiholoģiskajā pētījumā "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" apkopotās atbildes uz lasītāju anketas jautājumu ("Gadās, ka neesat domājis izvēlēties konkrētu grāmatu, bet jums vienkārši gribas palasīt " kaut ko labu, interesantu". Kā jūs tad rikojaties?") rāda, ka 62,8% gadījumu lasītājs nelūdz padomu bibliotekāram vai citiem lasītājiem, bet literatūru meklē patstāvīgi plauktos vai izstādē. Piedāvātie atbilstoši varianti neatklāj rīcības motīvus pilnībā, acīmredzot tās var interpretēt tikai "konfrontējot" ar objektīviem faktiem. Bibliotekāram nereti trūkst aktīvas pozīcijas, lai palīdzētu orientēties telpā, grāmatu plauktu izvietojumā, fonda struktūrā, vīpš neprot vai negrib būt lasītāja konsultants, neizmanto potenciālas saskarsmes iespēju. Bibliotekārs vairāk sarunājas ar tiem, kas ir komunikābili. Paradoksāli, bet dažī neuzbāzīgi sirsnīgi vārdi, cieņas pilna attieksme pret bibliotēkas apmeklētāju, laipns smaids, resp., visi saskarsmes komponenti (valoda, žesti, mimika) jau nodrošina labu saskarsmi. Turpretī neitrālu, bezpersonisku attieksmi nereti uztver kā negatīvu, vienaldzīgu izturēšanos. Protams, ne visi lasītāji dod priekšroku emocionālām attiecībām, dažī jūtas atraisītāk, ja tiek ievārota psiholoģiska distance.

1 Sardīko S. Bibliotēku darbs lasītāju pieprasījuma veidošanā un tā uzlabošanas iespējas // Lasītāju pieprasījums un tā veidošana bibliotēkā. R., 1982, 11.-13.lpp.

Pētījumā "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" cita starpā izvirzīts uzdevums - noskaidrot, kādi ir lasītāja un bibliotekāra saskarsmi veicinošie un kavējošie faktori. Veicot novērtēšanu bibliotēkās, kā arī analizējot ar citām metodēm iegūtos datus, var izdarīt tikai pašus vispārīgākos secinājumus, atstājot saskarsmes dziļāku izpēti turpmākiem kompleksiem pētījumiem. Orientējoši var izdalīt vairākas saskarsmes barjeras. Tieši neprasme tās pārvarēt rada bibliotekāra un lasītāja saprašanās grūtības. Tās var būt gan objektīvas (piemēram, slikta dzirdamība), gan subjektīvas (piemēram, saprašanās trūkums, nevēlēšanās sniegt informāciju izprast un izjust otru cilvēku). Tās var būt vienpusējas un abpusējas.

Analizējot apgrūtinātas saskarsmes situācijas, konstatētas šādas saskarsmes barjeras.

1. Valoņas barjera. Savstarpēja saprašanās starp bibliotekāru un lasītāju nav iespējama, ja dialoga partneri nerunā "vienā valodā". Bibliotekāra lietotie jēdzieni lasītājam nereti ir sveši, viņš ne vienmēr saprot un spēj adekvāti interpretēt bibliotekāra paskaidrojumus, dažkārt neizprot bibliotekāros terminus, bet bibliotekārs savukārt nespēj novērtēt sarunā sasniegto sazināšanās un saprašanās pakāpi. Novērojumi un atbildes uz anketas jautājumiem rāda, ka abām pusēm ir stipri individuālas saites un attiecības starp vārdiem un jēdzieniem. Svarīgi ir ne tikai lietot vienādus vārdus, bet ar tiem apzīmēt vienādus jēdzienus. Tas nav iespējams, ja daudzi aptaujātie rajonu, centrālo bibliotēku lasītāji atzīst, ka viņiem sveši tādi jēdzieni kā "tematiskā literatūras izstāde" (13,7%), "bibliogrāfiskais līdzeklis" (44,7%), "starpbibliotēku abonements" (37,1%). Ja lasītājs lūdz bibliotekāru ieāot lasīšanai " kaut ko interesantu", šajā nenoteiktajā pieprasījumā katra puse ieliek savu saturu, kas dažādiem sociāls psiholoģiskajiem tipiem ir atšķirīgs. Saprašanās starp bibliotekāru un lasītāju nosaka arī citas valoņas prasme.

2. Neizkoptas komunikatīvās spējas - bibliotekāra neprasme rast kontaktu, uzsākt, uzturēt sarunu, noteikt sarunas intimitātes pakāpi, veidot pareizas attiecības ar bibliotēkas abonentiem (pedaģoģiskais taks, tonis, prasme ietekmēt lasītāju, adekvātas savstarpējās attiecības, individuāla pieeja, ievērojot lasītāja

vecumu un individuālās īpatnības).

Bibliotekāra darbā sevišķi nozīmīgs ir pedagogiskais takts. Tā pamatā - spēja līdzpārdzīvot jeb empātija. Bibliotekāra prasme "izjust" lasītāja vajadzības pēc iespieddarbiem kā savējās ir sekmīgas saskarsmes būtisks nosacījums. Viena no pedagogiskā takta izpausmēm ir mēra sajūta pamācību, prasību, pamudinājumu lietošanā, atturēšanās no pārāk saasinātas reakcijas uz lasītāju nepareizu rīcību un no garlaicīgas moralizēšanas. Īpaši tas attiecināms uz dialogu vai bibliotekāra monologu par tehniski organizatoriskajiem bibliotēkas izmantošanas jautājumiem (atgādinājums par grāmatu nodošanas termiņu, izsniegšanas termiņa pagarinājums u.c.). Tas nenozīmē, ka jāatsakās no bibliotekāra aktivitātes kārtības uzturēšanā bibliotēkā. Taktisks bibliotekārs nedrīkst būt neiejūtīgs, neatsaucīgs, nelabvēlīgi noskaņots, neuzmanīgs pret lasītāju un viņa literatūras pieprasījumiem. Takts, t.i., prasme nodibināt labas savstarpējās attiecības ar lasītājiem, ir nozīmīgs profesionālās meistarības rādītājs. Ne mazāk svarīga ir neverbālās saskarsmes stila izvēle (runas temps, skaļums u.c.).

Komunikatīvo spēju attīstīšanā liela nozīme ir atsevišķiem psihiskiem procesiem. To starpā minami uzmanība, uzmanīgums, uz-tvere, vērigums, atmiņa, domāšana.

3. Neprasme objektīvi uztvert bibliotēkas apmeklētājus tā-dus, kādi tie ir īstenībā (nevis tikai bibliotekāra skatījumā), neprasme iztēloties sevi bibliotēkas abonenta lomā).

4. Neprasme noskaņoties uz dialoga partneri atkarā no lasī-tāja personības tipa, temperamenta, individuālpsiholoģiskā tipa (piemēram, novērtēt bibliotēkas abonenta ekstravertālās - uz ārē-jo vidi vērstās - vai intravertālās - uz iekšējo pasauli vērstās - aktivitātes īpatsvaru).¹ Šī saskarsmes barjera bibliotēku darba praksē nav viegli pārvarama, jo pat profesionāls psihologs ne vienmēr spēj ātri un precīzi noteikt, vai bibliotēkas apmeklē-tājs ir ekstraverts, intraverts vai ambiverts, kā arī izvēlēties citus cilvēku klasifikācijas variantus pēc temperamentiem un nervu sistēmas tiptiem. Pie tam "tīru" tipu izdalīt visai grūti.

¹ Cilvēka psihe individuālo savdabību nosaka nervu sistēmas vispārējais tips, temperaments, raksturs, personība.

5. Perceptīvo iemaņu trūkums (neprasme "lasīt" ārējā izskata pazīmes: mimiku, žestikulāciju, kustības, intonācijas), lai spriestu par otra cilvēka atsevišķiem psihiskiem procesiem un stāvokļiem, attiecīgi mainot uzvedību. Bibliotekāram, vadoties pēc apmeklētāja sejas izteiksmes, kustībām, rīcības un verbālajām reakcijām, ātri jāorientējas un jāpārkarāto sava uzvedība, jāpiemērojas lasītājam un situācijai, iedrošinot viņu un aktivizējot uz pašdarbošanos, patstāvīgā literatūras izvēli un tikai nepieciešamības gadījumā pārņemot iniciatīvu un piedāvājot, iesakot literatūru vai vienkārši izsniedzot prasīto. Perceptīvās spējas tuvas komunikatīvajām.

6. Iztēles spēju trūkums. Tās var definēt kā spēju paredzēt gan savas gan bibliotēkas apmeklētāju darbības rezultātus, vispirms lasītāja reakciju uz literatūras ieteikumu. Iztēle palīdz veidot prasmi iedomāties sevi lasītāja vietā, redzēt grāmatu pasauli ar viņa acīm. Nereti pat daudz lasījušiem un komunikabliem bibliotekāriem iztēle ir mazattīstīta. Ja tā darbojas smagnēji, bibliotekārs literatūras ieteikumos balstās uz savām personiskajām literārajām simpātijām. Tas var negatīvi ietekmēt lasītāja izvēli.

7. Neprasme paredzēt efektu, ko uz bibliotēkas lasītāju atstās viņa, bibliotekāra, personisko attieksmju izpausmes, citiem vārdiem, nespēja prognozēt lasītāja uzvedību.

8. Neizkoptas didaktiskās spējas (neprasme oriģināli, daudzveidīgi un interesanti ieteikt iespieddarbus vai prasme skaidri un saprotami pateikt par grāmatu pašu būtiskāko, izmantojot stāstījumu, konsultācijas, komentāru, sarunu u.c.).

Lai izvēlētos optimālas saskarsmes formas, bibliotekāram jāsaprot un jāizjūt otrs cilvēks. Tāpēc svarīgi cilvēka psiholoģijas pamatu izpratni apgūt, iepazīstot vispirms pašam sevi, savas iespējas, attīstot un izkopjot profesionāli nozīmīgas īpašības, veidojot prasmi korigēt savu uzvedību dažādās lasītāju apkalpošanas situācijās. Kā bibliotekārs uztver lasītāju? Tas atkarīgs no tā, cik lielā mērā izkoptas spējas, kas saistās ar intelektuālajām funkcijām: profesionālā uzmanība un vērtīgums, atmiņa, domāšana. Uzmanība kā bibliotekāra personības izpausme īpaši parādās viņa vienlaicīgā saskarsmē ar vairākiem lasītājiem, kad nepieciešama prasme sadalīt uzmanību, tās no-

turība. Uzmanība lielā mērā, nošaka taktu, iejūtību. Profesionālais vērigums attīstās, ja bibliotekārs sistemātiski novēro bibliotēkas abonētus. Vēriga ieskatīšanās lasītājos ir saistoša nodarbošanās, tā bagātina bibliotekāru ar informāciju par seviem lasītājiem un viņu lasīšanas interesēm un vajadzībām. Lai vērojums būtu objektīvs, nedrīkst aprobežoties tikai ar lasītāju uzvedības ārējām izpausmēm, jo ārējais veidols ir tikai iekšēji slēptas tieksmes, motīva izpausme. Profesionāli vērigs bibliotekārs pilnīgāk modelē lasītāja personību, precīzāk orientējas viņa apkalpošanas situācijās. Pēc lasītāja valodas emocionalitātes, intonācijas, uzvedības var lielā mērā noteikt daudzus tā psihes stāvokļus - līdzsvarotību, saārcinātību, satrauktību. Bibliotekāram jānācās novērtēt lasītāja sejas izteiksmi, ieklausīties viņa balsī, pašam jāapgūst māka valdīt savu balsi un savu sejas izteiksmi. Svarīga loma ir atmiņai - bibliotekāram nepieciešams atcerēties daudzu lasītāju izskatu, arī dažādus iepiēddarbus. Katram lasītājam ir patīkami, ja viņu ievēro, atceras viņa lasīšanas vaimes un noslieces.

Saskarsmes kultūras un tehnikas apguvē svarīga ir bibliotekāra prasme pareizi uztvert un novērtēt lasītāja psihisko stāvokli, noskaņojumu, uzvedību, rīcību; prasme izraudzīties pret bibliotēkas apmeklētāju tādu saskarsmes modeli, kas atbilst viņa individuālajām un vecuma īpatnībām. Protams, lasītāju uzticību iekarot ir ļoti grūti. Viņi vērtē bibliotekāra rīcību, katru viņa vārdu, viņa zināšanu un nezināšanu, nereti intuitīvi jūt, vai bibliotekārs var viņiem ko dot. Jāatceras, ka teorētiskās zināšanas psiholoģijas un pedagoģijas zinātņu pamatos, atziņas par profesionālā takta, ētikas un saskarsmes psiholoģijas jautājumiem, ko bibliotēku darbinieki gūst lekcijās un pašmācības ceļā, nereti grūti piemērot konkrētajā situācijā.

Viens no tādiem jautājumiem ir cilvēku ideālijums temperamentu tipos. Psiholoģi visus cilvēkus atkarībā no temperamenta iedala četrās grupās: sangviniķos, holeriķos, flegmatiķos un melanholiķos. Bibliotekāram ilgstošos novērojumos jāiemācās noteikt lasītāju piederību katrai no tām un, šos lasītājus apkalpojot, attiecīgi jārikojas. Sangviniķis, piemēram, ir dzīvs, kustīgs cilvēks. Viņam raksturīga viegla uzbudināmība, tas kļāji paū savas emocijas, ātri nodibina kontaktu ar citiem, savos uz-

vajadzībām, kā arī pašas grāmatas īpatnībām (spilgts poligrāfiskais noformējums, intrigējošs virsraksts u.tml.). Daudzo grāmatu viādu lasītājs parasti apstājas pie tām, kas atbilst viņa intelektam un sagatavotībai. Uztvere atspoguļo lasītāja pieredzi, vēlmes un noslieces. Pārskatot grāmatas brīvpieejas fondā vai literatūras izstādā, ierosinās un aktualizējas interese, noskaidrojas, ka lasītājs izraudzīto grāmatu jau sen zinājis vai speciāli meklējis, vai arī atradis plauktā pavisam nejauši, spontāni.

Darbs ar cilvēkiem, kuriem izveidojušies stabili uzskati un ieražas, prasa no bibliotekāra lielu profesionālu meistarību un lasītāja psiholoģijas izpratni. Cilvēkiem nebūt nav vienāda dzīves un lasīšanas pieredze, attieksme pret sabiedriskām parādībām un norisēm. Informācijas uztveri un pārstrādi ietekmē arī dažādas nostādnes un ievirzes.

Mācību literatūrā sarunas ar lasītāju mēdz klasificēt pēc satura un pedagogiskās virzības. Pēc pedagogiskās virzības izšķir trīs veidu sarunas: pierakstot lasītāju bibliotēkā; saruna par izlasīto kā domu, viedokļu apmaiņa par literatūru; iesakot un izsniedzot literatūru. Sarunu tematika parasti ir šāda: par bibliotēku, par lasītāja interesēm, par lasīšanas vai informācijas kultūru, bibliotekārajiem un bibliogrāfiskajiem avotiem, par konkrētām grāmatām, par konkrētu autoru darbiem, par noteiktas tematikas literatūru, sadzīves jautājumiem.

Bibliotekāru subjektīvais pašvērtējums rāda, ka populārākās ir sarunas par konkrētām grāmatām un lasītāja interesēm. Sarunu klasifikācijā ievārots zināms dalījuma loģiskais pamats, kas gan ir nozīmīgs, taču īstenībā katrā no šiem sarunu paveidiem nepastāv izolēti no citiem un to izāališana iespējama tikai analīzes nolūkos.

Bibliotēkas abonementā nereti var dzirdēt bibliotekāra jautājumu: "Vai patika?" Lasītājs nereti atbild: "Tā nekas" - tā tad grāmata ar kaut ko nepatika, lasītājs ar kaut ko ir nemierā, kaut kam nepiekrit. Kāpēc? Bet bibliotekārs atliek grāmatu sāpus un jautā: "Ko Jūs gribētu tagad palasīt?" "Kaut ko interesantu". Un atkal - iegāsts aktīvai, mērķtiecīgai sarunai. Taču tā vietā - šablons un neko neizsakošs grāmatu raksturojums, kā "papemiet šo, tā ir ļoti interesanta", "tā ir laba grāmata" utt. Komentāri šādei formālai sarunai lieki. Tāpēc lasītāji bieži vien neizmanto

bibliotekāra pakalpojumus, jo viņa sniegtā informācija nesatur nekā jauna.

Dialogs ar lasītāju prasa no bibliotekāra izkoptas komunikatīvās spējas, labu literatūras un lasītāju pazišanu, literatūras ieteikšanas prasmi. Tikpat kā nav iespējama sagatavošanās konkrētai sarunai, kad par noteiktu grāmatu jārunā ar noteiktu lasītāju, jo šī grāmata, kuras raksturojumu gan var sagatavot iepriekš, ne katrreiz vajadzīga vai ir interesanta tiem lasītājiem, ar kuriem bibliotekārs šajā dienā strādā. Tātad saruna ar lasītāju ir sava veida improvizācija, pat eksāmens, kurā tiek pārbaudīta bibliotekāra literārā erudīcija un profesionālā meistarība.

Bibliotekāra darba īpatnība ir tā, ka viņš strādā ar plašu iespieddarbu loku, ar daudzveidīgu literatūru, dažādiem tās tiptiem un veidiem. Tas prasa no viņa plašas zināšanas, mīlestību pret grāmatu, augstu vispārējo un lasīšanas kultūru, nepārtraukt redzesloka paplašināšanu. Bibliotekāru aptauja liecina, ka daudzi no viņiem savas profesijas pievilcību saskata tieši saskarsmē ar lasītājiem, iespējā palīdzēt cilvēkiem literatūras izvēlē. Saksarsmes grūtības nereti rodas tāpēc, ka nav iespējams apmierināt literatūras pieprasījumu vai arī bibliotekāra nepietiekama profesionālisma un erudīcijas dēļ. Aptaujātie lasītāji uzskata, ka 33,2% gaājumu bibliotekārs nav varējis apmierināt lasītāja pieprasījumu, jo nepieciešamās literatūras bibliotēkā vai nu vispār nav vai arī to jau papēmis cits lasītājs. 25,7% aptaujāto uzskata, ka bibliotekārs būtiski ietekmē viņu lasīšanu, bet 27,2% - ka nemaz. Raksturīgi, ka 33,8% aptaujāto ļoti pozitīvi vērtē savas bibliotēkas darbu, arī bibliotekāra profesijas vērtējums sabiedrībā ir augsts (62,7%); četrām piektdaļām aptaujāto šī profesija šķiet pievilcīga.

Bibliotekāri, atbildot uz anketas jautājumu, kas viņus visvairāk saista profesijā, atzīmejuši, ka cita starpā viņus saista iespēja būt starp cilvēkiem un iespēja palīdzēt viņiem (attiecīgi 21,2 un 17,2% no atbilžu skaita). Šis atbildes apstiprina, ka daudzi bibliotēku darbinieki jūtas savā vietā, jo saksarsme ar lasītājiem viņiem dod gandarījumu. Taču ir pamats nopietnām pārdomām - 50% aptaujāto bibliotekāru uzskata, ka apkalpot lasītājus abonementā ir grūtāk, nekā veikt citus darbus.

Bibliotekāra un lasītāja kontaktu raksturu nosaka objektīvi un subjektīvi apstākļi, kuru vidū īpašu vietu iepem paša bibliotekāra personība. Saprāšanos sekmē bibliotekāra subjektīvā ievirze uz saskarsmi, viņa intelektuālās un emocionālās īpašības. Katram bibliotekāram patstāvīgi jāizkopj un jāpilnigo optimālai saskarsmei nepieciešamās īpašības. Petījumā iegūtā informācija dod priekšstatu par bibliotekāra darbam nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un iemaņām. Ko jau prot abonementa darbinieki, kas būtu jānācās, kādas zināšanas, bibliotekārā darba prasmes un iemaņas jāapgūst, lai sekmīgi apkalpotu lasītājus? Funkcionālais aspekts ir ļoti svarīgs, taču ne mazāk būtisks ir bibliotekāra personības aspekts. Tas saistās ar bibliotekāra darbam vispiemērotāko personības īpašību meklējumiem. Tajās ietilpst noturīgas psihisko procesu individuālās īpatnības, raksturs, zināšanas, iemaņas, paradumi utt. Psihiskās īpašības, stāvokļi un procesi ir savstarpēji saistīti un var pāriet cits citā. Visi tie, protams, izpaužas saskarsmes partneru darbībā un rīcībā. Ļoti nozīmīgas ir tādas personības īpašības kā labvēlīga attieksme pret lasītājiem, tieksme kontaktēties, strādāt ar viņiem.

Pētnieki lūdz bibliotēku darbiniekus praktiķus, kuri veica ekspertu jeb kompetento tiesnešu funkcijas, novērtēt vairākas bibliotekāra personības īpašības, kuras uzskatāmas par svarīgākajām darbā ar lasītājiem. Izvēlētās vērtējamās prasmes un iemaņas attiecas uz atsevišķu bibliotekāra darbības veidu vai tās rezultātu (piem., oratora spējas - spējas skaidri izteikt savas domas vārdos). Dažas īpašības, kuras vērtēja eksperti, ietvēra sevi vairākas citas īpašības. Grādācija, prasmju līmeņi bija šādi: prot, vajadzētu iemācīties, darbs tā neprasa, grūti pateikt. Jāņem vērā, ka objektīvus spriedumus traucēja gūt arī dažu īpašību apslēptais raksturs, kā arī atsevišķu bibliotekāru prasmju un iemaņu novērošanas ierobežotās iespējas.

1. tabula

Atbildes uz ekspertu anketas jautājumu
"Lūdzu atzīmējiet, ko no uzskaitītā
vairums abonementa darbinieku jau prot
darīt un ko vēl vajadzētu iemācīties"
(% no atbilžu skaita)

Prasmes un iemaņas	Prot vajadzētu iemācīties		Darbs to neprasā	Grūti pateikt
	1	2		
01 Organizēt literatūras apskatus	95,5	4,5	0,0	0,0
02 Zīmēt, rakstīt plakātus	13,6	36,4	40,9	9,1
03 Prasīt uzsākt sarunu ar lasītāju	83,6	14,9	0,0	1,5
04 Prasīt ieinteresēt lasītāju ar grāmatu, kuru viņš nedomāja pemt	50,0	43,9	1,5	4,5
05 Prasīt ātri noteikt jebkura lasītāja intereses	26,9	65,7	0,0	7,5
06 Palīdzēt lasītājam grāmatu izvēlē pat tad, ja viņš to nedomā	38,8	40,3	3,0	17,9
07 Piedāvāt lielvērtīgus izdevumus neesošo vietā	74,6	20,9	0,0	4,5
08 Prasīt izstāstīt par grāmatas sarežģītības pakāpi	31,8	48,5	4,5	15,2
09 Pārzināt literatūras tipoloģiju un klasifikāciju	92,5	7,5	0,0	0,0
10 Propagandēt vertīgāko literatūru	77,3	19,7	1,5	1,5
11 Orientēties uzzipu literatūrā	84,8	12,1	1,5	1,5
12 Izprast lasītāja uzvērē iepatnības	13,4	68,7	1,5	16,4
13 Prasīt piedāvāt lasītājam ieteicamo bibliogrāfisko līdzekli tā, lai viņš neatteiktos	13,4	77,6	3,0	6,0
14 Prasīt uzstāties lielas auditorijas priekšā	20,9	68,7	4,5	6,0
15 Prasīt pastāstīt par jaunākām grāmatām	89,6	10,4	0,0	0,0

1	2	3	4	5
16 Vadīt diskusiju	16,9	76,9	1,5	4,6
17 Prasīt svešvalodas	7,6	42,4	37,9	12,1
18 Prasīt pastāstīt par literatūras izvēles avotiem bibliotēkā	80,3	16,7	0,0	3,0
19 Sniegt bibliogrāfiskas uzziņas	92,4	7,6	0,0	0,0
20 Prasīt izraudzīties literatūru par jebkuru jautājumu	68,2	24,2	0,0	7,6
21 Prasīt loģiski un skaidri izteikties	59,4	34,4	0,0	6,3

Ekspertu izteiktos viedokļus salīdzinot ar bibliotekāru praktisko rīcību, jākonstatē, ka viņu vērtējums nereti ir saskaņotāki pozitīvs (piemēram, 18. un 19. pozīcija). Patiesībā bibliotekāri ne vienmēr cenšas izprasīt literatūras pieprasījuma būtību, saskatīt tā iemeslu. Viņi neprecīzē tematiskā pieprasījuma formulējumu, neinteresējas par pieprasījuma nolūku, nenošķaidro nepieciešamās literatūras raksturu (izdevumu veidu), valodu, lasītāja informāciju par konkrētu tematu u. tml. Vairāk - bibliotekāri pietiekami nepārzina bibliogrāfiskā uzziņu aparāta iespējas, neprot ieteikt lasītājam optimālāko meklējumu ceļu dažādos avotos - katalogos, kartotēkās, bibliogrāfiskajos līdzekļos u. c., neizrāda gribu palīdzēt. Neatsaucība, vienlīdzīga un atrupas atbildes vai izteikumi, sasprindzinājums, antagoņiska demonstrācija atstumj lasītājus, tāpēc viņi bibliotekāru cenšas neapgrūtināt vai pat nevēlas vairs apmeklēt bibliotēku. Bibliotekāra pretimākšana un atsaucība palielina lasītāja interesi par literatūras meklēšanu un grāmatām vispār.

Katra dialoga konkrētā apkalpošanas situācijā ir neatkārtojama, tāpēc bibliotekāram jāmacās apkalpot lasītāju, izmantojot dažādus mijiedarbības veidus. Vairāki no tiem - sasprindzinājuma mazināšana, pozitīva emocionāla noskaņojuma radīšana lasītājos, viņu uzvedības aktivizācija un organizācija (piemēram, interese veicināšana par literatūras izstādēm), iepazīstināšana ar literatūru un informācijas avotiem, kas sekā lasītāja patstāvīgu rīcību. Lasītāju apkalpošanas procesa, protams, atklājas

vēl daudz citu mīļedarbības variantu (lūgums pēc padoma, izve-
loties grāmatas, lūgums izteikt savas domas par kādu izdevumu
u.c.). Jāņem vērā, ka bibliotekāra un lasītāja personības ipat-
nības būtiski ietekmē abu pušu savstarpējās attiecības, tāpēc
svarīgi ir izkopt spējas apzināties lasītāja uzvedības un rīci-
bas motivus.

Kā pēdējā laikā mainījies tautas bibliotēkas lasītājs? Uz
anketas jautājumu atbildēja izpētes bāzu bibliotēku darbinieki.

2. tabula

Lūzmu novērtējiet, kā, pēc Jūsu domām, pēdējo
gadu laikā mainījies bibliotēkas lasītājs?
(% no atbilžu skaita)

Vērtējums	Atbilžu varianti		
	Jā	Nē	Grūti pateikt
1	2	3	4
01 Vairāk izmanto katalogus	41,3	31,2	27,5
02 Vairāk izmanto kartotēkas	34,9	36,7	28,4
03 Aktivāk izmanto bibliogrā- fiskos līdzekļus	22,9	35,8	41,3
04 Labprātāk iztiek bez bib- liotekāra palīdzības	37,6	31,2	31,2
05 Vairāk konkrētu pieprasī- jumu	76,1	4,6	19,3
06 Vairāk tematisko pieprasī- jumu	71,6	6,4	22,0
07 Vairāk izmanto starpbib- liotēku abonementu	74,3	9,2	16,5
08 Labprātāk pārrunā izlasi- to ar bibliotekāru	26,6	26,6	46,8
09 Saudzīgāk lieto grāmatas	4,6	64,2	31,2
10 Palielinās lasītāju parād- nieku skaits	36,0	23,4	40,5
11 Pieaug to lasītāju skaits, kuriem ir daudzpusīgas la- sīšanas intereses	68,8	4,6	26,6
12 Vairāk kļūst to lasītāju, kuri meklē tikai deficītas grāmatas	53,2	16,5	30,3
13 Samazinās to lasītāju skaits, kuri bibliotēku apmeklē vis- maz reizi mēnesī	15,7	38,0	46,3

	1	2	3	4
14 Pieaug to lasītāju skaits, kuri galvenokārt vēlas nesen iznākušās grāmatas		71,3	12,0	16,7
15 Lasītājs nelabprāt iesaistās bibliotekāra uzsāktajā sarunā		9,3	36,1	54,6
16 Lasītājs nelabprāt pieņem bibliotekāra ieteikumus		6,6	54,7	38,7
17 Kļuvusi augstāka lasītāju uzvedības kultūra		31,2	26,6	42,2
18 Kļuvusi augstāka lasītāju lasīšanas kultūra		33,6	18,7	47,7

Bibliotekāriem nebija viegli novērtēt lasītāju, fiksēt viņa rīcības komponentu pastiprināšanos vai pavājināšanos. Raksturīgi, ka, dodot lasītāju vērtējumu, bibliotekāri

1) aizmirsa paškritiski novērtēt sevi. Taču šāda analīze sekmē refleksijas vajadzības attīstību un tai būtu jākļūst par paraumu. Tā palīdzētu bibliotekāriem konstatēt kļūdas lasītāju apkalpošanā, novērtēt lasītāju un bibliotekāru mijattiecības.

Bibliotekāra kvalifikācija ir atkarīga no viņa literārās erudīcijas, orientēšanās spējām bibliotēkas fondā un bibliogrāfiskās informācijas avotos, arī no darba pieredzes, profesionālās prasmes un iemaņām. Tās savukārt var pastiprināt tikai bibliotekāra un lasītāja dialogā, apmainoties ar abām pusēm nepieciešamo informāciju (jautājumu, atbildi, komentāru, paskaidrojumu un konsultāciju veidā). Lai nodrošinātu augstu saskarsmes kultūru, gan pašmācības ceļā, gan bibliotekāru kvalifikācijas celšanas pasākumos jāapgūst dialoga tehnika.

Pēc bibliotekāra uzskatiem, ganrīz vienmēr izejoties problēma par pretrunu starp bibliotēku zinātnes un psiholoģijas atzīnām un to realizējumu lasītāju apkalpošanā. Viena no šīm pretrunām ir jēdziena "lasīšanas vadība" absolutizēšana bibliotēkās pieaugušajiem. Kaut arī tā šaturs daudzkārt mainījies, tomēr vienmēr palicis bezmērķīgs.

Kopumā jāatzīst, ka lasītāja un bibliotekāra saskarsmes psiholoģija ir savas attīstības sākumposmā, tāpēc saskarsmes psiholoģiskie aspekti bibliotēkā pētāmi arī turpmāk.

E. Arnis

DĀŽĀS BIBLIOTEKĀRU KVALIFIKĀCIJAS CELŠANAS PROBLĒMAS SOCIOLOGA SKATĪJUMĀ

Bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanas jautājumus Latvijā dažādos līmeņos risina vairākas iestādes - pilsētu un rejonu centrālās bibliotēkas (CB), Latvijas Valsts bibliotēka (VVB), Kultūras ministrija u.c. Republikas mērogā bibliotēkaru kvalifikācijas paaugstināšanas kursus dažādām bibliotēku darbinieku kategorijām organizē Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūts (KCI). Šī institūta kā valsts iestādes darbību regulē likumi un normatīvi dokumenti, kuriem pēdējos gados mainoties, kļūst iespējamas un arī notiek progresīvas izmaiņas gan mācību darba plānošanā, gan organizatoriskā un saimnieciskā ziņā.

Viens no svarīgākajiem pārbūves laikmeta dokumentiem bija PSKP CK un PSRS Ministru Padomes 1989.g. 6.februāra lēmums Nr.166 "Par tautas saimniecības vadošo darbinieku un speciālistu kvalifikācijas celšanas un pārkvalificēšanas sistēmas pārkārtošanu," kas ļāva uzlabot mācību darbu atbilstoši kursu dalībnieku vajadzībām un interesēm, realizēt diferencētu un individuālizētu apmācību.

Saskaņā ar šo lēmumu kvalifikācijas celšanas institūti var rīkot maksas kursus pēc speciālām uzņēmumu, organizāciju un iestāžu pasūtītām mācību programmām, Kursu biežumu, ilgumu, nodarbinātību formu, saturu un struktūru augstākstāvošie administratīvie orgāni tagad tikpat kā nereglements. Visas kvalifikācijas celšanas iestādes orientējas uz kādru apmācību saskaņā ar atsevišķu pasūtītāju apmaksātiem līgumiem. Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas sistēmas pārkārtošanai ir savas problēmas, atšķirības un īpatnības. Kvalifikācijas celšanas institūti, kuri nodarbojas ar ražojošo tautsaimniecības nozaru vadošo darbinieku un speciālistu kvalifikācijas celšanu, turpmāk varēs pāriet uz pilnīgu saimniecisko aprēķinu, taču kultūras nozares kvalifikācijas celšanas iestādēm šāda perspektīva ir problemātiska. Reālā¹⁷ prognoze, ka kultūras nozarē daudzām organizācijām

un iestāžu tuvākajā nākotnē nebūs iespējams slēgt tiešus apmaksātus līgumus ar Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūtu, vienojoties par mācību līgumu, nodarbību veidu un programmu. Tāpēc pastāv un arī turpmāk pastāvēs problēma, "kam, kad, kā un ko mācīt".^x Ja nav konkrēta pasūtītāja, kas precīzi zina, ko viņam vajag, ja pilnā sparā vairs nestrādā administratīvi birokrātiskā pārvaldes mašīna, kura vienmēr zināja "kam, kad, kā un kas jāmača", institūta perspektīvajai darba plēnošanai nepieciešamā informācija jāiegūst tieši no potenciālajiem kvalifikācijas celšanas kursu apmeklētājiem. Tāda informācija ir noderīga jebkurā gadījumā, taču sevišķi vajadzīga tā ir apstākļos, kad pastāv reālas iespējas veikt krāsas progresīvas pārmaiņas. Vajadzīgo informāciju var iegūt dažādi - nodibinot tiešus vai netiešus pastāvīgus vai epizodiskus kontaktus ar nākamajiem kursu apmeklētājiem, plāncijot un realizējot informācijas plūsmas vienā vai vairākos virzienos utt. Institūta vadība atzinusi par lietderīgu šīs problēmas risinājumā vispirms izmantot lietisķās socioloģijas iespējas un metoāiku. Tas, protams, nenozīmē, ka nopietnu kontaktu ar kursu apmeklētājiem nav bijis. Bibliotēku darbinieku apmācība veikta daudzus gadus, mācību grupas komplektētas dažādām bibliotēku darba specialitātēm, arī pēc lielāko bibliotēku speciāli pieprasītām mācību programmām. Kursu nobeigumā veiktas īsas dalībnieku aptaujas, uz bibliotēkām sūtīta informācija par paredzamajiem kursiem un saņemti dalībnieku pielikumi. Tomēr īpašs socioloģisks pētījums dod vairākas būtiskas priekšrocības:

1. Ļauj iestādei tieši no potenciālajiem kursu apmeklētājiem var

x Ja tiktu noslēgti apmaksāti līgumi ar atsevišķām kultūras iestādēm vai organizācijām par noteiktu darbinieku kategoriju kvalifikācijas celšanu, institūta organizatoriskā un mācību darba plānošana būtu vienkāršāka - pasūtītājs taču vislabāk zina, ko un kā saviem darbiniekiem mācīt. Tas arī precīzi būtu norādīts līgumā (iesprieķā noskaņojot), vai institūts visas prasības var izpildīt gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi. Tādā gadījumā institūtam būtu jāpilda tikai līguma noteikumi, un problēma "kam, kad, kā un ko mācīt" atrisinātos pati. Tāpat tas notiktu, ja šo problemātisko jautājumu pilnīgi uzņemtos atrisināt Kultūras ministrija precīzu administratīvu norādījumu un instrukciju veidā, oacu jādama, ka turpmāk normatīva regulēšana "no augšas" nenotiks.

iegūt un ar ESM apstrādāt plašāku informāciju;

2. to var iegūt no daudzu specialitāšu bibliotēku darbiniekiem dažādās Latvijas vietās, arī no tiem, kuriursos nav piedalījušies;

3. var iegūt reprezentatīvus datus, kas izmantojami zinātniski pamatotu vispārinājumu, secinājumu un praksē izmantojamu ieteikumu izstrādei.

Sociologiskais pētījums "Centralizēto bibliotēku sistēmu darbinieku kvalifikācijas celšanas sistēmas optimizācija" notika laikā no 1989. gada aprīļa līdz septembrim. Pavisam tika aptaujāti 396 bibliotēku darbinieki piecās republikas pilsētās un 21 rajonā, galvenokārt rajonu un pilsētu centrālo bibliotēku un to filiālbibliotēku, kā arī bērnu bibliotēku darbinieki. Tika izmantotas divas atšķirīgas anketas - viena bibliotēku direktoru un vietnieku, otra pārējo bibliotēku darbinieku (izņemot tehnisko personālu) aptaujai. Vairāki jautājumu bloki abās anketās bija līdzīgi, tāpēc aptauju rezultāti par šiem blokiem bija salīdzināmi. Vadošo darbinieku anketā ietverti jautājumi par direktoru un vietnieku kvalifikācijas celšanas problēmām, noskaidrots arī viņu viedoklis par pārējo darbinieku apmācību. Vadošo darbinieku anketā vērtēšanai tika piedāvāta tieši šai kategorijai specifiska un piemērota iespējamo kvalifikācijas celšanas nodarbumu tematika. Bez tam anketā bija iekļauts diezgan plašs jautājumu loks, uz kuru vajadzēja sniegt neformalizētas atbildes, tāpēc katrs vadošais darbinieks varēja atbildēt brīvā formā. Tā kā reāli izdevās aptaujāt tikai 44 vadošos darbiniekus (no paredzētajiem 50), nelielā anketu skaita dēļ brīvā formā rakstīto atbilžu apstrāde grūtību nebija.

Ar otru anketu bija paredzēts aptaujāt daudz vairāk bibliotēku darbinieku, tāpēc tā veidota ar daudziem gatavu atbilžu variantiem. Katram iespējamās atbildes variantam pievienots ciparu kods, lai formalizētās un kodētās atbildes varētu apstrādāt ar personālo kompjūteru (PK 1840). Tā tika aptaujāti 352 darbinieki.

Vairāku apsverumu dēļ netika aptaujāti ciemu bibliotekāri,^x tāpēc pētījuma rezultātus uz viņiem attiecināt nevar. Pā-

^x Lauku bibliotekāri ir visplašākā bibliotēku darbinieku grupa, tāpēc pētījuma apjomam jābūt lielākam, viņu aptauja prasītu lielākus līdzekļus un vairāk laika. Jauno lauku bibliotekāru profesionālo apmācību var veikt bez KCI palīdzības rajonu CB.

tijums par reprezentatīvu uzskatāms tikai attiecībā uz republikas pilsētu un rajonu centrālajām bibliotēkām. Par reprezentatīvatīti pēc citām pazīmēm grūti spriest, jo salīdzināšanai nav precīzu statistikas datu. Datu ticamība par atsevišķām darbinieku specialitātēm ir atšķirīga, jo vairākas apakšgrupas pārstāvētas maz un par tām drošus secinājumus izdarīt nevar. Socioloģijā pastāv likumsakarība - strādājot ar nelieliem respondentu kopumiem, rezultātu analīzes iespējas ir ierobežotas - jo detalizētāka ir analīze, jo iegūta informācija ir varbūtīgāka, hipotētiskāka un to grūti vai neiespējami vispārināt un attiecināt uz citiem kopumiem. Piemēram, vadoties no vienpašmit rajonu centrālo bibliotēku metodiskā un bibliogrāfiskā darba nodaļu vadītāju spriedumiem par kādu jautājumu, nevar droši apgalvot, ka tāpat domā šo nodaļu vadītāji citās centrālajās bibliotēkās. Pavisam tika aptaujāti 215 centrālo bibliotēku darbinieki, tāpat pēc aptuvena vērtējuma apmēram viena trešdaļa. Tas ir pilnīgi pietiekami, lai būtu pamats uzskatīt, ka pārējo vidēklis kvalifikācijas celšanas jomā nebūtu krasi atšķirīga, ja viņiem būtu bijusi izdevība piedalīties šajā aptaujā.

Pētījuma norises ipatnība ir tā, ka aptaujas notika vasarā - sākās jūnija vidū un beidzās jūlija sākumā. Šajā laikā daudzi darbinieki ir atvaļinājumā, tāpēc aptaujas notika nevis pēc formāli statistiskiem izlases kopumu sastādīšanas principiem, bet gan vienlaidus. Katrā bibliotēkā, kurā ieradās anketētāji, tika aptaujāti visi darbā esošie (izņemot tehnisko personālu). Tā kā aptaujas notika daudzās centrālajās bibliotēkās un darbinieki atvaļinājumos iet vienmērīgi no visām nodaļām, aptaujas sezonas izvēles faktors negatīvu ietekmi uz izlases kopumu atstāt nevarēja. Pie tam pētījuma uzdevumos nebija paredzēta atsevišķu bibliotēku salīdzināšana, kad šis faktors tomēr varētu ietekmēt negatīvi.

Pētījuma sagatavošanā izmantoti bibliotēku darbinieku kursu mācību tematiskie plāni par vairākiem iepriekšējiem gadiem, kursu dalībnieku atsauksmes un ieteikumi. Lielu palīdzību vērtējumam piedāvājamo mācību tēmu sarakstu sastādīšanā un tēmu nosaukumu precizēšanā sniedza LVB speciālisti.

Bibliotēku darbinieku kvalifikācijas sistēmas optimizēšanas galvenā problēma ir kursantu profesionālo vajadzību iespējami pilnīgāka apmierināšana. Lai to veiktu, šis vajadzības un intereses

labi jāzina. Socioloģiskā pētījuma uzdevums bija noskaidrot nākamā kursa apmeklētāju vajadzības, intereses un attieksmi pret institūta iepriekšējo un turpmāko darbību, tās analizēt un aprakstīt. Pētījuma lietiskais mērķis - izstrādāt zinātniski pamatotus secinājumus un praksē izmantojamus ieteikumus bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanas sistēmas optimizēšanai.

Labākai pētījuma jēgas izpratnei sniedzam jēdziena 'bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanas sistēma' interpretāciju. Visas sarežģītas sistēmas veidotas no vairākiem elementiem, starp kuriem pastāv sakari, attiecības, šo attiecību tīkls vai struktūra. Kvalifikācijas celšanas sistēmās ir divi pamatelementi - nodarbību plānotājs un organizators un tas, kurš gatavojas celt kvalifikāciju. Saimnieciskā aprēķina vai brīvā tirgus apstākļos tās ir piedāvājuma un pieprasījuma, pasūtītāja un izpildītāja attiecības. Pētījumā ietvertajā sistēmā tie ir Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūts un bibliotēku darbinieki. Ir arī citi elementi, kurus var iekļaut šajā sistēmā - centralizēto bibliotēku sistēmu administrācija, pilsētu un rajonu izpilskomiteju kultūras nozares, Kultūras ministrija, Latvijas Valsts bibliotēka u.c. Plānojot un veicot pētījumu, galvenā uzmanība pievērsta informācijas apmaiņai starp diviem pamatelementiem - institūtu un bibliotēku darbiniekiem (tiklab vadošajiem, kā citiem).

Situācija pirms pētījuma bija šāda - starp abiem elementiem pastāvēja epizodiski sakari un samērā vāja informācijas apmaiņa. Sakari parasti bija netieši: ierindas darbinieki par kursu laiku, ilgumu, mācību plāniem utt. pirms paredzēto kursu sākuma saņēma informāciju no saviem vadītājiem. Potenciālajiem kursu apmeklētājiem parasti iepriekš nebija zināmi nodarbību plāni, nodarbību vadītāji, lektori, teorētisko un praktisko nodarbību apjoms, pieredzes apmaiņas izbraukumu tematisko nodarbību plāni, pieredzes apmaiņas un praktisko nodarbību iespējas un cita vajadzīgā informācija. Kā notiek kursi, daudzi bibliotēku darbinieki uzzināja no saviem kolēģiem, kuri kādreiz tajos piedalījušies, bet precīza informācija par institūta mācību darbu, nodarbību tematiku, pasniedzējiem u.c. bija iegūstama tikai institūtā.

Institūta vadībai un darbiniekiem savukārt bija visai aptu-
vens priekšstats par dažādu bibliotēku darbinieku kategoriju
(atkarā no iepemamā amata, darba stāža, izglītības u.c.) konkrē-
tajām izglītības, profesionālā un kultūras līmeņa celšanas va-
jadzībām. To bibliotēku darbinieku domas, vērtējumus, atsauk-
smes un ierosinājumus, kuri mācījās institūtā, ieinteresētie
pasniedzēji un institūta darbinieki, protams, uzzināja un ie-
spēju robežās pēma vērā. Šāda informācija tomēr bija epizodiska,
neliela apjoma un tikai daļēji palīdzēja risināt atsevišķus kva-
lifikācijas celšanas jautājumus. Optimāli un efektīvi kvalifi-
kācijas celšanas sistēma var darboties tikai tad, ja starp abiem
pamatelementiem (un arī citiem) notiek regulāra informācijas ap-
maiņa piedāvājumu un pieprasījumu veidā. Institūta darbiniekiem
jāzina, kāda mācību tematika tuvākā vai tālākā nākotnē tiks pie-
prasīta, lai varētu laikus meklēt kompetentus nodarbību vadītā-
jus, pasūtīt lektoriem vajadzīgās tēmas utt. Bibliotēku darbi-
niekiem savukārt jāzina, kādas lekcijas, lekciju cikli, teorētis-
kās un praktiskās nodarbības, semināri, sanāksmes, konferences
un citi pasākumi paredzēti. Jāzina arī, kurus no tiem principā
var organizēt, ja rodas nepieciešamība, un kuru realizēšana nav
iespējama (piemēram, pieredzēs apmaiņa vai stažēšanās kaimiņpre-
publikās, Maskavā vai ārzemēs).

Socioloģiskās aptaujas uzdevums ir noārošināt vienreizējus
cietus sakarus starp sistēmas elementiem. Anketās piedāvāts vē-
rēt organizatoriskos pasākumus un ieteikt to optimālākās varian-
tēs, kā arī daudzas iespējamo nodarbību tēmas, no kurām jāizvē-
las vajadzīgākās. Aizpildītas anketas sniedz daudz plašāku
priekšstatu par dažādu bibliotēku darbinieku grupu reakciju uz
piedāvājumu. Pārskats par pētījumu savukārt ietver sistematizē-
tu statistisku informāciju par iegūtajām atbildēm. Ja šāda in-
formācijas apmaiņa abus sistēmas elementus ietekmē pozitīvi un
palīdz praktiski risināt kvalifikācijas celšanas problēmas,
iespējama sistēmas optimizācija. Tomēr socioloģiska aptauja ir
tikai vienreizējs informācijas apmaiņas pasākums. Lai sistēma
klātu pašregulējoša, informācijas apmaiņai starp institūtu un
bibliotēku darbiniekiem jābūt pietiekami plašai regulārai un
pastāvīgai. Tas varētu notikt tā, ka institūts regulāri sūta
informāciju CBS par visiem plānotajiem kvalifikācijas celšanas

pasākumiem, bet bibliotēku darbinieki savus pieteikumus ar vēlamu nodarbību sarakstu sūta uz institūtu. Iespējama arī tiešu apmaksātu līgumu noslēgšana par kvalifikācijas celšanu, ja vien pasūtītājs to var atļauties.

Anketās bija ievietoti vairāki jautājumi par savstarpēju informācijas apmaiņu. Viens no tiem formulēts šādi: "Vai institūta darbiniekiem ir jāsastāda un pirms kursiem jāizsūta uz bibliotēkām paredzamo kursu nodarbību programmas? (mācību tematiskos plānus, ziņas par paredzēto nodarbību skaitu par katru mācību tēmu, praktisko nodarbību plānus u.c.). Atbildes variantu "jā, tas būtu labi" atzīmēja 319 jeb 90,6% aptaujāto ierindas darbinieku. Protams, saņemot derīgu informāciju vienmēr ir patīkami. Grūtāk ir ar informācijas sagatavošanu un nosūtīšanu, taču, ja institūtam būs mūsdienīga pavairošanas tehnika, problēma ir atrisinājama. Uz jautājumu: "Vai Jūs gribētu sastādīt savām interesēm atbilstošu nodarbību programmu nākamajiem kvalifikācijas celšanas kursiem un to iesniegt Centrālās bibliotēkas metodiskim vai direktoram izskatīšanai un nosūtīšanai?" tika sniegtas šādas atbildes:

jā, noteikti - 65 (18,5%),
grūti pateikt - 117 (33,2%),
nē - 170 (48,3%).

Tātad pret to ir apmēram puse aptaujāto. Kā panākt, lai pozitīvo atbilžu būtu vairāk? Iespējams, to var izdarīt kursus rīkojot biežāk un samazinot mācību laiku uz divām nedēļām. Var ieviest arī dalītu mācību laiku, kad pilnu programmu apgūst vairākos piegājienos. Tādā gadījumā institūtā jāievieš speciāla nodarbību apmeklēšanas uzskaites sistēma un mācību kursu var uzskatīt par pabeigtu tikai tad, ja katrs dalībnieks ir apmeklējis programmā paredzēto nodarbību skaitu un nokārtojis attiecīgos eksāmenus, ieskaites vai iztūresjis kādu citu zināšanu kontroles formu.

Lai uzzinātu direktoru un viņu vietnieku viedokli par darbinieku kvalifikācijas celšanu, tika uzdots jautājums: "Vai Jūs piekristāt, ka jūsu bibliotēkas darbiniekiem vajadzētu pašiem sastādīt savām interesēm atbilstošu nodarbību programmu nākamajiem KCI kursiem un to iesniegt Centrālās bibliotēkas di-

rektoram vai metodiskim izskatīšanai, apstiprināšanai un nosūtīšanai uz institūtu?"

Atbildes:

Jā, noteikti	20	-	45,5%	(no 44 vadošo darbinieku atbildēm)
grūti pateikt	19	-	43,2%	
nē	5	-	11,4%	

Tātad gandrīz pusei vadošo darbinieku pret šo jautājumu ir pozitīva attieksme. Liels ir nenoteiktā atbildes varianta 'grūti pateikt' procents. To var izskaidrot dažādi. Pirmkārt, tāda sistēma, kad darbinieki paši sastāda sev vēlamo nodarbību programmas un sūta tās institūtam, pie mums līdz šim nav bijusi. Ar anketas palīdzību tiek mērīta respondentu attieksme pret šādu iespējamu jaunievedumu. Tā ir diezgan nenoteikta, jo daudzi netic, ka darbinieki parādīs tādu aktivitāti. Materiāli viņi ir maz ieinteresēti braukt uz kursiem un negribēs arī rakstīt tādas programmas. Otrkārt, vadošajiem darbiniekiem nav skaidrs, kā tas reāli var notikt. Treškārt, iespējams, ka jaunievedums tiek uzskatīts par apgrūtināšu un tāpēc lieku papīru rakstīšanu.

Stagnācijas laikā kursu dalībnieku komplektēšanas sistēma bija vienkāršāka: kam pienācis laiks (pagājuši pieci gadi kopā speciālās izglītības iegūšanas vai kopā iepriekšējiem kursiem), tam jābrauc - tādas bija instrukcijas. Ne jau visi un ne vienmēr tās precīzi ievēroja - dažiem laimējās aizbraukt pirms termiņa, citi atrunājās un nebrauca nemaz. Atsevišķi gadījumi neko nepierādā, tāpēc bija nepieciešams uzzināt kursu apmeklēšanas vienojuma periodu uz vienu darbinieku. Izmantojot aprēķiniem pietījamā iegūtos datus par pieciem iepriekšējiem gadiem, pēc aptuvena vērtējuma, katram bibliotēku darbiniekam Latvijā vidēji bija iespējams apmeklēt KOI kvalifikācijas celšanas kursus reizi 10 gados, pēc līdzīga pietījuma datiem, mūzikas skolu pedagogiem šis periods bija vidēji reizi 7,5 gados, bet vissavienības augstskolu ZPI konstatēja, ka "paredzētais piecu gadu periods īstībā bija 10 - 12 gadu, atsevišķās nozarēs pat līdz 20 gadiem".¹

1 Система повышения квалификации и переподготовки руководителей и специалистов в СССР. - М., 1989. - 46 с. /Повышение квалификации в системе непрерывного образования: Обзор информ./НИИВШ; Вып. 17.

Secinājums ir viennozīmīgs: kvalifikācijas celšanas kursu rīkošanas intensitāte jāpalielina, organizējot tos īsākus, bet biežāk un visām darbinieku kategorijām.

Kvalifikācijas celšanas kursi vai cita piemērota un speciāli organizēta profesionālo zināšanu iegūšanas un papildināšanas forma visvairāk nepieciešama jauniešiem darbiniekiem, kuriem nav speciālās bibliotekārās izglītības. Pēc pētījuma datiem, lielāka interese par profesionālo zināšanu iegūšanu un papildināšanu ir bibliotēku darbiniekiem ar augstāko izglītību nebibliotekārās specialitātēs. Tomēr iepriekšajos gados pastāvošās tendences neatbilda vienkāršai logikai, ka kvalifikācijas celšanas sistēmas mācību iestādēm pirmām kārtām taču jāpalīdz apgūt profesionālās zināšanas tiem darbiniekiem, kas attiecīgajā nozarē strādā bez speciālās izglītības.

Pēc pētījuma datiem, vidējais kursu neapmeklētības līmenis visās izglītības grupās ir 38,4%; bibliotēku darbiniekiem ar vidējo vispārējo izglītību tas ir 43,5%, bet darbiniekiem ar nepabeigtu vai pabeigtu augstāko izglītību nebibliotekārās specialitātēs - 40%, tātad viss vidējā līmenī. Tāds stāvoklis nav apmierinošs un novēršams.

Bibliotēku darba speciālistu vidū pastāv viedoklis, ka iesācējus un nespeciālistus vispirms var apmācīt uz vietas - pilsētu, rajonu, zonu centrālajās bibliotēkās - un tikai pēc tam KCI. Tās varētu būt, ja runā par lauku jaundzimušajiem bibliotekāriem ar vidējo vispārējo izglītību. Bilsētu un rajonu centrālo bibliotēku darbinieku, īpaši ar augstāko izglītību citās specialitātēs, profesionālo apmācību tomēr vēlams veikt institūtos, lai nodrošinātu augstāku tās kvalitāti. Ideāli būtu, ja katrs bibliotēku darbinieks paaugstinātu savu kvalifikāciju reizi trijos gados. Tas lielā mērā atbilst vadošo darbinieku izteiktajam vārdam, taču nesakrīt ar pārējo darbinieku viedokli par kursu vajamg biežumu.

Pētījumā iegūtie dati liecina, ka vadošie darbinieki KCI kursus grib apmeklēt reizi trijos gados un pat biežāk, bet no pārējiem tādu intensitāti vēlas tikai 45%. 44% aptaujāto ierindas darbinieku kursus vēlas apmeklēt reizi 5 gados.

Ar diezgan lielu pārliecību varam prognozēt, ka, samazinot kursu laiku vai ieviešot dalītas mācības, biežāku kursu gribētā-

ju skaits pieaug. Tas, protams, nav vienīgais kursu perioda izvēli ietekmējošais faktors. Vienmēr jāatceras, ka pastāv darbinieku materiālā ieinteresētība un materiālie faktori tomēr ir un vēl ilgi būs primāri.

Aptaujas rezultāti ļauj secināt, ka optimālākais visu bibliotēku darbinieku kategoriju vai grupu kvalifikācijas celšanas kursu ilgums ir divas nedēļas jeb 72 stundu mācību programma, turklāt vēlāmākais kursu rīkošanas kalendārais laiks ir martā vai aprīlī un oktobrī vai novembrī.

Anketā bija iekļauts gatavu atbilžu bloks par dažādiem mācību grupu komplektēšanas variantiem. Iegūtās atbildes sakārtotas saņemto atbilžu skaita dīlstošā kārtībā:

"Bibliotēkas periodiski nosūta pieteikumus par darbinieku kvalifikācijas celšanu uz institūtu, un mācību grupas tiek komplektētas, pamatojoties uz iesūtītajiem pieteikumiem" - atbildes variantu atzīmējuši 70% respondentu.

"Mācību grupas jākomplektē pēc bibliotēku darbinieku iepējamā amata vai vismaz atsevišķām bibliotēku darba nodaļām" - 62,7%.

"Mācību grupas jākomplektē atkarībā no bibliotēku darbinieku darba stāža" - 54,4%.

"Atsevišķas mācību grupas jākomplektē visiem tiem, kam nav speciālās bibliotekārās izglītības" - 40,2%.

KCI rīkotajosursos paralēli jaunu profesionālo zināšanu iegūšanai piedāvā arī nodarbības un pasākumus vispārējā kultūras līmeņa celšanai un kultūras vērtību apgūšanai. Abi virzieni ir vajadzīgi, tie viens otru papildina, taču, sastādot anketu, tika pieņemts, ka atsevišķām bibliotēku darbinieku grupām var būt lielāka interese par kādu no tiem. Vērtējumi par gaidāmajām iespējām celt profesionālo un kultūras līmeni tika iegūti ar divu blakus esošu jautājumu palīdzību:

Vai nākamajos KCI rīkotajosursos Jūs cerat iegūt jaunas, tiešajam profesionālajam darbam nepieciešamas zināšanas?

Atbildes:	Vadošo darbinieku atbildes		Ierindas darbinieku atbildes	
	atbilžu skaits	% no atbilžu skaita	atbilžu skaits	% no atbilžu skaita
- jā, noteikti	22	50,0	115	32,7
- grāti pateikt	20	45,5	223	63,4
- nē	2	4,5	14	4,0
K o p ā :	44	100,0	352	100,0

Vai nākamajos KCIursos Jūs galvenokārt cerat apgūt jaunas kultūras vērtības un celt savu kultūras līmeni?

	Vadošo darbinieku atbildes		Ierindas darbinieku atbildes	
	atbilžu skaits	% no atbilžu skaita	atbilžu skaits	% no atbilžu skaita
- jā, noteikti	29	67,4	201	57,1
- grāti pateikt	13	30,8	128	36,4
- nē	1	2,3	23	6,5
K o p ā :	43	100,5	352	100,0

Abu tabulu datu salīdzinājums rāda, ka jautājumā par kultūras līmeņa celšanu tiek izteikta noteiktāks viedoklis, jo mazāk respondentu atzīmējuši nenoteikto atbildi 'grāti pateikt'. Negatīvo atbilžu abos gadījumos ir ļoti maz. Tas, ka tikai trešā daļa bibliotēku darbinieku cer iegūt jaunas, profesionālajam darbam nepieciešamas zināšanas, neliecina par pozitīvu attieksmi pret iespējām celt kvalifikāciju KCI vai arī parāda, ka respondents nezina institūta pašreizējās iespējas.

Vērojama arī atbilžu atkarība no respondentu darba stāža un izglītības. No bibliotekāriem ar stāžu līdz 5 gadiem profesionālās zināšanas cer papildināt 40% aptaujāto, ar stāžu no 6 līdz 10 g. - 35,7%, ar stāžu virs 10 g. - 27,5%. Tātad, jo mazāka darba stāža, jo lielāka interese par profesionālo zināšanu papildināšanu. Otra sakarība - jo lielāka darba stāža, jo mazāka interese par profesionālo zināšanu papildināšanu, bet lielāka - par kultūras vērtību apgūšanu: ar darba stāžu līdz 5 g. sa-

vu kultūras līmeni cer paaugstināt 5%, ar stažu no 6 līdz 10 g. 57,1% un ar stažu virs 10 g. - 59,3%. Atšķirība gan nav liela, tomēr tāda tendence acimredzot pastāv. Atkarībā no izglītības atrasta šāda saikne - papildināt vai iegūt profesionālās zināšanas visvairāk cer darbinieki ar nepabeigtu vai pabeigtu augstāko izglītību citās specialitātēs, bet salīdzinoši mazāk - ar vidējo vispārējo un vidājo bibliotekāro izglītību (no 62 respondentiem 17 jeb 27,4% izsaka noteiktu cerību, 42 jeb 67,7% atbildējuši 'grūti pateikt', bet 3 jeb 4,8% nekādas cerības nēlolo. Ir skaidrā, ka organizējot dažāda vecuma bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanu, nepieciešama diferencēta pieeja atkarībā no viņu darba staža. Jaunākajiem darbiniekiem ar mazāku bibliotekārā darba stažu jāplāno vairāk profesionālu nodarbību, t.sk. stažēšanas un pieredzes apmaiņu ar kvalificētiem kolēģiem, bet darbiniekiem ar lielu bibliotekārā darba stažu jāplāno vai nu augstvērtīgas profesionālās nodarbības, pie tam par īpašām viņu pieprasītām tēmām, vai arī jāsniedz pamatīgas zināšanas kultūras jautājumos, lai viņi varētu tās nodot tālāk bibliotēku lasītājiem un darbinieku jaunajai paaudzei.

Lielais nenoteikto atbilžu skaits par profesionālo zināšanu apgūšanas nepieciešamību nozīmē arī, ka darbiniekiem trūkst informācijas par profesionālās kvalifikācijas celšanas iespējām, par lektoriem, iespējamo lekciju tematiku, paredzētajām nodarbību formām, kvalitāti utt. Negatīva loma te ir arī materiālās ieinteresētības vārdarhīgajam faktoram, jo pēc kvalifikācijas celšanas darba alga un citi materiālie labumi bibliotēku darbiniekiem parasti neveidojas, ja nu vienīgi retie paaugstinājumi amatā. Tāpēc arī tādas mācību formas kā vakara kursi, svētdienas nodarbības un kursi pie mums šķiet absurds, bet attīstītās kultūras valstīs tā ir parasta lieta. Tāpat līdz šim bijis ar nepārtrauktās bibliotekārās izglītības ideju, kuru grūti realizēt un kura pēc amerikāņu zinātnieka, bibliotēku darba speciālista E.Stouna definīcijas "ietver visas oficiālās un neoficiālās mācību formas, kā rezultātā tiek iegūtas papildu zināšanas, prasmes un iemaņas, paaugstinās profesionālā kompetence un

padziļinās noteiktas darbības sfēras izpratne."¹

Protams, arī tagad ir atsevišķi ideālisti, kuri Latvijas atdzimšanas vārdā cenšas apgūt plašas zināšanas par pasaules kultūru un iegūto dāvat citiem, neraugoties ne uz kādiem materiālajiem labumiem. Bet cik tādu ir un cik to var atļauties? Nepārtrauktas izglītības īstenošanai vajadzīga āziņa iekšēja pārliecība un stimulē sevi veidot, bet ir vajadzīgs arī minimāls ek-sistences materiālais nodrošinājums. Nav noslēpums, ka daudzi māsu bibliotēku darbinieki balansē uz nabadzības robežas un profesionālās kvalifikācijas celšanā pamatoti nesaskata izeju no materiālajām grūtībām - bet vajadzētu! Šeit vietā citēt vadoša bibliotēku darbinieka domas, kā uzlabot bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanu: "Noteikt bibliotekāriem cilvēka dzīves nodrošināšanai pienācīgas algas republikas vidējās strādnieka, kalpotāja algas līmeni. Tad vismaz 70% jutīs nepieciešamību celt savu kvalifikāciju, jo pretējā gadījumā, iespējams zaudēt labi nodrošinātu darbu. Bez bibliotekāru īstas, dzīvas ieinteresētības grūti panākt stāvokļa uzlabošanu. Vajag, lai kāds ņem pretī to, ko kuršos viņam šod".

Jau minētajā 1988.g. 6.februāra lēmumā Nr.166 norādīts, ka vajag radīt iedarbīgu materiālās un morālās stimulēšanas sistēmu. Gaiša doma un labi būtu, ja tā piepildītos!

Institūta darbības perspektīvajai plānošanai vajadzīga informācija par vēlamo nodarbību struktūru, lai zinātu, cik no kursiem paredzētā laika ielānāt speciālajiem, cik pārējiem priekšmetiem un cik praktiskajām nodarbībām. Aptaūja parādīja, ka divas trešdaļas visu aptaujāto darbinieku uzskata, ka speciālajiem priekšmetiem vajadzētu veltīt pusi un pat vairāk visa mācību laika; ap 40% uzskatīja, ka tās tematikas apgūšanai, kas nav tieši saistīta ar profesionālo darbu bibliotēkā, arī vajag veltīt pusi un pat vairāk mācību laika. Profesionālo zināšanu apgūšanai 60% mācību laika gribētu veltīt 40,5% darbinieku ar augstāko un nepabeigtu augstāko nebibliotekāro izglītību un tikai 23,6% darbinieku ar augstāko bibliotekāro izglītību. Pēc ap-

---

I Непрерывное образование библиотечных работников /Обзорный реферат на материалы США/. Культура и искусство за рубежом. Серия: Библиотечное дело и библиография. Энциклопедическая информация. Выпуск 10. М., ГВ СССР им. В.И.Ленина. - 1988.

taujāto domām, vēlams laika patēriņš praktiskajām nodarbībām varētu būt apmēram 20% no visa kursu laika.

Viens no galvenajiem pētījuma uzdevumiem bija izzināt, kādas nodarbību tēmas vajadzīgas dažādām bibliotēku darbinieku kategorijām, kādas ir visvairāk pieprasītas, no kurām varētu atteikties. Šim nolūkam anketās tika iekļauti plaši vērtēšanai piedāvāto tēmu bloki. Bibliotēku vadošo darbinieku anketā piedāvātas 15 viņu profesionālajam darbam vajadzīgākās tēmas un izteikts lūgums šim sarakstam pierakstīt klāt jebkuras citas vajadzīgās tēmas. Ierindas darbinieku anketā piedāvātas 119 iespējamās nodarbību tēmas. Par daudzām no tām nodarbībām (lekcijas, lekciju cikli, praktiskās nodarbības) vēl nekad nav notikušas. Sastādot anketu, tik liels tēmu daudzums piedāvāts, lai gadījumā, ja jaunās tēmas gūs atzinību un būs vajadzīgas visiem bibliotēku darbiniekiem vai atsevišķām specialitātēm, institūta vadība rūpētos par to iekļaušanu jaunajās mācību programmās.

Tēmu novērtējuma iegūšanai izmantots šāds anketas bloka konstruktīvais risinājums:

"Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūta rīkoto kursu mācību laiks ir ierobežots, tāpēc katras grupas mācību plānu vajag sastādīt, maksimāli ievērojot kursu dalībnieku intereses. Mūs Jums piedāvājam detalizēti izvērstu iespējamo nodarbību tēmu sarakstu. Lūdzam rūpīgi pārdomāt un izvēlēties, par kurām no turpmāk minētajām tēmām Jūs vēlaties apgūt vai papildināt zināšanas nākamajos kvalifikācijas celšanasursos. Visas tematikas izlasīšana un vajadzīgo tēmu atzīmēšana no Jums prasīs zināmu laiku un pacietību, toties institūtam tas ļoti palīdzēs sastādīt kursu apmeklētāju interesēm atbilstošas nodarbību programmas un mācību tematiskos plānus.

Vispirms izlasiet iespējamo nodarbību tēmu nosaukumus un, apvelkot aplīti attiecīgajam ciparu kodiem lapas labajā malā, norādiet vajadzības pakāpi katrai tēmai, par kuru Jūs gribētu iegūt vai papildināt zināšanas kvalifikācijas celšanasursos.

Noteikti atzīmējiet arī nevajadzīgo tematiku!"

Atbildes:

Tēmu nosaukumi (piemērs)	man ļoti vajadzīga	man vajadzīga	man vismaz vajadzīga	man nav vajadzīga
Latviešu literārais mantojums	1	2	3	4
Kultūras procesi Latvijā 20.-30.gados	1	2	3	4
Kultūras procesi Latvijā mūsu dienās	1	2	3	4
utt.				

Respondentiem nebija viegli novērtēt tik lielu daudzumu, tāpēc tika lūgta vispirms atzīmēt ļoti vajadzīgās un vajadzīgās tēmas. Vairāki tēmu bloki attiecās tikai uz atsevišķām bibliotēku darba specialitātēm, piemēram, bērnu bibliotēku darbiniekiem, bibliogrāfiem, SBA darbiniekiem u.c. Pārējiem respondentiem tādas speciālas tēmas varēja nebūt vajadzīgas. Patijuma rezultātu praktiskajā izmantošanā tas jāņem vērā, iepriekš apsverot, kāda tēma konkrētām specialitātēm varētu būt vajadzīga. Kopumā vislielākais pieprasījums ir pēc universālām tēmām, kas var būt noderīgas visu specialitāšu darbiniekiem.

Patījumā iegūts plašs materiāls institūta praktiskajam darbam - darba plānošanai tuvākai un tālākai perspektīvai. Vairāk pieprasītajām tēmām jāmeklē un jāgatavo noārbību vadītāji (ja vajadzīga, jāpasūta lekcijas un lekciju cikli attiecīgo nozaru speciālistiem), bet no nevajadzīgajām tēmām jāatsakās, iepriekš tomēr pārbaudot, vai tās atsevišķām bibliotēku darba specialitātēm tomēr kādreiz nevar būt noderīgas.

No vadošajiem darbiniekiem piedāvātajām tēmām kā visnepieciešamākās minētas šādas:

Vadošie dokumenti bibliotēku darbā - 38 atbildes no 44 iespējamām.

Darba un saimnieciskā likumdošana - 36.

Materiālā bāze un apgāde - 35.

Problēmsituācijas un konkrētās situācijas vadītāja darbā - 35.

Vadītāja darba ētika - 35.

Bibliotēku darba plānošanas, uzskaites un atskaites sistēma - 33.

Vadības un sadzīves attiecību diplomātija - 33.
Instruktīvie un normatīvie dokumenti - 32.
Bibliotēku darba un bibliotēku attīstības problēmas Latvijā - 32.

Bibliotēku darba un bibliotēku attīstības problēmas ārzemēs - 27.

Pārējo bibliotēku darbinieku anketās desmit visbiežāk atzīstās tēmas ir šādas (pēc vērtējuma pakāpju "man ļoti vajadzīga tēma" un "Man vajadzīga tēma" summas); sk. vērtējumu mērišanas skalu (89.lpp.):

Tikšanās ar kultūras darbiniekiem (rakstniekiem, žurnālistiem, izdevniecību darbiniekiem, māksliniekiem u.c.) - 339 atbildes no 352 iespējamām.

Pieredzes apmaiņas izbraukumu tematiskās nodarbības, iepazīšanās ar darbu Igaunijas un Lietuvas bibliotēkās - 308.

Latviešu literārais mantojums - 299.

Kultūras procesi Latvijā mūsdienās - 296.

Kultūras procesi Latvijā 20.-30.gados - 291.

KCI speciāli organizētas diskusijas, pārrunas par kultūras dzīves norisēm - 284.

Mākslas attīstība Latvijā mūsdienās - 281.

Pieredzes apmaiņas izbraukumu tematiskās nodarbības, iepazīšanās ar darbu citu republikas pilsētu (ne Rīgas) bibliotēkās - 276.

Kultūrvēsturisko vērtību saglabāšana - 275.

Kultūras procesi mūsdienu pasaulē - 273.

Atbildes uz alternatīvu "man ļoti vajadzīga tēma":

Tikšanās ar kultūras darbiniekiem - 150 atbildes no 352 iespējamām.

Latviešu literārais mantojums - 135.

Kultūras procesi Latvijā 20.-30.gados - 117.

Kultūras procesi Latvijā mūsu dienās - 110.

Pieredzes apmaiņas izbraukumu tematiskās nodarbības, iepazīšanās ar darbu Igaunijas un Lietuvas bibliotēkās - 100.

Kultūrvēsturisko vērtību saglabāšana - 97.

Tikšanās ar dažādu politisko kustību dalībniekiem - 93.

Kultūras vēsture - 93.

Mākslas attīstība Latvijā 20.-30.gados - 82.

Latviešu oriģinālliteratūras izdošana un lasīšana (pēc LU pētījumu materiāliem) - 79.

Ļoti nozīmīga tematika šobrīd ir sabiedriski politiskie jautājumi. Par ļoti vajadzīgu to uzskata 37, par vajadzīgu 143 respondentu, tātad kopā 51% visu aptaujāto.

Ļoti nozīmīga tematika šobrīd ir sabiedriski politiskie jautājumi. Par ļoti vajadzīgu to uzskata 37, par vajadzīgu 143 respondenti, tātad kopā 51% visu aptaujāto.

Pirmajā šo tēmu desmitā bija nodarbība "Tikšanās ar dožādu sabiedriski politisko kustību dalībniekiem". To vēlas 26% aptaujāto. Interesanti uzzināt, kādu sabiedriski politisko tematiku ieteikuši paši respondenti, tāpēc ieskatam dažas izplatītākās un interesantākās tēmas:

Latvijas vēsture un nākotne.

Sabiedriski politiskās un ekonomiskās problēmas PSRS un Latvija.

Politiskā situācija Latvijā.

Latvijas suverenitātes problēmas.

Daudzpartiju sistēmas iespējamība.

PSRS pārbūves periodā un starpnacionālās attiecības.

Latvijas suverenitāte un nacionālais jautājums.

Darbs suverenās Latvijas labā.

Nacionālais jautājums.

Mūdienu sociālisma attīstība.

Sabiedriskās dzīves norises Baltijā un PSRS, sabiedriskās kustības.

Latvijas ekonomikas, kultūras, neatkarības jautājumi.

Izglītības un valodas jautājumi.

Daudzpartiju sistēma un sabiedriskās organizācijas skolas vecuma jaunatnei.

Jauniešu politiskās organizācijas.

Neatkarīgas Latvijas nodibināšana.

Šeit minēta tikai daļa ieteikto tēmu, taču priekšstatu par šo katram izglītotam cilvēkam nepieciešamo politiskās kultūras bagāžu var gūt.

Tagad pastiprinās interese par ētikas problēmām; par ļoti vajadzīgu un vajadzīgu nodarbību tematiku to uzskata puse aptaujāto bibliotēku darbinieku. Pārskatam - daļa no pieprasījuma:

Garīgums mūsdiēnās; profesionālā ētika; sadzīves un ģimenes ētika; tikumība ģimenē un sabiedrībā; cīņa ar narkomāniju un alkoholismu; cilvēku savstarpējās attiecības; tikumiskā audzināšana; jauniešu uzvedības kultūra; kontroles jautājums un tā sakari ar kultūru, mākslu, reliģiju; reliģijas ietekme uz jaunatnes estētisko un ētisko audzināšanu; ētikas problēmas Latvju dainās; sirdsapziņa un Dievs; Cilvēks, kolektīvs, ģimene, bērnu tikumiskā audzināšana; ģimenes un laulības ētika; personība un morāle.

Arvien aktuālāka kļūst aktīvo mācību formu izmantošana. Vadošajiem bibliotēku darbiniekiem paredzētajā anketā bija ievietots jautājums: "Kādas ir Jūsu domas par aktīvajām mācību formām? Kuras no tām ir noderīgākas? Bija piedāvāts vērtēt sešas formas un šāds vērtēšanas kārtība. - "Mēģiniet sanumurēt tēmas pēc nozīmības, svarīgāko formu atzīmējiet ar Nr.1, nākamo, mazāk svarīgo ar Nr.2, vēlāk ar Nr.3, Nr.4,5,6."

	Atbildes					
	Tēmas, kuras atzīmētas ar:					
	Nr.1 (%)		Nr.2 (%)		Nr.3 (%)	
Lietīšanās spēles	4	10,3	13	31,7	6	16,7
Konkrētu darbu situāciju analīze	2	5,1	8	19,5	6	16,7
Pārrunas, diskusijas	5	12,8	9	21,9	8	22,2
Savstarpēja pieredzes apmaiņa kursu vai semināru laikā	9	23,1	5	12,2	8	22,2
Pieredzes apmaiņa, izbraucot uz bibliotēkām mūsu republikā	8	20,5	6	14,6	5	13,9
Pieredzes apmaiņa, izbraucot uz bibliotēkām ārpus mūsu republikas	11	28,2	0		3	8,3
Kopā:	39	100	41	100	36	100

Tā kā katrs vadošais darbinieks sešas piedāvātās mācību formas varēja sanumurēt jebkurā secībā, rezultātu pilnīgai parādīšanai vajadzīga matrica ar 6 ailēm (tabulā parādītas pirmās trīs). Tabulas dati saprotami šādi: 11 cilvēki jeb 28,2% par pašu nozīmīgāko uzskata pieredzes apmaiņu, izbraucot uz bibliotēkām ārpus mūsu republikas. 9 cilvēki jeb 23,1% par tikpat nozīmīgu uzskata savstarpēju pieredzes apmaiņu kursu vai semināru laikā utt. Pēc nozīmības otra svarīgākā tēma 13 cilvēkiem jeb 31,7% ir lietīšanās spēles, tomēr pēc nozīmes otrāvirīgo tēmu ailē 9

cilvēkiem jeb 21,9% svarīgas ir pārrunas, diskusijas utt. Šādas datu matricēs praktiskā jēga ir vienkārša; tā palīdz noteikt, kādas aktīvās mācību formas cik cilvēkiem ir nozīmīgas, pie reizes mēģinot noteikt arī nozīmības pakāpi. Var, protams, katrā ailē paskatīties tikai to atbildi, kurai vislielākais biežums.

Darbinieku anketā bija ievietots jautājums: "Par kādām problēmām vēlam organizēt diskusijas un pārrunas?" Par profesionālā darba jautājumiem pārrunās vēlas piedalīties 76% aptaujāto, par kultūras dzīves norisēm - 80%. No citiem, vēl minētajiem jautājumiem, atzīmējami šādi: Pārrunas par ekoloģiju, preses izdevumiem; par darba samaksu bibliotekāriem; par tradīcijām; par Baltijas republiku nākotnes perspektīvām; par politisko stāvokli, ekonomikas problēmām; par sabiedriskās dzīves norisēm dažādos republikas novados; par jaunāko literatūrā un mākslā; par ekstranešiem un reliģijas vēsturi; par bibliotēku darba vērtēšanas kritērijiem, bibliotēku lomu šodien; par sadzīves un darba apstākļiem, atalgojumu; par kultūras jautājumiem, darba apmaksas sistemu; par reliģiju, kristietības vēsturi un attīstību Baltijā; par aktuālāko attiecīgajā laika posmā.

Bibliotēku vadošajiem darbiniekiem tika uzdots jautājums: "Kā uzlabot bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanu?" Atbildes bija šādas:

Kursu laikā mazāk pasīvas noklausīšanās, vairāk patstāvīgas domāšanas; dalībnieku materiālā stimulēšana; visām lekcijām un nodarbībām jābūt kvalitatīvām; kursus rīkot biežāk un programā ietvert visus bibliotēku darba jautājumus un mācību formas; nodrošināt kursus ar kvalitatīvu pasniegējumu; veicināt dalībnieku grupas sūtīt uz citām bibliotēkām; uz vietas institūtā lasīt tikai vispārīzglītojošus tematus; zinātniskajās bibliotēkās vēlam rīkot vienas dienas seminārus par dažādiem darba jautājumiem; vairāk pasākumu darbinieku dvēselei; institūts organizē grupas, bet rajoni iesūta pieteikumus par vēlamo mācību programmu (tēmas) (tas attiecas tikai uz CB un pilsētu bibliotēku darbiniekiem); ieviest neklātienas apmācību formas darbiniekiem, kuri kādu apstākļu dēļ nevar apmeklēt kursus; ieviest kompjūtērus un citus tehniskos līdzekļus.

Tāds bija galveno problēmu, uzdevumu un jautājumu loks, kas

tika risināts lietišķajā socioloģiskajā pētījumā 1989.gadā. Iegūto informāciju izmanto Institūta darbā, taču pētījuma un raksta autors un institūta vadība cer, ka rakstā koncentrētais īsais pārskats būs noderīgs bibliotēku darba speciālistiem, dos impulsu zinātnisko metožu pielietošanai bibliotēku darba izpēti un pārkarotošanā.

Vērtējums palīdzēja risināt arī individuālās apmācības problēmu. Pēc aptaujas datiem, gandrīz pusē CB ir tādi darbinieki, kuriem ģimenes, veselības vai citu apstākļu dēļ nav iespējams piedalīties kursos, bet vajadzīga individuāla kvalifikācijas celšana. Dažās bibliotēkās individuālā apmācība nepieciešama pat vairākiem darbiniekiem. Pēc aptuvena vērtējuma tāda nepieciešama pat līdz 10% visu bibliotēku darbinieku. Kā to veikt? Institūts var organizēt apmācību pēc individuāliem plāniem, organizēt kvalificētu konsultantu izbraukumus uz pilsētu un rajonu CB, noteikt konsultāciju laiku institūtā un organizēt bibliotēku darbinieku stažēšanos labākajās mūsu republikas bibliotēkās un pēc savstarpējas vienošanās arī ārpus Latvijas.

Efektīvas diferencētās un individualizētās profesionālas apmācības nodrošināšana būs iespējama vienīgi tad, ja izdosies praksē realizēt sistemātisku un pietiekami plašu tiešu informācijas apmaiņu starp bibliotēkām un KCI. Pamazām jāievieš normālas piedāvājuma un pieprasījuma attiecības. Jāparedz iespējas, lai noteiktas profesijas un specialitātes darbinieki varētu brīvi izvēlēties sev piemērotāko nodarbinātību laiku, ilgumu, nodarbinātību veidus, tematiku, apgūstamā materiāla sarežģītības pakāpi utt. Ja būs lielāks profesionālo zināšanu un kultūras vērtību piedāvājums, tāda lielāka KCI iniciatīva un aktivitāte, varēs sagaidīt arī plašāku bibliotēku darbinieku atsaucību. Ja abas puses būs nogaidošas un pasīvas, nekas nemainīsies. Cerēt, ka bibliotēku darbinieki pirmie sāks izrādīt pastiprinātu interesi par kvalifikācijas celšanas problēmām, mūsdienu apstākļos nevar. Tomēr bibliotēku darbinieki ir un arī turpmāk būs garīgās kultūras nesāji tautā. Cik profesionāli un kā tas notiks, par to jādomā visiem. Ka bibliotēku darbinieki ir aktīvi līdzdomātāji, viņi pierādījuši ar savu ieinteresēto līdzdalību aptaujā. Viņu izteiktās vajadzības, domas par dažādiem kvalifikācijas celšanas

organizēšanas aspektiem, vēlamajām nodarbību formām un tematiku labi palīdz institūta darbiniekiem saskatīt turpmāko darba perspektīvu, plānot kvalifikācijas celšanu pēc iespējas atbilstoši bibliotēku darbinieku vajadzībām.

Jācenšas nodrošināt turpmāko informācijas apmaiņu, šajā procesā izmantojot visdažādākos, arī masu informācijas līdzekļus - presi, radio un televīziju. Kvalifikācijas celšanas pasākumi neaprobežojas tikai ar kursiem - periodiski jāriko sanāksmes, semināri, diskusijas, konferences. Iespējami arī republikāniskie un starprepubliku bibliotēku darbinieku konkursi, kuros atzinību var gūt tikai dalībnieki ar labām profesionālajām zināšanām un augstu vispārējo kultūras līmeni. Konkursu uzvarētājiem jāgūst gan morāls, gan materiāls gandarījums - prēmijas, piedāvājumi stažēties ārzemēs u.c. Kvalifikācijas celšana jāstimulē visos iespējamajos veidos; par to savukārt jādomā tiem vadītājiem un organizācijām, kuru kompetencē ir šīs problēmas risinājumi. Materiālo resursu trūkums kultūras sfērā nedrīkst būt garīgas nabadzības cēlonis. Tagad, kad bibliotēkas atgūs slēgtos fondus, jāpiepilda cilvēku cerības uz pilnvērtīgu garīgo dzīvi.

**TAUTAS BIBLIOTĒKU DARBINIEKU KVALIFIKĀCIJAS
CELŠANA: PĀRDOMAS UN MEKLĒJUMI**

Katrai tautai, lielai vai mazai, ir sava misija, kas mainās atbilstoši laikmeta prasībām. Tā vienmēr jāapzinās. Mūsu uzdevums tagad ir dzīvot parādu, izbeigt nicinošo klusēšanu par mūsu literārā mantojuma ievērojamu daļu, iekļaut to bibliotekāra aktīvajās zināšanās un padarīt pieejamu lasītājiem, apzināt kultūras mantojumu, izveidot tautas bibliotēkas par nacionālās kultūras un garīgās bagātināšanās centriem.

Šī darba panākumi ir atkarīgi no bibliotekāra - no viņa attieksmes pret savu profesiju, no viņa zināšanu pūra, redzesleka un aktīvās dzīves pozīcijas. No teiktā izriet, ka bibliotekāriem jābūt profesionāli labi sagatavotiem, jāstrādā radoši. Diemžēl tautas bibliotēku darbinieku atbilstība profesijai rāda satraucošu ainu.

Latvijas Universitāte (LU) un Rīgas Kultūras darbinieku tehnikums (RKDT) gan sagatave vairāk vai mazāk kvalificētus speciālistus, taču kopumā bibliotēku darbinieku izglītība un sagatavotība republikā nav apmierinoša. To apliecina šādi rādītāji:

	1987	1988	% 87	% 88
Pavisam darbinieki	2211	2262		
ar augstāko nebibliotekāro izglītību	280	281	13	12
ar augstāko bibliotekāro izglītību	207	214	9	9,4
ar vidējo vispārējo izglītību	990	1044	45	46,1
ar vidējo bibliotekāro izglītību	718	705	33	31,1
ciemu bibliotēkās	829	855	37,4	37,7
ar augstāko nebibliotekāro izglītību	43	45	5,1	5,2
ar augstāko bibliotekāro izglītību	14	16	1,6	1,8
ar vidējo vispārējo izglītību	553	554	56,7	64,7
ar vidējo bibliotekāro izglītību	212	231	25,5	27,0

Tas nozīmē, ka republikas ciemu bibliotēkās strādā 64,7% darbinieku bez speciālās izglītības, t.i., vidusskolu absolventi ar to zināšanu apjomu par nācijas kultūras mantojumu, ko sniegusi dogmatiskā vispārējās izglītības sistēma.

Latvijā līdztekus profesijas apguvei (LU, RKDT) un kvalifikācijas celšanas sistēmai Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūtā (KDKCI) izveidota bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanas sistēma centralizētajās bibliotēku sistēmās (CBS). Tā aptver kvalifikācijas celšanas pasākumus tautas bibliotēku darbiniekiem ar speciālo izglītību un ievērojamu darba stāžu, kā arī bibliotekāro zināšanu pamatu apguvi jauniešiem darbiniekiem bez speciālās izglītības un bez prakses. Šī kvalifikācijas celšanas sistēma ietver gan darbinieku profesionālo zināšanu pamatapgūvi, gan to paplašināšanu. Mācību gadā nodarbības notiek reizi mēnesī. Apmācību organizē trijos galvenajos virzienos - sabiedrisko zināšanu, vispārējā kultūras līmeņa un profesionālās meistarības celšana.

Sabiedrisko zinātņu nodarbību cikls ietver mūsu dzīves aktualitātes ekonomikas, vēstures, ekoloģijas un juridisko zināšanu jomā. Tā aizvadītajā mācību gadā Valkas RCBS darbinieki noklausījušies lekciju "Par tiesisku valsti"; Liepājas PCBS - "Literatūras un mākslas loma personības izveidē", "Tiesiskas valsts patstāvības sociālie un politiskie priekšnoteikumi", "Par ko stāsta Liepājas ielu un namu nosaukumi"; Madonas rajona bibliotekāri paplašina savu zināšanu loku tautas universitātes fakultātē par tematu "Mans brīvais laiks".

Vispārējā kultūras līmeņa celšanas, redzesloka paplašināšanas un kultūras mantojuma apguves ciklā aktuālas ir kultūras iepazīšanas, psiholoģijas un pedagogijas problēmas. Šos tematus apgūst tautas universitāšu dažādās fakultātes. Nodarbības pieaicina ievērojamus rajona un republikas lektoros. Krāslavas RCBS klausījās rajona Kultūras fonda priekšsēdētāja I. Leitāna pārrunu "Dzimtās zemes bagātībai un skaistumam", Tukuma RCBS iepazīnās ar LTF problēmām rajonā VAK skatījumā; Ventspils rajona bibliotekāru saime uzklausa Ventspils mazgadīgo lietu komisijas priekšsēdētāju Upīti par nepilngadīgo noziedzības stāvokli rajonā; Saldus RCBS darbinieki noklausījās lekciju

"Kultūras vērtību apzināšana rajonā", savukārt krāslavieši aplokoja tematu "Masu komunikācijas līdzekļu loma un izmantošana literatūras propagandā".

1988. gadā atzīmējam Latvijas grāmatizdošanas 400. gadadienu, kas mudināja sabiedrību iesaistīties Latvijas grāmatniecības pūlā. Šim tematam veltītas arī lekcijas bibliotekāriem. Piemēram, "Grāmatniecības vēsture Latgalē (Latgales zonas bibliotēkās)", "Latviešu grāmata vēstures ceļos" (Liepājas RCBS), "Latviešu literatūras balto plankumu apzināšana" (Jūrmalas PCBS), "Grāmatizdevājs J. Rauska" (Valkas RCB). Lekciju ciklu par Latvijas grāmatniecības vēsturi rajoni semināros nolasi ja VB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas darbinieki S. Šiņko un V. Zanders.

Īpaša uzmanība pievērsta 20.-30. gadu literatūras, mākslas un kultūras iepazīšanai. Piemēram, Jekabpils RCBS bibliotekāri noklausījās lekciju "Latviešu proza", Krāslavas RCBS - "Lasīt, oprašt un iemīlēt dzeju", Liepājas RCBS - "Sen gaidītais atgriešanās starojums" (par Z. Maurīpu), "No Liepājas PCBS specfondiem", Rīgas un Ventspils novadu bibliotēku darbinieki pulcējās 20.-30. gadu literatūrai veltītajos tematiskajos semināros, kur noklausījās I. Kiršentāles, S. Sīrsenes, K. Karuļa, A. Turīcijas lekcijas, kā arī iepazīs ar bibliotekāru veikumu novadnieku literārā mantojuma apgušanā. Pieprasījums pēc lekcijām par 20.-30. gadu kultūru Latvijā ir tik liels, ka pazīstami literatūrzinātnieki to nevar apmierināt, tādēļ Latvijas Valsts bibliotēkas Zinātniskās metodikas un bibliogrāfijas nodaļas (ZMBN) bibliogrāfi arī sagatavojuši lekciju ciklu par šī laika dramaturģiju un prozu.

Bibliotekāru aktivizēšanai izmanto arī disputus. Preiļu RCBS neorganizēja disputu "Vienaldzība - nē", Ludzas CBS - "Bibliotēka, rakstnieks, laiks". CB regulāri organizē tikšanās ar interesantiem, ievērojamiem cilvēkiem. Piemēram, Ventspils PCBS darbinieki jau vairākus gadus tiekas ar rakstniekiem, aktieriem un muzikologiem ciklā "Pie mums viesojas...", Valmieras un Saldus RCBS ar ceļotāju kluba starpniecību parrunājuši ceļojumu iespējas Bulgārijā, Ungārijā, Dienvidslāvijā u.c.

Profesionālo zināšanu apguve un kvalifikācijas celšana notiek diferencēti, ievierojot darbinieku funkcionālo dalījumu,

darba stāžu un praksi, izmantojot dažādas apmācību formas: seminārus, praktikumus, konsultācijas, lomu un imitācijspēles. Tā Valkas RCB organizēja lomspeļi "Bibliotekārs un lasītāji", Balvu RCB - recenziju par noklausītiem apskatiem, disputu par brīvi izvēlētu daiļdarbu, Rīgas PCB - gada plāna sastādīšanu, Ludzas RCB - konkrētas situācijas analīzi individuālajā darbā ar lasītājiem, Daugavpils un Ludzas RCB - vienas grāmatas rekomendāciju. Nodarbības organizē bibliogrāfiem, metodiķiem, lasītāvu, abonementu un bērnu bibliotēku darbiniekiem.

Ipaša uzmanība pievērsta jauno bibliotekāru - nespeciālistu - ievadīšanai darbā un apmācīšanai. Apmācības organizē, izmantojot VB sastādīto praktiskumu programmu, kas ietver bibliotekāro zināšanu minimumu. Praktikumus noslēdz zināšanu pārbaude. Labākajās bibliotēkās viņiem organizē īpašas teorētiskas un praktiskas nodarbības, kā arī praktizēšanos. Pārrunas par praktiskā darba jautājumiem visrezultatīvākas ir tad, ja tās notiek šaurā lokā, tāpēc lietisķe apmācību veic kādā konkrētā bibliotēkā. Piemēram, iespieddarbu analītisko bibliogrāfisko aprakstu CBS bibliotekāri apguvuši Valkas RCB, bibliogrāfiskā apskate sagatavošanu un izstāžu organizēšanas metodiku - Cēsu RCB. Savukārt Madonas RCBS Ceevaines pilsētciemata bibliotēkā apguva masu pasākuma sagatavošanas un organizēšanas metodiku, kā arī piedalījās pasākuma norisē. Teorētisko zināšanu nostiprināšanai jaunajiem darbiniekiem uzdod mājas uzdevumus. Piemēram, Valkas RCBS jaunie bibliotekāri savās bibliotēkās sastādīja bibliogrāfiskos sarakstus par novadniekiem, kā arī izmantoja metodiskos un bibliogrāfiskos līdzekļus uzzīpu darbā. Ludzas rajona bibliotekāru mājas uzdevums - sakārtot noteiktu alfabētiskā kataloga iedaļu. Rīgas RCBS, Ludzas RCBS un citur izveidotas jauno bibliotekāru skolas.

Jauno bibliotekāru universitāte Rīgas PCES darbojas kopš 1984.gada. Šajā laikā apmācīti 83 darbinieki. Pēdējos gados nodarbības kļuvušas biežākas (sākumā tās bija reizi mēnesī, pēdējos trijos gados jau reizi nedēļā, saīsinot nodarbību cikla ķepēje garumu no 8 mēnešiem uz 3 mēnešiem). Īpaša uzmanība tika pievērsta praktisko nodarbību organizēšanai, kā arī saskarsmes kultūras veidošanai un psiholoģijai. Lekcijas lasīja LŪ pasniedzēji un bibliotekāri praktiķi. 1988.gada beigās notika Rī-

gas pilsētas jauno bibliotekāru konkurss. Tā mērķis bija ne-skaidrot jauno bibliotekāru profesionālo līmeni un Latvijas vēstures un kultūras mantojuma zināšanas. Diemžēl jaunie bibliotekāri republikas kultūras mantojumu pārzina vāji. Tas pēms vērā, organizējot jauno bibliotekāru un universitātes nedarbības 1989./90. mācību gadā.

Šis universitātes līdzšinējais darbs bijis lietderīgs un vajadzīgs, apmācības beigušie labāk iekļaujas kolektīvos un ātrāk apgūst profesiju. Diemžēl ne visi kolektīvi turpina nedarboties ar jauniešiem bibliotekāriem, tie lieti noderētu darbaudzinātāji.

Tiem darbiniekiem, kas kādu profesionālo jautājumu vai darba iemaņas nav apguvuši, ir iespēja tās pilnveidot rajona pakļautības pilsētu un pilsētciematu bibliotēkās - mazo zonu metodiskajos centros. Liepājas rajonā, piemēram, ir pieci zonu centri - Aizputes, Durbes, Priekules un Vaiņodes bibliotēkas. Liepājas ciemu bibliotekāri pirmie aizsākuši rajona semināros pārrunāto teorētisko jautājumu praktisku apguvi zonu bibliotēkās. Šo pieredzi pārņēmuši arī citi rajoni, piemēram, Smiltenes bibliotēkā pagājušajā mācību gadā notikušas grāmatiesiešanas nedarbības.

Plaši organizē tematiskos seminārus, kuros konkrēto tēmu aplūko dziļāk un daudzpusīgāk gan teorētiski, gan lietotāji. Krāslavas RCB organizēja semināru "Dzintārs zemes bagātībai un skaistumam" ar šādu programmu: literatūras propaganda par ekoloģiskiem jautājumiem, skolēnu ekoloģiskā audzināšana (konsultācija), dabas neatkarotamības saglabāšana (bibliogr. apskats), dabā mums un nākotnei (lit. skate); Daugavpils PCZB notika seminārs "Ar skaisto audzināt"; Jekabpils RCB organizēja novadpētniecības semināru; Balvu RCBS darbinieki semināru veltījuši tematam "Bibliotēku prestiža krišanas cēlopi un bibliotekāru turpmākie uzdevumi". Līdzīgi temāti aplūkoti vairākos rajonos: saldenieku diskusijā "Pārkarotāšanās - par un pret", liepājnieku - "Pasugstināsim bibliotekāra prestižu", daugavpilniešu - "Kā strādāt šodien? Tavs visdoklis, bibliotekār". Pēdējos gados tās nereti pārveršas par teorētiski praktiskām konferencēm.

Visos rajonos labākajās bibliotēkās organizē izbraukuma seminārus. Tie ir ļoti iecienīti un populāri, jo veicina labākās

pieredzes apgušanu un pārņemšanu.

Mācību gadu noslēdz pārrunas, eksāmeni, dažādi konkursi. Rīgas, Liepājas, Daugavpils PCB organizējušas jauno bibliotekāru profesionālās meistarības konkursus; Valkas RCB - konkursu "Grāmatas vēsture". Interesantas pārbaudes nodarbibas organizē Saldus RCB, kur bibliotekāriem jāparāda ne tikai profesionālās zināšanas, bet arī vispārējais kultūras līmenis. Cēsu un Talsu RCB mācību gadu noslēdz ar bibliotekāru sabiedrisko atestāciju; Liepājas RCB, mācību gadu noslēdzot, aptaujā bibliotekārus par nepieciešamajām konsultācijām un praktikumiem. CB cenšas ieviest semināru organizācijā jaunus formas un dažādot zināšanu pārbaudi.

Lai gan jaunie darbinieki profesionālās nodarbibas labi sagatavo un vada pieredzējuši speciālisti, tās tomēr ir virspusējas, īpaši kultūras līmeņa celšanā tās nespēj līdzināties mācību iestādēs gūtajām zināšanām. Savukārt vērējams, ka klātienē augstāko izglītību ieguvušie mūsu speciālisti ir ar samērā plašu redzesloku, taču pilnīgi nesagatavoti praktiskajam darbam. Izveidotās labākās pieredzes republikāniskās bāzes bibliotēkas dažādes bibliotekārā darba jautājumus īpašu popularitāti nav guvušas. Līdz ar to jauno speciālistu adaptācijas periods ir visai ilgs (2-3 gadi). Tā nu iznāk, ka visas nespeciālistu un jauno speciālistu apmācības un darbā ievadīšanas funkcijas jāuzņemas CB. Vai tas nav pārāk daudz prasīts? Talkā jānāk republikāniskajām iestādēm - VB un KDKCI. VB ir izstrādājusi jauno bibliotekāru nespeciālistu apmācības koncepciju, ieviešot programmas stingru pārticību un katras minētās iestādes noteiktos uzdevumus un funkcijas. CB organizē jauno nespeciālistu 2-3 gadīgu apmācību, kurā bibliotekārs apgūst minimālās bibliotekārās zināšanas. Pēc tam darbinieku sūta uz KDKCI, kur viņš papildina speciālās zināšanas un paplašina redzesloku. Pēc šādas sistēmas apmācības nātieku jau otro gadu. Tas devis iespēju samazināt kursu ilgumu KDKCI, tā novēršot klausītāju līdzšinējo neapmierinātību. Līdz ar to KDKCI rodas iespēja katru mācību gadu organizēt vairāk grupu un ieviest tematisko apmācību. Par rezultātiem, protams, vēl pārākri spriest. Apmācību sistēmas uzlabošanā turpmāk tiks izmantoti arī Republikas socioloģijas centra 1989. gada pētījuma "CBS darbinieku kvalifikācijas celšanas sistēmas optimizācija" rezultāti.

Vēl pilnīgi nav izveidota nostādne par jauno speciālistu ātrāku adaptāciju. Risinājums varētu būt šāds: pēc mācību iestādes beigšanas speciālists iziet obligātu praksi republikāniskajā bāzes bibliotēkā nākamajā specialitātē. Pēc prakses un 2-3 gadu darba stāža seko kursi KDKCI.

CB speciālistiem KDKCI kurss organizē reizi piecos gados, kur pulcējas gan jaunie, gan pieredzes bagātie darbinieki. Apmācības kursu nepieciešams diferencēt: vispirms organizējams 1-2 nedēļu ilgs spēkurss jaunajiem speciālistiem, pēc tam - nedarbību cikls 1-2 nedēļas kopā ar pieredzes bagātajiem darbiniekiem.

Ipašu vietu kvalifikācijas celšanas sistēmā iņem republikāniskie un zonālie semināri. Katru gadu notiek 2 CB direktoru semināri un katru otro gadu - republikāniskās sanāksmes citām speciālistu kategorijām: metodiskiem, bibliogrāfiem, apstrādes nodaļu darbiniekiem. Diemžēl šādas sanāksmes visām darbinieku kategorijām vēl nav kļuvušas par tradīciju. Tikai 1987.gadā notika pirmā lasītāju apkalpošanas nodaļu vadītāju sanāksme, 1988.gadā pirmo reizi pulcējās pilsētu un pilsētciematu bibliotēku darbinieki. Uz kopēju darba jautājumu risināšanu vēl nekad nav aicināti fondu izmantošanas organizācijas nodaļu (FION) un fonotēku speciālisti, pieredzes bagātie ciemu bibliotekāri, teicama darba nosaukuma bibliotekāri.

Zonālos seminārus organizē reizi gadā zonas metodiskais centrs. Šādi centri republikā bija četri - Daugavpils, Jelgavas, Liepājas un Ventspils PCZB. 1986.gadā tiem pievienojās Valmieras un Rīgas RCB, 1987.gadā - Madonas RCB. Centri apvieno 2-5 rajonu bibliotekārus. Katru gadu šis seminārs notiek citā zonas rajonā, tā ka katrai CBS bibliotekāru saimei, uzņemot kaimiņus, ir iespēja parādīt savu izdomu. Semināros aplūko aktuālus bibliotekārā darba un sabiedriskās dzīves jautājumus, katra CBS dalās labākajā darba pieredzē.

Pdējā laikā zonālajos semināros apgūts 20.-30.gadu kultūras mantojums (Kurzemes, Rīgas 1989.gada zonu semināros), apzināti novadnieki un bibliotēku ieguldījums novadpētniecības jomā (Vidzemes, Kurzemes, Ziemeļvidzemes zonu 1988.gada semināros). Šie semināri padziļina profesionālās zināšanas un dod iespēju ciemu bibliotekāriem iepazīties ar kaimiņu rajonu kultūrvidi un

ievērojamākajām vietām.

Zonālo semināru organizācijā vēl var vēlēties daudz: nepieciešams rīkot seminārus dažādām bibliotekāru kategorijām, aktīvāk popularizējama laipāko bibliotēku pieredze utt.

Zināmu palīdzību kvalifikācijas celšanas nodarbību sagatavošanā sniedz VB ZMBN, izdodot konsultāciju krājumu "Metodiski norādījumi kultūras darbinieku semināriem" un sagatavejot arī citus materiālus - jauna bibliotekāru praktikumu programmu, bibliotekāro zināšanu apguves minimumu. Šajā mācību gadā CB saņēma bibliogrāfisku rādītāju bibliotekāra vispārējo zināšanu padziļināšanai.

Jaunos CBS kadrus profesijā ievada galvenokārt metodiķi. Kādam jābūt metodiķim un kādas ir viņa funkcijas? Metodiķim jāpilda pedagoģiskā, vadības, tehnoloģiskā, informatīvā, pētniecības un organizatoriskā funkcija. Lai gan tās savstarpēji cieši saistītas, to lietošanā ir atšķirības. CB metodiķa darba pamatā ir cieša saskarsme ar bibliotekāriem un iespēja vērtēt viņu darbu uz vietas. Augstākstāvošo centru metodiķu uzdevums - novērtēt neskaidrotās pieredzes nozīmīgumu un ieviest to republikas bibliotēkās. Līdz šim nav nokārtota metodiķu kadru sagatavošana - tādas specializācijas nav ne Kultūras darbinieku tehnikumā, ne LU, tāpēc metodiķiem ne vienmēr ir augstāks zināšanu līmenis nekā bibliotekāriem.

Lai cik veiksmīgi būtu veidota kadru kvalifikācijas celšanas sistēma, lai cik pārdomāti to pilnīgotu, kamēr valstī nebūs pieprasījums pēc izglītotiem cilvēkiem un netiks pacelts augstākā līmenī garīgums, kamēr valsts nebūs ieinteresēta plašā informācijas apgūvē, kadru stāvoklis neuzlabosies un visa kvalifikācijas sistēmas pilnveidošana būs tikai lāpišanās, jo trūkst taču paša galvenā - ieinteresētības mācīties un stimula celt kvalifikāciju. Firmā valsts pasūtījums pazīme būtu pārpalikuma principa likvidēšana kultūras iestāžu, tajā skaitā bibliotēku finansēšanā.

BIBLIOTEKĀRA MISIJA

Pašā sākumā man gribētos jūs bridināt, ka tas, ko jūs gatavojaties lasīt, pilnībā nesakrīt ar manas nūvas nosaukumu, ko es gluži nejauši atradu, iepazīstoties ar šī kongresa programmu. Es to uzseveru tāpēc, ka nosaukums "Bibliotekāra misija" ir ļoti plašs un biedējošs, un to vienlaikus pieņem tādu, kāds tas ir, būtu ļoti pretenciozi. Es nevaru apņemties mācīt sarežģīto bibliotēku darba tehnoloģiju, kas man ir pilnīgi nepieejams noslēpums.

Mani mazliet baidīja jau pats jēdziens "misija", ja man tas jālieto tā pilnā nozīmē. Tas pats sakāms par neskaitāmiem vārdiem, ko mēs lietojam ikdienā. Ja mēs tos pēkšņi sāktu lietot to patiesajā nozīmē, ja prāts, tos izrunājot un sadzirdot, uzreiz aptvertu to būtisko nozīmi, mēs izbiedētu tajos mājajošās pamatpretrunas.

Personīgā misija

Lai raksturotu to ar kādu piemēru, pietiks, ja bridī ielūkosimies jēdzienā "misija". "Misija" nozīmē visupriekš kartām to, kas cilvēkam ir jādara ar savu dzīvi. Tātad neimredzot misija cilvēkam ir kaut kas īpašs - bez cilvēka nav misijas. Taču nepieciešamība, kas izteikta vārdos "ir jādara", ir ļoti īpatns stāvoklis un ne mazākā mērā nelidzinās tam spēkam, kas liek akmenim krist virzienā uz zemes centru. Akmens nevar atteikties no kritiena, bet cilvēks var it labi nedarīt to, kas "vīpam jādara". Vai tas nav divaini? Šajā gadījumā "nepieciešamība" ir kaut kas pilnīgi pretējs piespēšanai - tas drīzāk ir lūgums. Vai kaut kas varētu būt vēl galantāks? Cilvēks atrodas situācijā, kas viņu aicina labprātīgi pakļauties nepieciešamībai. Ja akmenim kaut daļēji piemistu saprāts, tas par šo situāciju varētu teikt: "Kāda laime būt cilvēkam! Man nav citas izvēles, kā vien izpildīt savu nepielūdzamo likumu: man vienmēr jākrit. Bet tas, kas jādara cilvēkam vai par ko šim cilvēkam jākļūst, netiek viņam visuzspiests, bet gan piedāvāts". Taču šis iedomātais akmens tā domātu vienīgi tāpēc, ka tikai daļēji būtu apveltīts ar saprātu. Ja vīpā būtu pilnīgi saprātīgs, tad redzētu,

ka šī cilvēka privilēģija iedvēš šausmas. Tā nozīmē, ka jebkurā cilvēka dzīves mirklī viņam ir vairākas darbības un esības iespējas, un ka vienīgi viņš pats ir tas, kas atbilstoši savai, tikai viņam piemītošai atbildībai izlemj, kuru no šīm iespējām izvēlēties; tas nozīmē - lai izlemtu darīt tā un ne citādi, cilvēkam, vai viņš to vēlas vai ne - izvēlē jāattaisno savās paša acīs. Tas ir, starp visām noteiktajām brīdī iespējamajām darbībām viņam jāatrod visnozīmīgākā, tā, kas visvairāk ir viņa paša. Ja cilvēks neizvēlas isto darbību, viņš apzinās, ka ir sevi piekrāpis, falsificējis paša īstenību un iznīcinājis brīdī sev atvēlēta laika. Manis teiktajā nav nekāda misticisma: ir skaidrs, ka neviens nevar paspēt ne soli, lai neattaisnotu to savas intīmās tiesas priekšā. Un tā jebkurai mūsu rīcībai jāizriet no mūsu likteņa nolemības, no mūsu eksistences vispārējās programmas. Tas attiecas ne vien uz godīgiem cilvēkiem, bet arī uz samaitātiem un ļauniem. Jo arī ļaunajam cilvēkam ir jāattaisno viņa darbība savās paša acīs un jāatrod tās nozīme un loma kādā dzīves programmā. Pretējā gadījumā viņš paliktu nekustīgs, paralizēts kā Buridāna ēzelis.

Starp nedaudzajiem rokrakstiem, ko pēc savas nāves atstāja Dekarts, ir viens, ko viņš bija sarakstījis divdesmit gadu vecumā un kurā mēs varam izlasīt šādus vārdus: *Quod vitae sectabor iter?* - Kādu ceļu es izvēlēšos savā dzīvē? Tas ir citāts no Ausonija¹ dzejola, kas savukārt ir tulkojums no senas Pitagora poēmas ar nosaukumu *"De ambiguitate eligendae vitae - Par dzīves izvēles grūtībām"*.

Acimredzot cilvēks gūst neatvairāmu iespaidu, ka viņa dzīve, un tātad arī viņa esamība, ir kaut kas tāds, kas viņam jāizvēlas. Tas ir apstulbinošs spriedums, jo nozīmē, ka cilvēks - atšķirībā no visām pārējām visuma būtībām, kuru esamības ir iepriekš noteiktas un kuras eksistē tieši tāpēc - ir unikāla un gandrīz neapņemama realitāte, kas pastāv, bet kura esamība nav iepriekš negrozāmi noteikta, kas no paša sākuma nav tas, kas viņš ir, kam sava esamība ir jāizvēlas pašam. Bet kā cilvēks to izvēlas? Iedomājoties un apsverot vairākas dzīves iespējamības, viņš redz, ka vie-

---

¹ Ausonijš (310.-395.) - romiešu dzejnieks

na no tām vīpu valdzina vairāk nekā pārējās - pievelk, aicina, sauc. Šī pievilcība, ko izstaro kāds noteikts dzīves veids, šī imperatīvā pavēle ir mūsu dzīves aicinājums.

Sekojošā šim aicinājumam, cilvēks nedara to, kas viņam tiek uzspiests, bet gan to, kas piedāvāts. Tāpēc dzīve kļūst par imperatīva realizāciju. No mums ir atkarīgs, vai mēs to vēlamies realizēt vai ne, vai būsim uzticīgi savam aicinājumam vai ne. Bet pats aicinājums nav mūsu varā. Tāpēc katrai cilvēka dzīvei ir misija. Misija ir, lūk, kas: apziņa, kas katram cilvēkam ir par savu patiesi autentisko esamību, par to, ko viņš ir aicināts piepildīt. Misijas ideja tāpēc ir cilvēciskā stāvokļa konstitūjošā sastāvdaļa; un, kā jau teicu, bez cilvēka nav arī misijas. Tagad varam to papildināt - bez misijas nav arī cilvēka.

Profesionālā misija

Diemžēl šobrīd mēs nevaram iedziļināties vienā no nopietnākajām un arī auglīgākajām problēmām - jautājumā par attiecībām starp cilvēku un vīpa pienākumu. Jo dzīve visupirms ir uzdevums, kas jāveic. Dzīvi mēs paši sev nedāvājam, tā mums tiek dota. Mēs atjēdzamies tās vidū, neizprotot, kā un kāpēc. Taču mums dāvatā dzīve tad atklājas kā tāda, kas jāizveido pašiem, katram cilvēkam sava. Citiem vārdiem, lai dzīvotu, mums visu laiku kaut kas jā dara, citādi draud nāve. Jā, dzīve ir uzdevums; tā uzliek daudzus pienākumus, taču visbūtiskākais - uzsākt to vajadzīgo, kas nepieciešams tieši mums. Šai nolūkā mēs pētām mūsu sociālo vidi un atklājam, ka to veido tipisku dzīvju tīkls, tādu dzīvju, kam ir kopīgas vispārējās iezīmes. Mēs redzam ārstus, inženierus, profesorus, fiziķus, filozofus, strādniekus, rūpniekus, tirgopus, karavīrus, mūrniekus, kurpniekus, skolotājus, aktrises, dejotājas, mūķenes, šuvējas, sabiedrības dāmas. Sākumā mēs nesaskatām vis katru ārsta vai dejotājas individuālo dzīvi, bet tikai katras dzīves vispārīgo un shematisko uzbūvi. Dzīves atšķiras cita no citas ar tajās dominējošo darba veidu - piemēram, ar to, ko dara karavīrs un ko, savukārt, zinātnieks. Dzīves shematiskās trajektorijas ir profesijas, arodi jeb eksistences iemītas takas, kas mūsu sabiedrībā jau ir iedibinājušās, noteiktas un regulētas. Mēs no tām visām izvēlamies vienu, kas būs mūsu pašu, mūsu c u r -

r i c u l u m v i t a e .¹

Tā noticis arī ar jums. Briedi, kad cilvēks vairāk vai mazāk apzināti pieņem sev izšķirīgus lēmumus, jūs savā sociālajā vidē, kas noformējusies jau pirms jums, esat atradis savu dzīves veidu un ceļu, esat izvēlējies kļūt par bibliotekāru. Jums tas nebija jāizgudro: šis dzīves ceļš jau pastāvēja sabiedrībā, pie kuras jūs piederat.

Pie šī jautājuma jāpakavējas. Es tikko teicu, ka bibliotekāra dzīves un uzdevuma veids jau eksistēja pirms jebkura no jums, ka, lai to atklātu, jums pietika vien paraudzīties apkārt, jo tas jau bija atrodams daudzu citu cilvēku dzīves. Taču tā tas nav bijis vienmēr. Ir laikmeti, kad bibliotekāri nav bijuši, lai gan grāmatas bija - nemaz nerunājot par tiem ilgajiem laikiem, kad bibliotekāru nebija tāpēc, ka nebija grāmatu. Vai tas nozīmē, ka tad, kad nebija bibliotekāru, lai gan grāmatas bija, nebija neviena, kas nodarbotos ar grāmatām gluži tāpat, kā to šodien dara bibliotekāri? Neapšaubāmi, ka bija cilvēki, kuri neapmierinājās vienīgi ar grāmatu lasīšanu, bet arī kolekcionēja, kārtoja un katalogizēja tās, rūpējās par tām. Taču, ja jūs būtu piedzimuši tajos tālajos laikos, jūs veltī lūkotos sev apkārt - šo cilvēku nodarbēs jūs nebūtu atpazinuši to, ko šodien saucam par bibliotekāra darbu. Viņu uzvedība jums šķīsttu tāda, kāda tā īstenībā arī bija - atsevišķa, absolūti personisks darbības veids, individuāla iezīme, līdzīga kāda cilvēka balss skapam vai žestiem. Pierādījums tam ir fakts, ka līdz ar šo individu nāvi zuda arī viņu nodarbošanās, tā vairs nepastāvēja ārpus šo individu dzīvēm.

Manis teiktais kļūs pavisam skaidrs, ja mēs iesim otrā galējībā un pajautāsim sev: kas notiek šodien, nomirstot cilvēkam, kurš vadījis publisku bibliotēku? Viņš atstāj aiz sevis tukšu vietu, viņa nodarbošanās oficiāla amata veidā, ko ar savu grābu un varu uztur valsts, sabiedrība vai tamlīdzīga institūts, paliek neskarta, pat ja šī vieta kādu laiku paliek neaizņemta un šai tukšajai darbavietai turpina saglabāt algu. Tas nozīmē, ka šodien grāmatu kolekcionēšana, sakārtošana un katalogizēšana vairs nav tīri individuāla nodarbošanās, bet gan amats, a t o p o s .²

¹ curriculum vitae (lat.) - dzīves ceļš

² topos (gr.) - vieta

sociāls stāvoklis, kas nav atkarīgs no indivīdiem, amats, ko uztur un par kuru lemj sabiedrība kā tāda, nevis viena vai otra cilvēka gadījuma rakstura aizraušanās. Tāpēc šodien grāmatu aprūpe ir kļuvusi par arodu jeb profesiju, un, paveroties sev apkārt, mēs to redzam skaidri un viennozīmīgi noteiktu kā sabiedrisku veidolu. Arodi un profesijas ir sabiedrībai vajadzīgi cilvēku uzdevumu veidi. Viens no šādiem uzdevumiem kopā aptuveni diviem gadsimtiem ir bibliotekāru pienākums. Ikvienai Rietumu sabiedrībai šodien nepieciešams noteikts skaits ārstu, tiesu ierēdņu, karavīru un bibliotekāru - lai ārstētu slimos, spriestu tiesu, aizsargātu savus pilsoņus un panāktu, lai tie lasa grāmatas.

Tagad esam nonākuši pie tā, ko es jau teicu pirms briža, tikai šoreiz - attiecībā uz sabiedrību, nevis atsevišķu cilvēku. Arī sabiedrībai ir nepieciešams rīkoties noteiktā veidā. Arī tai ir sava nepieciešamību, savu misiju sistēmu.

Te mēs saskaramies ar duālismu - un tas ir nozīmīgāk nekā varbūt kāds iedomājas: cilvēka misija, tas, kas cilvēkam ir jādara, lai būtu tas, kas viņš ir, un profesionālā misija, šajā gadījumā - bibliotekāra misija jeb tas, kas jādara bibliotekāram, lai būtu labs bibliotekārs. Ļoti svarīgi ir nejaukt vienu ar otru.

Sākotnēji viss, kas konstitūē profesiju, arodu jeb amatu, bija kāda cilvēka radoša iedvesma, kurā izjuta galēju vajadzību veikt savu dzīvi līdz tam nepazīstamai nodarbei, kurā ieviesa jaunu uzdevumu. Viņa misija bija tas, kas viņam nepieciešams. Šis cilvēks nomira, un līdz ar viņu izzuda arī viņa misija. Taču, pēc kāda laika sabiedrība atklāja, ka šī nodarbošanās vai kaut kas tai līdzīgs ir nepieciešams, lai sabiedrība varētu eksistēt un uzplaukt. Piemēram, kādreiz Romā dzīvoja cilvēks no Juliņu cilts, kura vārds bija Gajs un uzvārds kuram - Cezars un kurš izdarīja to, ko vēl neviens līdz tam nebija darījis - pasludināja Romu par vienīgo pasaules valdnieci un indivīdu par absolūto Romas pavēlnieku. Tas maksāja viņam dzīvību. Taču paauksi vēlāk Romas sabiedrība izjuta kā savu nepieciešamību, lai kāds atkārtotu to, ko reiz bija izdarījis Gajs Julijs Cezars.

Tā notika, ka tukšums, ko šis cilvēks aiz sevis atstāja, šis nepiepildītais nodoms, kas bija tīri personīgas dabas, tika iemiesots, depersonalizēts magistrātā, un vārds "Cēzars", kas bija apzīmējis individuālu misiju, kļuva par apzīmētāju kolektīvai nepieciešamībai. Taču pemiēt vērā to dziļo pārveidi, kam pakļauts cilvēka uzdevums, kad personiskas nepieciešamības jeb misijas vietā tas kļūst par kolektīvu nepieciešamību, amatu jeb profesiju. Pirmajā gadījumā cilvēks dara to, kas viņam un tikai viņam ir jādara pēc brīvas gribas un atbilstoši tikai viņam piemērotāi atbildībai. No otras puses, kad šis cilvēks darbojas kādā profesijā, viņš saista sevi ar sabiedrības vajadzībām. Tad viņam nākas atteikties no lielas daļas savas brīvības, viņš jūtas spiests daļēji atteikties no savas individualitātes. Cilvēks nevar noteikt savu rīcību tikai atbilstoši savam personiskajam viedoklim, viņam jārikojas atbilstoši kolektīvajam uzskatam; pretējā gadījumā viņš nebūs labs profesionālis, cietīs tās bēdīgās sekas, ko cietisirdīgā sabiedrība liek izjust tiem, kas tai kalpo slikti.

Varbūt piemērs manis teikto padarīs saprotamāku. Ja mājā, kurā cilvēks dzīvo kopā ar citiem ļaudīm, izceļas ugunsgrēks, šis cilvēks galējā izmisumā varētu samierināties ar domu par sava ķermeņa pārvēršanos pelnos un nemaz nemēģinātu apdzēst uguni. Bet, ja gadījuma pēc viņš izglābjas un kļūst skaidrs, ka viņš būtu varējis apdzēst daudzu cilvēku dzīvības pārņemušo ugunsgrēku, sabiedrība viņu tiesātu, jo viņš nebija rīkojies tā, kā būtu bijis jārikojas kā sabiedrības loceklim, tas ir, viņš bija pakļāvis personiskajai, nevis kolektīvajai nepieciešamībai. Profesijas vienmēr ir šāda veida pienākums. Līdzīgi ugunsgrēkiem tās ir neglābjamas neatliekamības, ko sagādā sociālā situācija un uz kurām jāreaģē, vai mēs to gribam vai ne. Tāpēc tās sauc par amatiem, un visi valstiskie pienākumi tiek īpaši kvalificēti kā a m a t a pienākumi - jo valsti sabiedrība parādās tās pārākajā pakāpē, pat pārspilētā veidā.

Valodniekiem vārda "amats" etimoloģija sagādā zināmas grūtības. Tas ir jēdziens, ar kuru latīņi apzīmēja pienākumu. Tas noticis tāpēc, ka viņi isti nav izpratuši to sākotnējo, īsteno situāciju, kam šis jēdziens patiesībā atbilst un kurā tas radās. Taču pastāv semantiska rakstura grūtības saskatīt, ka o f f i -

c i u m r a d i e s n o o b u n f a c e r e . Prefikss o b vispārīgi nozīmē "iet un sastapties ar kaut ko", šai gadījumā - ar uzdevumu. O f f i c i u m tādā gadījumā nozīmē "bez šaubīšanās un vilcīšanās pildīt neatliekamu pienākumu, uzdevumu, no kura nevar izvairīties.* Vai tas nav našas idejas par sabiedrību pamatā? Kad saskaramies ar kaut ko tādu kā pienākums, ir skaidrs, ka mums nav dota nekāda laika rezerve, lai noskaidrotu, vai tas ir jāpilda, vai ne. Mēs to varam darīt vai nedarīt, taču fakts, ka tas būtu jādara, nav apstrīdams - jo tāds ir pienākums. Viss teiktais liecina: lai noteiktu bibliotekāra misiju, jāsak nevis ar cilvēku - šis profesijas pārstāvis, ar viņa gaumi, īpatnībām un piemērotību, ne arī ar kādu abstraktu ideālu, kas paredz vienreiz un par visām reizēm definēt jēdzienu "bibliotēka", bet gan ar sociālo nepieciešamību, kam kalpo profesija. Un šī nepieciešamība, līdzīgi visam istenī cilvēciskam nav nekas nemainīgs, gluži pretēji, pēc savas būtības tā ir mainīga, kustīga, evolucionējoša - isi sakot, vēsturiska.

Bibliotēku darba vēsture: 15.gadsimts

Ja jūs iedziļinātos šajā jautājumā, tad redzētu, cik nepārprotami bibliotekāra pienākums ir mainījies tieši proporcionāli grāmatas kā sociālas nepieciešamības nozīmīgumam.

* Jēdziena "officium" otra nozīme - "likt šķēršļus" - (varētu likties, ka tai piemīt agresīva blakusnozīme) ir saistīta ar jau minēto. Primitīvajam dzīvesveidam visraksturīgākais neatliekamais pienākums ir sadursme ar ienaidnieku un cīņa pret to. Nav svarīgi, vai o f f i c i u m visupirms nozīmē "likt šķēršļus" un vēlāk vispārinot kļūst par neatliekamības prototipu, vai arī otrādi - pienākums tā vispārīgākajā nozīmē tiek sevišķots līdz tā konkrētībai - cīņai pret ienaidnieku. Interesanti, ka šī pati ideja "iet pildīt kādu neatliekamu pienākumu", iemiesojas arī jēdzienā "paklausība", kas sastāv no o b u n a u d i r e - tas ir, nekavējoties izpildīt pavēli, tikko tā sadzirdēta. Arābu valodā teiciens, kas izsaka paklausību, sastāv no divu vārdu - "saprasts" un "izdarīts" kombinācijas.

Ja pagātni varētu rekonstruēt precīzi, sev par pārsteigumu mēs atklātu, ka bibliotēku darba vēsture mums skaidri parāda vislepenākos Vakareiropas attīstības smalkumus. Tā pierādītu, ka bibliotekāra profesiju esam iztēlojušies, acimredzot visā tās specializācijā un ekscentriskumā, tās ietekmīgajā un fundamentālajā realitātē. Kad iztēlojamies kaut ko, lai cik niecīgs un otrāķirīgs tas arī nebūtu, tā realitātē, mums jāapziņo arī citas realitātes, kas ar to saistītas un noliek mūs pasaules centrā un visos virzienos atklāj neierobežotās un mulsinošās visuma perspektīvas. Bet, vēlreiz atkārtēju, pat tagad mēs nevaram uzrakstīt pilnīgu bibliotēku darba vēsturi. Šis uzdevums lai paliek kādam par mani apdāvinātākam cilvēkam.

Manuprāt, pastāv neapšaubāmas funkcionālas attiecības starp bibliotekāra veikumu katrā laikmetā un grāmatu kā nepieciešamības nozīmīgumu Rietumu sabiedrībā.

Laika taupīšanas labad tuvāk nepakāvēsimies pie grieķiem un romiešiem, kuru grāmatas nozīmes izpratne, ja to pareizi aprakstītu, mums ir ļoti sveša. Runāsim tikai par jaunākajām tautām, kas uzplauka uz Grieķijas un Romas drupām. Kad tad mēs ieraugām bibliotekāra tēlu iezīmējamies uz sabiedrības fona? Kurā brīdī laikabiedrs, paraugoties sev apkārt, būtu varējis ieraudzīt bibliotekāru kā skaidri noteiktu sabiedrisku darbinieku? Neapšaubāmi, renesanses sākuma posmā. Un, ievērojiet, isi pirms iespiesto grāmatu parādīšanās! Viduslaikos grāmatu aprūpe vēl bija infrasociāla, tā atradās ārpus sabiedrības redzesloka; tā vēl joprojām bija latents noslēpums, varētu pat teikt, kaut kas dziļi iekšējs, ieslodzīts klosteru spleņajos labirintos. Īpaša grāmatu aprūpe nebija attīstījusies pat universitātes. Protams, tajās tika krātas mācībām nepieciešamās grāmatas, taču tas tika darīts ne vairāk, ne mazāk kā virtuves piederumu glabāšana saimniecības vajadzībām. Līdz pat renesanses pirmsākumiem bibliotekāra darbs neizcēlās citu vispārīgu dzīves veidu vidū un neparādījās sabiedrības redzes lokā. Un — ievērojiet šo sakritību! — tieši šajā laikmetā pirmo reizi grāmata vārda tiešajā nozīmē — ne reliģiskā grāmata un ne likuma grāmata, bet gan autora sarakstīta grāmata, grāmata, kas ir tikai grāmata, névis atklāsme vai kodekss — tika izjusta kā sociāla nepieciešamība. Protams, jau ilgi pirms tam viens vai otra in-

divīds izjūta vajadzību pēc grāmatām, taču vairāk kā savas alkas vai rūpes tā bija viņa paša atbildība un risks. Laikā, pārkuru runāju es, indivīds jau bija atklājis, ka viņam šī vajadzība nav jāpārdzīvo pašam. Viņš izjūta to virmojam gaisā, atmosfērā kā kaut ko jau pirms viņa kādu nezināmu indivīdu atzītu; kā vajadzību, ko izjūt "citi" - šo neskaidro kolektīvismu, noslēpumaino visas sabiedrības substrātu. Grāmatas pievilcība, tajā iemiesotās cerības vairs neattiecās tikai uz vienu vai otru indivīdu, tām jau piemita tas anonīmais un bezpersoniskais raksturs, kas ir katrai kolektīvai vērtībai. Vesture pirmām kārtām ir šo sociālo vērtību rašanās, attīstība un noriets. Pie šīm vērtībām piešķir uzskati, normas, prioritātes, negācijas un bailes, ko indivīdi jau atrod gatavus savā sociālajā vidē un ar ko viņiem jārēķinās, vai viņi to vēlas vai ne, gluži tāpat kā ar fizisko dabu sev apkārt. Nav nozīmes, vai indivīds ir saskarē ar šīm vērtībām, jo to iedarbība nav atkarīga no tā, vai jūs vai es tās atzīstam; gluži pretēji - tad, kad mūsu nevienprātība nonāk konfliktā ar šo vērtību granitstipri nesatricināmību, mēs vislabāk izprotam, cik visspēcīgas tās ir.

Tāpēc varu teikt, ka šādi izprastā vajadzība pēc grāmatām līdz par renesansei neveidoja sociālu vērtību pilnā nozīmē. Par tādu tā kļuva tikai renesansē. Tieši tāpēc vienlaikus parādījās arī bibliotekārs kā profesija. Taču mēs varam būt vēl precīzāki: šajā laikmetā vajadzība pēc grāmatām ieguva vēl kādu niansi - ticību grāmatām. Dieva dotās atklāsmes zaudēja savu spēku. Radās ticība tam, ko cilvēks spēja sasniegt pats ar savu saprātu vien, un līdz ar to visam, ko cilvēks uzrakstīja. Kas par dīvainu un asu piedzīvojumu Rietumu pasaulei! Un ievērojiet, ka pietika vien pieskarties bibliotēku darba vēsturei, lai iekristu Eiropas evolūcijas apslēptajās dzīlēs.

Sociālā vajadzība pēc grāmatām tajos laikos bija tikai vajadzība iegūt tās, jo grāmatu bija ļoti maz. Proporcioniāli šai vajadzībai mēs varam vērot pieaugam to geniālo bibliotekāru skaitu, kuri Renesanses laikā grāmatu meģībās attīstīja neticamu viltību un neatlaidību. Katalogu veidošana vēl nebija neatliekams darbs, turpretī grāmatu iegūšana un radišana ieguva heroiskus apmērus. Tas viss notika piecpadsmitajā gadsimtā.

Grūti ticēt, ka tā būtu vienkārši sagādāšanās, ka grāmatu

Iespējama izgudrota tieši šajā laikmetā, kad pēc tam tika izjusta tik akūta vajadzība.

19.gadsimts

Pārceļsimies pāri trim gadsimtiem un nokļūsim 1800.gadā. Kas pa šo laiku noticis ar grāmatām? Izdotas ir ļoti daudzas, grāmatu iespējama vairs neizmaksā dārgi. Tagad izjūt nevis grāmatu trūkumu, bet gan vajadzību tās katalogizēt, jo grāmatu ir pārāk daudz. Tiklīdz par grāmatu kvantitāti. Kas attiecas uz to saturu, tad sabiedrības vajadzības arī šajā jomā ir izmainījušās. Cerības, kas tika liktas uz grāmatām, lielā mērā bija piepildījušās. Pasaulē parādījies kaut kas līdz šim nebijis - dabas un vēstures zinātnes, arī plašas tehniskās zināšanas. Grāmatu iegūšana parstājusi būt problēma, tagad rodas jautājums, kā atrast lasītājus un veicināt viņu interesi par grāmatām. Šādos apstākļos aug bibliotēku un līdz ar to arī bibliotekāru skaits. Bibliotekāra darbs kļuvis par daudzu cilvēku profesiju, taču tā vēl ir stihiska, sabiedriska profesija, valsts tai nav piešķirusi oficiālu statusu.

Izšķirošais solis bibliotēku darba attīstībā tika sperts mazliet vēlāk, ap 1850.gadu. Bibliotekāra profesija kā oficiāls amats nav sevišķi sena, un tieši šī detaļa ir ļoti svarīga. Jo vēsture, viss vēsturiskais - t.i., viss cilvēciskais - ir

laiks kustībā, kas vienmēr nozīmē vecumu. No tā izriet, ka viss cilvēciskais atrodas vai nu bērnības, jaunības, brieduma, vai vecuma stadijā.

Varbūt es kļūdiņos, akcentējot šo aspektu, jo baidos, ka jūs man ar lielu interesi pajautāsiet, kurā vecuma stadijā manuprāt atrodas bibliotekāra profesija un vai būt bibliotekāram nozīmē būt vēsturiski jaunam, brieduma gados vai vecam. Nobeigumā mēs redzēsīm, vai esmu spējīgs jums atbildēt uz šo jautājumu.

Taču atgriezīsimies pie tā bibliotēku darba attīstības posma, kur mēs palikām, brīdī, kad apmēram pirms gadsimta bibliotekāra profesija tika oficiāli atzīta. Nav šaubu, ka jūs, tāpat kā es, domājat, ka jebkuras profesijas vēsture visnozīmīgākais notikums ir tās pārvešanās no nodarbības, ko stihiski atbalsta

sabiedrība, par valsts birokrātijas sastāvdaļu. Kas ir šādas nozīmīgas pārmaiņas cēlonis? Jeb vismaz uz ko šāda pārmaiņa norāda? Ari valsts ir sabiedrība, bet ne visa. Tā ir tikai sabiedrības veids jeb daļa. Sabiedrība, ciktāl tā nav valsts, darbojas ar paradumu, ieražu, sabiedriskās domas, valodas utt. palīdzību - isi sakot, izmantojot neprecīzas un nenoteiktas vērtības. Valsti turpreti tas iedarbīgais spēks, kas piemīt visam sociālajam, sašņiedz augstāko izpausmi un kļūst par kaut ko pamatotu, absolūti skaidru un precīzu. Valsts darbojas ar likumu palīdzību, kas ir biedinoši imperatīvi baužļi ar gandrīz matemātisku nepielūdzamību. Tāpēc es arī iepriekš minēju, ka valsts kārtība ir kolektīvās kārtības galējā forma, sociālā vispārākā pakāpe. Ja mēs to attiecinām uz aplūkojamo problēmu, tad redzam, ka profesija netiek oficiāli atzīta un nepāriet valsts pārziņā līdz tam brīdim, kamēr kolektīvā vajadzība, kam tā kalpo, nekļūst ārkārtīgi asa un netiek vairs izjūsta kā vienkārša vajadzība, bet gan kā nepārvarama nepieciešamība, neatliekamība. Valsts savā aprīte nepieņem nevajadzīgas nodarbes. Katru brīdi sabiedrība jūt, ka tai jāveic neskaitāmi uzdevumi, taču valsts ir pietiekami piesardzīga, lai iejauktos tikai tajos, kas jāpaveic katrā ziņā. Bija laiki, kad ticība labām zīmēm un citām mistiskām norādēm, ko cilvēkiem sūtījis Dievs, bija neatņemama sabiedrības eksistences sastāvdaļa. Tāpēc arī pareģoša ceremonija kļuva par institūtu un oficiālu pienākumu, bet pareģi un garīdznieki izveidoja verā gemamu birokrātiju.

Franču revolūcija pēc vētrainās melodramas pārveidoja Eiropas sabiedrību. Tā saucamais demokrātiskais valsts aparāts nomainīja veco aristokrātisko pārvaldi. Šī sabiedrība bija galējā konsekvence Renesansē valdošajai ticībai grāmatām. Demokrātiskā sabiedrība ir grāmatu meita, cilvēka uzrakstītās grāmas triumfs pār Dieva atklāsmes grāmatu, pār aristokrātijas diktēto likumu grāmatu. Cilvēku sacelšanās notika visa tā vārdā, ko mēs saucam par saprātu, kultūru utt. Šīs abstraktās būtības cilvēku sirdis iegēma to centrālo vietu, kas agrāk piederēja Dievam, ne mazāk abstraktai būtībai. Cilvēkā vienmēr ir mājajusi divaina tieksme vairāk par visu lolot sevi tieši abstraktajā nozīmē.

Ap 1840. gadu grāmsta vairs nebija nepieciešama kā ilūzijas

vai cerība, taču, tā kā Dievs savu ietekmi bija zaudējis un dievišķo tiesību tradicionālā autoritāte izgaissusi, nebija palicis neviens cits cerības stars kā grāmata, kas iemlesoja sevi visu sociālo. Tāpēc bija nepieciešams rast glābību pie grāmatas kā pie pestīšanas klints. Grāmata kļuva sociāli nepieciešama. Tas bija laiks, kad parādījās lieltirāžas izdevumu fenomēns. Cilvēku masas traucās pie sējumiem ar gandrīz elpu aizraujošu steigu, it kā tie būtu skābekļa baloni, kas glābtu no nosmakšanas. Sekas bija tādas, ka pirmo reizi Rietumu vēsturē kultūra kļuva *r a g i o n e d i s t a t o*,¹ zinātnei un literatūrai valsts piešķīra oficiālu statusu. Tā atzina, ka grāmatai piemīt sabiedriskā funkcija un ka tā ir būtisks politisks organisms. Pateicoties tam, bibliotekāra profesija valstisku apsvērumu dēļ tika birokratizēta.²

Tā vēstures gaitā, Eiropas cilvēku dzīves procesā esam nonākuši tajā attīstības fāzē, kurā grāmata kļuvusi par neaizvietojamu nepieciešamību. Bez zinātnēm, bez tehnoloģijām šis iedzīvotājiem bagātās, brīvās sabiedrības ar augsto dzīves līmeni fiziski nebūtu varējūšas eksistēt. Jo mazāk tās būtu spējušas bez plašajām ideju krātuvēm izdzīvot morāli. Pastāvēja tikai viena neskaidra iespēja padarīt demokrātiju efektīvu: māsām bija jāpārstāj būt māsām, apgūstot milzīgas kultūras devas, ledarbigas kultūras, katram cilvēkam šī kultūra bija ne tikai vienkārši jāsapem, jāsadzirdz, jāizlasa, bet arī jāizprot, sevi jāizdiedzē. Devīppadsmitais gadsimts to apzinājās pilnīgi skaidri jau pašos tā sākumos. Kļūdaini būtu noticēt, ka tas būtu varējūšis izmēģināt demokrātiju, *a p r i o r i*³ nepemot vērā, ka šis pasākums bija maz ticams. Šis gadsimts pilnīgi skaidri redzēja, kas jādara - jāpārļasa Sensimons⁴, Augusts Koms⁵, Tokvils⁶ un Makolijs.⁷ To arī mēģināja izdarīt. Taču ir svarīgi at-

1 *ragione di stato* (it.) - valsts intereses

2 Līdzīgs process Ķīnā, kad tur vaira nebija ne Dieva, ne stingru baušļu, radija mandarīnus.

3 *a priori* (lat.) - neatkarīgi no pieredzes, pirms pieredzes

4 Sensimons Klods Anri (1760.-1825.) - fr.domātājs, utopiskais sociālists

5 Koms Ogists (1798.-1857.) - fr.filozofs, sociologs.

6 Tokvils Aleksins (1805.-1859) - fr.vēsturnieks, polit.darbinieks

7 Makolijs Tomass (1800.-1859) - angļu polit.darbinieks un vēsturnieks.

zīt, ka šie mēģinājumi sakumā bija visai vāji, vēlāk - nenopietni.

Taču pievērsisimies svarīgākai lietai. Esam nonakuši pie jautājuma, kas prasīs vismodrāko uzmanību, jo grāmatas un bibliotekāra tema, kas līdz šim brīdim raisījusies ar gandrīz idilisku maigumu, pēkšņi pārvērtīsies drāmā. Un šī drāma, manuprāt, konstituēs visautentiskāko bibliotekāra misiju. Līdz šim mēs esam tikai aplūkojuši, kas bijusi šī misija; esam saskatījuši tikai tās pagātnes atspulgus. Tagad mūsu acīm paveras jauns uzdevums, nesalīdzināmi lielāks, nopietnāks, būtiskāks. Varētu teikt, ka līdz šim profesija ir dzīvojuši vien savas rotaļi un priekšspēles stundas - *T ä n z e u n d V o r s p i e l*.¹ Taču tagad klāt ir nopietnā daļa, jo sākas drāma.

Jaunā misija

Līdz deviņpadsmitā gadsimta vidum mūsu Rietumu sabiedrības izjūta grāmatu kā vajadzību, vajadzību ar plusa zīmi. Īsumā paskaidrošu, ko ar to domāju.

Dzīve, ar kuru mēs sastopamies, kas mums dāvāta, nav dota gatava, tā mums pašiem jāizveido. Tas nozīmē, ka dzīve sastāv no milzuma grūtību, kas jāpārvar. Dažas no tām ir fiziskas, piemēram, barības sagāde; citas - garīgas, piemēram, - kā nenomirt aiz garlaicības. Sastopoties ar šīm grūtībām, cilvēks izgudro materiālus un garīgus darba rīkus, kas atvieglo viņu cīņu ar tām. Šis cilvēku radīto līdzekļu kopums ir kultūra. Tās idejas, ko mēs sev veidojam par apkārtējo pasauli, ir vislabākais piemērs tam darba rīku arsenālam, ko mēs novietojam starp sevi un mūs aptverošajām grūtībām. Skaidra ideja par kādu problēmu ir kā brīnumains aparāts, kas šķietami nepārvaramas grūtības pārvērš ērti atrisināmā jautājumā. Idejas tomēr ir ātri gaistošas; uz brīdi tās apgaismo mūsu prātus ar magisku skaidrību, bet mirkli vēlāk šī gaisam izdziest. Atmīpai jācēnšas tās saglabāt, taču tā nespēj saglabāt pat mūsu pašu idejas, un ārkārtīgi svarīgi ir saglabāt tieši citu cilvēku domas; šī ir viena no mūsu cilvēciskā stāvokļa visraksturīgākajām iezīmēm. Tīģerim šodien jāpaliek tā-

1 *Tänze und Vorspiel* (vāc.) - dejas un priekšspēle.

dam pašam tīģerim, it kā pirms viņa nekad nebūtu bijuši kādi citi tīģeri; viņam nav nekāda labuma no citu tīģeru skanīgajās rožu dzīlēs gūtās tukstoškārtīgās pieredzes. Tāpēc katrs tīģeris ir pirmais tīģeris, viņam jāsāk sava tīģera misija no paša sākuma. Bet šodienas cilvēks nesāk tikai ar to, ka ir cilvēks. Viņš manto savu priekšteču eksistences formas, idejas, dzīves pieredzi. Viņš sāk līmenī, zem kura atrodas cilvēku uzkrātā pagātnes pieredze. Saskaroties ar jebkuru problēmu, cilvēks nepaliek vienatnē ar savu personisko pieredzi, viņa rīcībā ir tās daudzās idejas, reakciju veidi un izgudrojumi, ko atklājuši viņa senči. Tāpēc viņa dzīve veidota no citu dzīvju uzkrājumiem un būtībā ir attīstība. Mēs šeit nediskutēsim, vai cilvēks attīstās uz labu vai ļaunu, vai vispār uz nekurienu.

Īpaši nozīmīgi šādā situācijā jau esošajam darba rīku kopumam ir pievienot vēl vienu darba rīku - ideju, lai atrisinātu grūtības, kas saistās ar visu ideju saglabāšanu. Šāds darba rīks ir grāmata. Neizbēgami, ka, jo vairāk tiek uzkrāta pagātnes pieredze, jo straujāka ir attīstība. Tā nu ir noticis, ka, līdzko ar grāmatu iespēšanu tika atrisināta to tehniskās ieguves problēma, vēstures kustība un attīstības ātrums sāka pieaugt, šodien sasniedzot galvu reibinošu ritmu. Ko par to domātu kāda nesteidzīgāka, lēnāka laikmeta cilvēks? Jautājums jau nav tikai par mūsu mašīnām, kas ražo lietas apdullinošos tempos, un par transporta līdzekļiem, kas pārvieto mūsu ķermeņus ar gandrīz mitologiaku ātrumu; tas ir jautājums par totālo realitāti, kas ir mūsu dzīve, par vēstures kopumu, kas neparastā kārtā palielina savu pārmaiņu ātrumu un līdz ar to tās kustību vispār, tās attīstību. Un tas viss būtībā notiek, pateicoties grāmatai.

Lūk, kāpēc mūsu sabiedrības ir izjutušas grāmatu kā nepieciešamību; tā bija līdzekļa, svētīga darba rīka nepieciešamība. Taču iedomājieties, ka darba rīks, ko cilvēks izgudrojis, lai atvieglotu savu eksistenci, pats pārvērties par jaunām grūtībām. Iedomājieties, kas šis rīks vērsās pret cilvēku, kļūst nekontrolējams un izraisa patoloģiskas, neparedzētas sekas. Šis rīks - tik un tā saglabās savu pirmreizējo nepieciešamību, kāpēc tas tika izgudrots, un tieši tāpēc tas mūsu dzīvēs sagādās jaunas un negaidītas rūpes. Senāk tas bija tikai līdzeklis mūsu vajadzību apmierināšanai un tāpat - faktors ar plusa zīmi.

Tagad tā attiecības ar mums kļūst sarežģītākas, un tas jau ir saistīts ar minusa zīmi.

Tā nav tikai hipotēze. Viss, ko cilvēks izgudro un rada savas dzīves atvieglošanai, viss, ko saucam par civilizāciju un kultūru, sasniedz tādu stadiju, kurā vērsās pret savu radītāju. Tieši tāpēc radītais pasaulē saglabājas ārpus subjekta - radītāja. Tas bauda savu eksistenci, pārveršas lietā, pasaulē, kas saduras ar cilvēku, un, pakļaujoties šavam nepielūdzamajam liktenim, tiek atdalīts, atšķirts no nolūka, ar kādu cilvēks to radījis, lai izvairītos no gadījuma rakstura grūtībām. Tās ir neērtības, ar kurām jāsamierinās radītājam, Tā tas gadījās arī kristiešu Dievam: viņš radīja eņģeli ar lieliem, teiksmainiem spārnēm, un eņģelis sacēlās pret viņu. Dievs radīja cilvēku, kuram nebija citu spārnu kā vien iztāle, taču arī cilvēks sadumpojās, sacēlās pret Dievu un sāka sagādāt viņam grūtības. Kardināls Kuzas Nikolajs teicis, ka cilvēks, būdams brīvs, ir radītājs, bet ka viņš tāds ir tikai laicīgās dzīves acūmirklī, turklāt apstākļu spiests; tāpēc cilvēks ir peļnījis, ka to sauc par *Deus occasionatus*,¹ otrās šķiras dievu. Tāpēc arī cilvēka radītais vērsās pret viņu pašu. Mēs dzīvojam laikmetā, kam šī tragiskā situācija ārkārtīgi raksturīga. Ekonomika, tehnoloģija, visi cilvēka ieviestie līdzekļi aplenc viņu un draud to nožņaupt. Zinātnes, kas pasakainā kārtā attīstījušās diferencēdamās un specializēdamās, pārsniedz cilvēkam pieņemamās apguves spējas. Tas spīdzina un nomāc viņu gluži kā mēris. Cilvēkam draud briesmas kļūt par zinātņu vergu. Studijas nav vairs *Otium*² un *Schola*³ kā senajā Grieķijā. Tās jau sāk pārmākt cilvēka dzīvi un pārsniegt tās iespējas. Inversija, kas raksturīga cilvēku radītās pasaules dumpim pret savu radītāju, jau kļuvusi draudīga. Tā vietā, lai studētu dzīvošanai, drīz nāksies dzīvot, lai studētu.

Tā vai citādi tas vēsture jau vairākkārt ir noticis. Cilvēks pazudina sevi savā pašā pārticībā: viņa kultūra, kas plaukst ap to kā tropu augi, beigās viņu nosmacē. Tas, ko sau-

---

1 *Deus occasionatus* (lat.) - gadījuma rakstura Dievs.

2 *Otium* (lat.) - vaļas brīži, atpūta.

3 *Schola* (gr.) - atpūta.

cam par vēsturiskajām krīzēm, galu galā ir tieši tas pats. Cilvēks nedrīkst būt pārlieku bagāts; ja viņa izvēlei piedāvā līdzekļu un iespēju pārbagātību, viņš nokļūst nelaimē. Iespēju apmulsināts cilvēks zaudē nepieciešamības izjūtu.¹

Šāds ilgstošs trāģisks liktenis piemeklējais aristokrātus: visi viņi galu galā deģenerējās tāpēc, ka līdzekļu un iespēju pārmērība atrofēja viņu enerģiju.

Vai mēs nepārspilējam, kad aicinām sevi padomāt, vai Rietumu sabiedrības jau nav sākušas izjust grāmatu kā dumpinieku, kā jaunas grūtības? Vācijā lasa Junga kunga² grāmatu, kurā var atrast apmēram šāda satura izteikumus: "Tas ir kauns, ka esam nonākuši šajā mūsu vēstures attīstības posmā bez pietiekama analfabetu daudzuma." Jūs varbūt teiksiet, ka tas ir pārspilējums. Taču nekrāpsim sevi. Pārspilējums vienmēr ir kaut kā tāda galēja novērtējums, kas pats nemaz nav pārspilējums.

Visā Eiropā šobrīd valda uzskats, ka grāmatu ir pārāk daudz. Tas ir pilnīgi pretēji Renesanses laikmetam. Grāmata vairs nav pievilksanas objekts, tagad to izjūt kā smagu nastu. Šodien zinātnieks konstatē, ka vienas no lielākajām grūtībām viņam sagādā orientēšanās izpētes priekšmeta bibliogrāfija.

Neaizmirsīsim, ka vienmēr, kad cilvēka radītais darba rīks sadumpojas pret viņu, sabiedrība savukārt sacelās pret šo izgudrojumu, apšaubā tā vajadzību, izjūt nepatiku pret to un pieprasa, lai tas pildītu sākotnējo primitīvo misiju - būt tikai līdzeklim. Lūk, tur arī slēpjas drāma: grāmata šai vēstures posmā ir neaizstājama, taču tai draud briesmas, jo tā sākusi apdraudēt cilvēku.

Kāds varētu teikt, ka cilvēciska vajadzība pārstāj būt tīri pozitīva un uzņem sevi negatīvas iezīmes, līdzko tā sāk šķist neaizstājama. Katra cilvēciska vajadzība, ja tā tiešām tāda ir, var tikt uzskatīta par neaizstājamu. Tas ir acīmredzami. Taču,

1 Šatobriāns, 19.gs. fr. rakstnieks, kas bija daudz talantīgāks un dziļāks nekā to pēdējo astoņdesmit gadu laikā ir atzinusi neizglītotā literatūrkritika, ir teicis: "Barbaru invāzijai ir sekojusi ideju invāzija; šodienas civilizācija sairstot zaudē sevi pati sevi". *Memoires d'outre-tombe*, Ed. Bire, VI, 450.

2 Junga Karls Gustavs (1875.-1961.) - šveic. psihologs, psihiatrs.

ja gribam iegūt skaidru vajadzības vai nepieciešamības jēdzienu, mēs tūlīt atklājam, ka terminam "neizvietojams" jāpiešķir divējāda nozīme. Šobrīd es nevaru dziļāk aplūkot šo jautājumu, tāpēc aprobežošos ar pārstāstu no 1933.gadā Madrides universitātē manis nolasītā kursa "Metafizikas principi".

Par cilvēcisku vajadzību es saucu visu, ko, burtiski, izjūt kā neizvietojamu - t.i., to, bez kā mēs nevaram dzīvot vai, pareizāk sākot, to, ko mēs turpinām izjust savā dzīvē kā neaizpildītību jeb trūkumu pat tad, ja varam bez tā iztikt. Tā, piemēram, ēšana ir (vārda tiešajā nozīmē) neaizstājama vajadzība. Bet būt laimīgam, pie tam kādā noteiktā un tiešā veidā, arī ir vajadzība. Neapšaubāmi, mēs neesam laimīgi, un tas nozīmē, ka mēs iztiekam bez laimes un dzīvojam nelaimīgi. Bet - un tas ir būtiskākais - mēs visu laiku turpinām izjust vajadzību pēc laimes. Varētu iebilst, ka būt laimīgam nav vajadzība, ka tā ir vienkārši vēlēšanās. Būtībā tā tas arī ir, taču tādā gadījumā daudzas mūsu vēlmes ir tikai vēlmes, un līdz ar to kaut kas tāds, bez kā pilnīgi varam iztikt. Atteikšanās no tām neatstāj mūsu dzīvēs nekādu atpētnības vai tukšuma sajūtu. Ir citas vēlmes, bez kurām iztikt nevaram, un tas nozīmē, ka, lai gan esam spiesti atteikties no to apmierināšanas, tomēr nevaram, pat ja gribētu, pārstāt alkt pēc tām. Tāpēc šādas vēlmes jāsauc par vajadzībām.

Būtībā nekam nenāk par labu, ja tas ir ļoti nepieciešams, pat ja tas ir bagātīgi pieejams un ja tā izmantošana un gūtie labumi nesagādā nekādas jaunas grūtības. Pati neaizstājamība paverdzina mūs. Šajā nozīmē var sacīt, ka sociālās vajadzības īsteni nokļūst valsts darbības sfērā tad, kad tās jau ieguvušas negatīvu nokrāsu. Tāpēc viss, kas skar valsti, ir skumjš un mokošs, un nav nekādu iespēju pilnīgi atbrīvot valsti no tai piemītošajām slimnīcām, kazarmām un cietuma iezīmēm.

Tomēr pilnīgi negatīvais raksturs uzbango tad, kad kāds darba rīks, kas radīts kā līdzeklis, spontāni izraisa neparedzētas grūtības un agresīvi varēšas pret cilvēku. Tieši tā šodien notiek ar grāmatu, un tāpēc visā Eiropā ir izzudusi tā senā līksme, ar

kuru apsveica iespēstā vārda parādīšanās.

Tas viss liek domāt, ka bibliotēku darbs ieiet brieduma stadijā. Ja dzīve ir uzdevums, tad tās dažādie vecuma posmi atšķiras ar dažādiem cilvēka rīcības veidiem. Jaunība parasti dara kaut ko nevis tāpēc, ka tā būtu spiesta to darīt, vai tāpēc, ka, viaspīrāt, būtu nepiedodami to nedarīt. Gluži pretēji, līdzko jaunība redz, ka kaut kas ir nepieciešams, neaizvietojuams, tā cenšas no tā izvairīties, un ja tas neizdodas, pilda savu uzdevumu ar skumjām un riebumu. Logikas trūkums, kas izpaužas šādā attieksmē, pieder pie tiem lieliskajiem absurda dārgumiem, no kā laimīgā kārtā sastāv jaunība. Jauns cilvēks ar entuziasmu ķeras tikai pie tādiem uzdevumiem, kurus ik brīdī var atcelt, kuros nav nekādu ierobežojumu un kurus lieliski var aizstāt ar citiem, ne mazāk izdevīgiem un cildināmiem uzdevumiem. Jaunam cilvēkam nepieciešama apziņa, ka jebkurā brīdī viņš var, ja vien vēlas, pamest doto uzdevumu un traukties pie cita. Tādējādi viņš izvairās no sajūtas, ka ir kāda viena uzdevuma gūsta. Īsi sakot, jaunais cilvēks nav piesaistīts tam, ko viņš dara; viņš gan rūpīgi, pat varonīgi pilda savu uzdevumu, taču gandrīz nekad to neuztver ar pilnu nopietnību. Savas dvēseles dziļumos viņš atsakās no jebkādam neatgriezeniskām saistībām un labprātāk saglabā pastāvīgu brīvību darīt ko citu, pat kaut ko gluži pretēju šobrīd darāmajam. Jaunajam cilvēkam viņa konkrētā nodarbošanās šķiet kā viens no tiem neskaitāmajiem uzdevumiem, kuram jebkuru brīdī var pievesties. Pateicoties šai viltībai, jaunais cilvēks būtībā sasniedz to, pēc kā tiecies - darīt visu reizi, izbaudīt vienlaikus visas cilvēciskās eksistences veidus. Nav jēgas mēģināt noliegt - jaunais cilvēks būtībā ir neuzticīgs pats sev; viņš spēlējas ar savu mīsiņu kā toreadora ar vērsi. Viņa darbošanās saglabā kaut ko no bērnu dienu rotaļām, gandrīz vienmēr tas ir tikai eksperiments, pārbaude, modelis, kam nav nekādas vērtības.

Brieduma gados cilvēka rīcība ir gluži citāda. Viņš izjūt īstenības piepildījumu, bet īstenība, izpauzdamās kādā pienākumā, ir tieši pretēja unīsumam. Šajā vecumā dzīve sasniedz pati savu patiesību un atklāj vienkāršu banalitāti, ka viena dzīve nevar izdzīvot visas dzīves, gluži otrādi - katra dzīve nozīmē "neizdzīvot" citas dzīves un palikt vienatnē ar sevi. Šī spilgtā

apziņa, ka vienā konkrētā brīdī var būt tikai kaut kas viens vai darīt kaut ko vienu, noskaidro prasības, kādam šim vienam ir jābūt. Tad mēs izjūtam pretīgumu pret jaunības narcisismu, kas d a r a, vienalga ko, tieši tāpēc, ka tam i r vienalga, ko darīt, un kas tomēr savā iedomībā tic, ka kaut ko dara. Cilvēkam brieduma gados vienīgais darišanas veids ir nenovēršamais, no kura nav nozīmes un iespējas izvairīties; viņš dod priekšroku problēmām vispārākajā pakāpē, kas kļuvušas par konfliktiem, nepieciešamībām ar minusa zīmi.

Ja mēs cilvēka personiskās dzīves vecums atšķirības attiecinām uz sabiedrības dzīvi un profesijām, atklājas, ka bibliotēku darbs ir sasniedzis stadiju, kad tam jāseduras ar grāmatu kā konflikta veidu.

Šeit tad ir sasniegta robežlīnija, no kuras, manuprāt, bibliotekāra jaunā misija paceļas nesalīdzināmi augstākā pakāpē nekā viss iepriekšējais darbs. Līdz pat šai dienai bibliotekārs ir nodarbojies ar grāmatu kā lietu, kā materiālu objektu, bet no šī brīža viņam sava uzmanība jāvelta grāmatai kā dzīves funkcijai. Bibliotekāram jākļūst policistam, trakojošās grāmatas valdniekam.

Grāmata kā konflikts

Negatīvākās iezīmes, kādas šodien sākam samant grāmatā, ir šādas:

1. Grāmatu ir pārāk daudz. Pat ja radikāli samazinātu to izpētes objektu daudzumu, uz ko cilvēkam jāvērs uzmanība, grāmatu skaits, ar kurām viņiem jāiepazīstas, ir tik milzīgs, ka pārsniedz gan viņa laika, gan apgušanas spēju robežas. Tikai tas darbs vien, ko autors veic, iepazīstot sava priekšmeta bibliogrāfiju, prasa lielas pūles un galu galā izrādās pilnīgs laika zaudējums. Kad autors šo darbu ir pabeidzis, viņš saprot, ka nekad nevarēs izlasīt visu vajadzīgo. Tā nu viņš lasa pārāk ātri un arī nepareizi; tas vēl jo vairāk liek cilvēkam izjust savu bezspēcību, neveiksmi un beigu beigās arī skepsi pret savu darbu.

Ja katra nākamā paaudze turpinās uzkrāt iespiestos rakstus tāda pašā proporcijā kā dažas pēdējās paaudzes, problēma, ko

radijusi grāmatu pārmerība, kļūs isteni šausminoša. Kultūra, kas atbrīvoja cilvēku no pirmatnējā meža, tagad no jauna ieģrūž viņu grāmatu džungļu biežpā, kas nav mazāk necaurejama un smacīga.

Bezjēdzīgi būtu risināt šo konfliktu, iedomājoties, ka pagātnē uzkrātās grāmatas nemaz nevajag lasīt un ka tā ir tikai viena no neskaitāmajām banalitātēm, kam nav jēgas un ko ieviesītas "kultūras" fanātisms, kas pirms dažiem gadiem joprojām vēl mājāja tikai atsevišķu cilvēku prātos. Patiesība ir gluži pretēja. Lai gan daži indivīdi to vēl pagaidām nesamana, zem mūsu laikmeta virsmas jau dīgst jauns un radikāls saprāta imperatīvs - vēsturiskās apziņas imperatīvs. Drīz vien neapstrīdami radīsies pārliecība: ja cilvēks patiesi vēlas apgaismot savu esamību un likteni, viņam jātiecas pēc paša vēsturiskās apziņas. Tas ir, nopietni jāsāk ar vēsturi darīt to, ko ap 1600. gadu izdaruja ar fiziku. Vēsture nedrīkst būt zinātnes utipijs, kā bijis līdz šim, bet gan tai jākļūst par iedarbīgam zināšanām. Lai tā varētu notikt, nepieciešams daudz smalku komponentu. Viens no tiem, pats acīmredzamākais, ir precizitāte. Tā ir formāls un nebūtisks elements zinātnes sākumposmos, kad zinātne veido savu autentišķo uzdevi. Ritdien veidojamā vēsture tik nenopietni vairs nerunās par laikmetiem un gadsimtiem. Tā skaidri sadalīs pagātni ļoti īsos organiski saistītos posmos, paaudzēs, un ļoti stingri mēģinās noteikt cilvēka dzīves struktūru katrā šajā posmā. Lai to veiktu, nepietiks ar atsaukšanos uz vienu vai diviem darbiem, kas patvaļīgi atzīti par "reprezentatīviem". Būs nepieciešams pamatīgi un isteni izlasīt visas noteiktā laika grāmatas, visrūpīgākā kārtā tās konspektēt, beigu beigās nodibinot to, ko es sauktu par "ideju statistiku". Tas nepieciešams, lai varētu precīzi noteikt gan idejas rašanās brīdi, tās izplatības procesu un idejas kā kolektīvās vērtības precīzo ilgumu, gan beidzot, tās norieta stundu, sastīgumu vienkāršā banalitātē un galu galā izzušanu aiz vēstures laika horizonta.

Šo milzīgo uzdevumu nekad nevarēs veikt, ja vien bibliotekārs, cik vien tas viņa pienākumu ietvaros iespējams, neveltīs visus spēkus, lai atbrīvotu no bezjēdzīgiem centieniem dabas zinātniekus, ārstus, filologus, vēsturniekus, visus, kuru skumjā misija ir - un tai jābūt - izlasīt tik daudz grāmatu, cik vien iespējams. Nepieciešams, lai konkrētās zinātnes disciplīnas deskriptīvās un

selektīvās bibliogrāfijas vairs nesagādātu autoram nekādas problēmas. Šobrīd tā vēl nav, un tas šķiet nesavienojami ar mūsdienu sasniegumiem. Garīgo pilnīgu ekonomija nekavējoties prasa šādu stāvokli labot. Tāpēc jārada jauna spēcīga automatizētu bibliogrāfijas tehniku, kas ar vēl nepieredzētu spēku apveltītu to darbu, ko pirms vairākiem gadsimtiem bibliotekāri uzsāka katalogu formā.

2. Taču Problēma nav tikai pārāk lielajā grāmatu skaitā. Ik dienu tās plūst kā no pārpilnības raga. Daudzas no tām ir bezjēdzīgas un muļķīgas, tāpēc to eksistence un saglabāšana ir lieks slōgs cilvēcei, kas jau salikusi zem citām savām nāstām. Tajā pašā laikā bieži gadās tā, ka kādā zinātnēs nozarē ļoti trūkst noteiktas grāmatas, kas aizkavē pētījumus šai laukā. Tas ir daudz nopietnāk, nekā šāds ne visai skaidrs apgalvojums varētu šķist. Nav pasakāms, cik daudz nozīmīgu risinājumu visdažādākajās nozarēs netiek pabeigti tāpēc, ka iepriekšējos pētījumos nācies sastapties ar lakūnām grāmatu plauktos. Grāmatu skaitliskajai pārmerībai un to trūkumam ir viena un tā pati izcelsme - to iespēšana nav reglamentēta un ir gandrīz pilnīgi pamesta nejauša gadījuma varā.

Vai ir pārāk utopiski iedomāties, ka ne visai tālā nākotnē bibliotekāriem būs jāatbild sabiedrībai par grāmatu produkcijas regulēšanu, palīdzot izvairīties no nevajadzīgu grāmatu izdošanas un, no otras puses, gādājot, lai netrūktu tādu grāmatu, kas nepieciešamas sarežģītu un vitāli svarīgu problēmu risināšanai jebkurā gadsimtā? Visi cilvēciskie uzdevumi sākotnēji ir spontānas un neregulētas darbības, bet kad tie paplašinioties kļūst sarežģītāki un saduras citā ar citu, tiem nākas pakļauties noteiktai organizācijai. Murruprāt, ir sīta grāmatu ražošanas sabiedriskās organizācijas stunda; arī pašai grāmatai kā cilvēka darbības izpausmei šī organizācija ir dzīvības vai nāves jautājums.

Lai neviens nemāģina man muļķīgi iebilst, ka šāda organizācija būtu uzbrukums brīvībai. Brīvība pasaulē nav radīta, lai apgrieztu kaklu veselajam saprātam. Tieši tāpēc brīvībai neklājas viegli, ka dažs labs ir gribējis to izmantot šādam nolūkam, ka ir bijušas pretenzijas padarīt to par saprāta galveno ieroci. Sabiedriskai grāmatu izdošanas organizācijai nav vairāk sa-

kara ar brīvību kā vajadzībai noteikt satiksmes regulēšanu lielās pilsētās. Vēl vairāk, šādai organizācijai nepilemītis autoratīvs raksturs, katrā ziņā ne vairāk kā parastas zinātnu akadēmijas iekšējās kārtības organizācijai.

3. Nākotnes bibliotēkaram būs jāvada vienkāršais lasītājs caur grāmatu *selva selvaggio*¹. Vīpā būs lasīšanas ārsts un higiēnists. Arī šajā ziņā mēs atrodamies citādā situācijā nekā 1800.gadā. Tagad cilvēki lasa pārāk daudz. Situācija, kad cilvēks bez lielām pūlēm vai vispār bez tām var gūt neskaitāmas idejas, kas iemiesotas grāmatās un periodiskajos izdevumos, ir pieradinājusi vidusmēra cilvēku pašam nedomāt nemaz. Vīpā izlasīto nepārdomā, bet tas taču ir vienīgais ceļš, kā šīs idejas padarīt par patiesi savām! Pie tam, vēl pastāv vissmagākā un visizteiktākā negatīvā grāmatas īpašība, kam mums jāvelta vislielākā uzmanība. Liela daļa no šodienas sabiedrības akūtākajām problēmām izriet no tā, ka ikdienas apziņa ir pilna ar kūrī uztvertām idejām, kas izpilstas tikai daļēji un kam atņemta to vērtība. Tādējādi ikdienas apziņa ir piebāzta ar pseidoidejām. Šai aspektā nākotnes bibliotēkārū es iztēlojos kā filtru starp cilvēku un grāmatu straumi.

Tulkojusi A.Purīpa

---

1 selva selvaggio (it.) - mežonīgs mežs.

P ē c v ā r ā s

Lasītājs tikko iepazīnās ar izcilā spēju filozofa Hošē Ortegā i Gasetā runu Starptautiskajā bibliogrāfu un bibliotekāru kongresā, kas 1934.gadā notika Parīzē. Savdabīgā cilvēces vēstures attīstības skatījumā te interpretēta bibliotekāra profesija un tās loma sabiedrībā. Kopā kongresa pagājuši jau piecdesmit pieci gadi, tomēr savu aktualitāti šie vārdi, mūsuprāt, nav zaudējuši arī šodien. Protams, lasot uzstāšanās tekstu, jāatceras 30.gadu kultūras un zinātnes attīstības konteksts - toreiz pasaule vēl nepazīna televīziju un citus mūsdienu modernos masu komunikācijas līdzekļus un informācijas nesējus. Taču šis tagad jau aprastās parādības mūsdienās ne tikai neatrisina, bet gan vēl vairāk saasina problēmas, par kurām ne bez satrūkuma runā spēju filozofs.

Jāatzīmē, ka jau 30.gadu beigās latviešu sabiedrībai bija iespēja iepazīties ar H.Ortegā i Gasetā domām par bibliotekāra misiju šajā pasaulē. Tiesa, toreiz tās āiemžēl tika pasniegtas kā Konstantīna Raudīves oriģināliecjas, kuras vīpē 1939.gadā pauda savā priekšlasījumā Latvijas bibliotekāriem un vēlāk publicēja grāmatā "Pārpersonīgais un personīgais".¹

Tagad pirmo reizi latviešu lasītājam sniedzam autentisku H.Ortegā i Gasetā runas tulkojumu no angļu valodas.²

---

1 Raudīve K. Par grāmatas misiju // Pārpersonīgais un personīgais: Atziņas un ieskāti. - R., 1942. - 133.-142.lpp.

2 J.Ortegā y Gasset. The Mission of the Librarian // The Antioch. Review. - 1961. - V.21. - 133.-154.p.

Sociālpsiholoģiskā pētījuma
"Bibliotekāra un lasītāja
mijiedarbība" datu tabulas

1. tabula

Lasītāju dzimums un vecums, %

Izpētes bāzes	Dzimums		Vecumgrupa						
	vīr.	siev.	16-18	19-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60 un vairāk
RCB	41,5	58,5	15,8	19,7	16,8	17,2	12,5	11,2	6,8
Filiāl- biblio- tēkas	31,7	68,3	13,6	13,0	13,0	17,4	16,3	16,4	10,3
Kopumā	37,7	62,3	14,9	17,1	15,3	17,3	14,0	13,2	8,2

2. tabula

Lasītāju izglītība, %

Izpētes bāzes	Līdz 4 klasēm	5-8 kl., nepab. vidējā	vidējā vispārē- jā	vidējā speciā- lā	nepab. augstā- kā	Augstā- kā
RCB	1,4	24,2	30,4	23,2	8,7	12,1
Filiālbib- liotēkas	1,1	34,1	19,8	31,3	2,7	11,0
Kopumā	1,3	28,0	26,3	26,3	6,4	11,7

3. tabula

Lasītāju sociālā piederība, %

Izpētes bāzes	Strād- nieki	Khoz- nieki	Kalpotāji		Mācī- cību iest. audzēk- ņi	Pen- sio- nāri
			ar speciālo izglītību	bez spe- ciālās izglītī- bas		
RCB	30,9	2,5	30,5	12,4	16,6	7,1
Filiālbib- liotēkas	29,1	4,9	34,1	5,5	16,0	10,4
Kopumā	30,2	3,4	31,9	9,7	16,4	8,4

4. tabula

Lasītāju tautība, %

Izpētes bāzes	Latvieši	Krievi	Pārējie
RCB	70,1	23,3	6,6
Filiālbibliotēkas	62,8	30,6	6,6
Kopumā	67,3	26,1	6,6

Lasītāju populārākās brīvā laika
nodarbības atkarā no respondentu dzimuma, %

Nr. P.k.	Nodarbības	Sievietes	Vīrieši	Kopumā
1.	Lasīšana	83,7	74,6	80,2
2.	Televīzijas un radiopārai- des	37,3	43,4	39,5
3.	Apģērbu šūšana, rokdarbi	32,3	0,0	20,0
4.	Grāmatu kolekcionēšana	22,7	11,5	18,4
5.	Sporta un tūrisms	12,6	27,6	18,1
6.	Dārzkopība un biškopība	17,1	15,4	16,3
7.	Kulinārija	23,2	3,5	15,7
8.	Skaņu ieraksti	13,9	17,0	15,2
9.	Mākslinieciskā pašdarbība	15,7	7,4	13,1
10.	Medības un makšķerēšana	0,7	22,9	9,0
11.	Lietišķā māksla (pišana, metālapstrāde u.c.)	9,0	6,9	8,2
12.	Mākslinieciskā jaunrade (zīmēšana, muzicēšana)	10,4	4,6	8,2
13.	Fotogrāfēšana	2,4	9,7	5,4
14.	Kinosmatierisms	5,5	2,3	4,3
15.	Tehnika	0,3	11,0	4,3
16.	Literārā jaunrade	3,1	5,1	3,9
17.	Mākslas priekšmetu kolekcionēšana	3,5	3,4	3,4
18.	Citas nodarbības	6,2	6,9	6,5

6. tabula

Lasītāju populārākās brīvā laika nodarbības
atkarā no respondentu sociālās piederības, %

Nr. p.k.	Nodarbības	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kol- hoz- nieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pen- sio- nāri
1.	Lasīšana	79,3	78,3	84,2	82,7	89,7
2.	Televīzijas un radio- pāraides	38,5	48,1	20,0	38,7	36,8
3.	Apģērba šūšana, rok- darbi	24,5	8,4	25,0	25,3	23,1
4.	Grāmatu kolekcioņēšana	23,5	10,4	20,0	24,0	2,6
5.	Sports un tūrisms	17,2	18,9	5,0	30,7	5,1
6.	Dārzkopība un biško- pība	18,7	15,9	25,0	1,3	30,8
7.	Kulinārija	19,9	12,5	15,0	18,7	7,5
8.	Skapu ieraksti	11,8	15,7	15,0	34,7	0,0
9.	Mākslinieciskā paš- darbība	12,8	2,8	10,0	34,7	2,6
10.	Medības un makšķerē- šana	4,8	19,6	10,0	4,0	7,7
11.	Lietiskā māksla (piša- na, metālapstrāde u.c.)	9,0	4,7	10,0	9,3	10,3
12.	Mākslinieciskā jaun- rade (zīmēšana, muzi- cēšana u.c.)	8,0	2,8	0,0	22,7	2,6
13.	Fotografēšana	5,3	4,7	5,0	9,3	2,6
14.	Kinoamatierisms	2,1	5,6	5,0	9,2	0,0
15.	Tehnika	3,2	8,6	10,0	2,7	0,0
16.	Literārā jaunrade	3,7	5,6	0,0	6,7	2,6
17.	Mākslas priekšmetu kolekcioņēšana	1,6	3,7	5,0	9,3	0,0
18.	Citas nodarbības	6,7	3,4	0,0	3,2	8,7

7. tabula

Lasītāju populārākās brīvā laika
nodarbības atkarā no respondentu izglītības, %

Nr. p.k.	Nodarbības	Nepabeigta vidējā	Vidējā vispārējā	idējā spēcīgā	Augstākā un nepab. augstākā
1.	Lasīšana	81,6	81,1	76,2	81,5
2.	Televīzijas un radio- pārsāides	47,4	35,5	42,3	27,2
3.	Apģērba šūšana, rokdarbi	23,5	17,2	21,1	17,1
4.	Grāmatu kolekcionēšana	20,0	15,7	21,3	15,9
5.	Sports un tūrisms	18,4	15,8	18,0	22,0
6.	Dārzkopība un biškopība	15,4	11,5	16,3	23,5
7.	Kulinārija	14,7	16,2	23,1	6,1
8.	Skaņu ieraksti	25,0	11,4	13,0	8,6
9.	Mākslinieciskā pašdar- bība	16,2	13,1	10,6	12,2
10.	Medības un makšķerēšana	9,6	9,0	7,3	11,1
11.	Lietišķā māksla (pišana, metālapstrāde u.c.)	5,9	7,4	11,4	8,5
12.	Mākslinieciskā jaunrade (zīmēšana, muzicēšana u.c.)	12,5	4,1	9,8	4,9
13.	Fotografēšana	7,4	3,3	3,3	7,2
14.	Kinoamatierisms	6,6	4,9	3,3	1,2
15.	Tehnika	5,9	5,7	1,6	3,8
16.	Literārā jaunrade	4,4	4,9	4,1	1,2
17.	Mākslas priekšmetu kolekcionēšana	5,9	3,3	2,4	1,2
18.	Citas nodarbības	6,1	6,3	1,7	14,0

8. tabula

Bibliotekāru un lasītāju personisko grāmatu krājumu lielumu salīdzinājums, %

Grāmatu skaits	Bibliotekāru krājumi	Lasītāju krājumi
Daži desmiti	2,8	21,1
Apmēram simts	14,7	23,5
Vairāki simti	56,9	38,9
Apmēram tūkstotis	13,8	9,2
Vairāk nekā tūkstotis	11,8	7,3

9. tabula

Lasītāju personisko grāmatu krājumu lielums atkarā no respondentu sociālās piederības, %

Grāmatu skaits	Kalpotāji	Strādnieki	Kolhoznieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pen-sio-nāri
Daži desmiti	14,7	28,5	30,0	12,0	38,4
Apmēram simts	21,6	26,7	20,0	30,7	20,5
Vairāki simti	37,9	37,1	45,0	41,3	35,9
Apmēram tūkstotis	15,3	4,8	0,0	8,0	2,6
Vairāk nekā tūkstotis	10,5	2,9	5,0	8,0	2,6

10. tabula

Lasītāju personisko grāmatu krājumu lielums atkarā no respondentu Izglītības, %

Grāmatu skaits	Nepabeigta vidējā.	Vidējā vispārējā	Vidējā speciālā	Augstākā un nepabeigta augstākā
Daži desmiti	26,2	21,4	21,5	10,6
Apmēram simts	26,1	27,0	19,0	21,2
Vairāki simti	37,3	42,6	38,0	37,6
Apmēram tūkstotis	5,2	5,7	13,2	15,3
Vairāk nekā tūkstotis	5,2	3,3	8,3	15,3

11. tabula
Grāmatu lasīšanas aktivitāte pēdējo trīs mēnešu
laikā atkarā no respondentu dzimuma, %

Izlasīto grāmatu skaits	Sievietes	Vīrieši	Kopumā
0	0,3	0,6	0,4
1	0,7	1,7	1,1
2	2,4	1,1	1,9
3	2,4	2,9	2,6
4 - 6	13,4	9,7	12,2
7 - 9	8,9	5,1	7,5
10 - 15	25,1	27,4	26,0
16 un vairāk	32,0	35,4	33,3
Nav atbilžu	14,8	16,1	15,0

12. tabula
Grāmatu lasīšanas aktivitāte pēdējo trīs mēnešu
laikā atkarā no lasītāju sociālās piederības, %

Izlasīto grāmatu skaits	Kalpotāji	Strādnieki	Kolhoz- nieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pensio- nāri
0	0,6	0,9	0,0	0,0	0,0
1	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0
2	3,1	1,9	0,0	1,3	0,0
3	3,1	3,7	0,0	1,3	2,6
4-6	12,0	9,3	5,0	20,0	17,9
7-9	9,9	5,6	15,0	2,7	7,7
10-15	25,7	23,4	30,0	25,3	25,6
16 un vairāk	27,7	43,0	35,0	28,0	38,5
Nav atbilžu	16,3	12,2	15,0	21,4	7,7

13. tabula

Grāmatu lasīšanas aktivitāte pēdējo trīs mēnešu laikā atkarē no lasītāju izglītības, %

Izlasīto grāmatu skaits	Nepabeigta vidēja	Vidēja vispārējā	Vidēja speciālā	Augstākā un nepabeigta
0	0,0	0,0	1,6	0,0
1	0,0	0,8	0,8	3,5
2	0,7	2,4	2,4	2,4
3	2,2	3,3	1,6	3,5
4-6	14,2	8,9	12,9	12,9
7-9	7,5	5,7	6,5	9,4
10-15	23,1	24,4	29,0	29,4
16 un vairāk	35,8	35,0	34,7	24,7
Nav atbilžu	16,5	19,5	10,5	14,2

14. tabula

Lasītāju iecienītākā tematika atkarē no respondentu dzimuma, %

Tematika	Sievietes	R	Vīrieši	R	Kopumā	R
Vēsture, ievērojami cilvēku dzīve	14,7	II	25,4	I	18,8	I
Sadzīve, cilvēku savstarpējās attiecības	23,9	I	7,9	IV	17,7	II
Piedzīvojumi, detektīvi, fantastika	10,6	IV	16,9	II	12,9	III
Celojumu apraksti, geogr.	6,8	VI	12,4	III	8,9	IV
Māksla, mūzika, teātris	9,9	V	3,4	VII	7,6	V
Jaunatnes problēmas	10,9	III	1,1	VIII	7,4	VI
Sab. politiskā, juridiskā literatūra	6,1	VII	6,2	V	6,1	VII
Medicīna, psiholoģija	4,8	VIII	4,0	VI	4,6	VIII
Dažāda tematika	17,1		21,5		18,6	

Lasītāju iecienītākā tematika atkarā
no respondentu izglītības, %

Tematika	Nepabeigta vidējā R		Vidējā vispārējā R		Vidējā speciālā R		Augstākā un nepab. augstākā R	
Vēsture, ievērojamu cilvēku dzīve	21,2	I	21,8	II	14,5	II	15,3	I
Sadzīve, cilvēku savstarpējās attiecības	19,0	II	23,4	I	16,9	I	9,4	IV
Piedzīvojumi, detektīvi, fantastika	14,6	III	16,9	III	12,9	III	3,5	VIII
Celojumu apraksti, ģeogrāfija	8,8	V	6,5	V-VI	10,5	V	10,6	II
Māksla, mūzika, teātris	5,1	VI	6,5	V-VI	11,3	IV	7,1	VI
Jaunatnes problēmas	10,9	IV	4,0	VII-VIII	8,1	VI	5,9	VII
Sab. politikā, juridiskā literatūra	1,5	VIII	7,3	IV	6,5	VII	11,8	II
Medicīna, psiholoģija	3,6	VII	4,0	VII-VIII	3,2	VIII	8,2	V
Dažāda tematika	17,5		10,5		25,8		21,2	

Lasītāju iecienītākā tematika atkarā no
respondentu sociālās piederības, %

Tematika	Kalpo-	R	Strād-	R	Kolhoz-	R	Mācību	R	Pensio-	R
	tēji		nieki		nieki		iestāžu audzēni		ņāri	
Vēsture, ievērojamu cilvēku dzīve	12,4	II	25,0	I	30,0	I	11,8	IV	33,3	II
Sadzīve, cilvēku savstarpējās attiecības	16,1	I	17,6	IF III	10,0	IV	18,4	II	35,9	I
Piedzīvojumi, detektīvi, fantastika	7,3	VI	17,6	II- III	20,0	II	14,5	III	12,8	III
Celojumu apraksti, ģeogrāfija	8,8	V	9,3	IV	15,0	III	9,2	V	7,7	IV
Māksla, mūzika, teātris	10,4	III	4,6	V- VI	0,0	-	6,6	VI	2,6	VI- VII
Jaunatnes problēmas	6,2	VII	2,8	VII	5,0	V	21,1	I	0,0	-
Sab. politiskā, juridiskā literatūra	9,3	IV	4,6	V- VI	0,0	-	3,9	VIII	2,6	VI- VII
Medicīna, psiholoģija	5,7	VIII	1,9	VIII	0,0	-	5,3	VII	5,1	V
Dažāda tematika	22,8		16,7		15,4		19,7		2,6	

Lasītāju literāro interešu pakāpe
atkarā no respondentu dzimuma, %

Literatūra	Sievietes			Vīrieši		
	ļoti in- teresē	inte- resē	tikpat kā ne- maz	ļoti in- teresē	inte- resē	tikpat kā ne- maz
1	2	3	4	5	6	7
Proza. Mūs- dienu autori:	69,0	30,3	0,7	45,6	48,5	5,9
latviešu padomju	47,9	42,7	9,4	34,3	48,3	17,4
krievu padomju	35,2	44,3	20,5	25,9	48,9	25,2
citu PSRS tautu	16,7	51,6	31,7	13,2	47,1	39,7
ārzemju	32,6	46,2	21,2	25,9	52,9	21,2
Proza. Klasika:	31,2	48,7	20,1	19,8	45,3	34,9
latviešu	35,4	42,8	21,8	20,1	42,5	37,4
krievu	24,4	47,7	27,9	14,4	39,1	46,5
citu PSRS tautu	10,1	40,2	49,7	5,7	35,1	59,2
ārzemju	31,5	43,7	24,8	18,5	49,1	32,4
Dzeja:	25,0	36,6	38,4	5,8	14,0	80,2
mūsdienu autori	26,9	32,9	40,2	6,9	13,2	79,9
klasikā	17,2	34,7	48,1	7,4	14,9	77,7
Bērnu grāmatas:	22,0	38,3	39,7	9,9	20,9	69,2
Memuāri; bio- grāfiskā li- teratūra	20,7	34,0	45,3	24,3	24,9	50,8
Mākslas grā- matas	14,3	34,3	51,4	13,8	18,4	67,8
Dramaturģija	10,8	31,4	57,8	4,0	14,3	81,7
Humors un satīra	26,4	39,9	33,7	38,9	37,1	24,0

1	2	3	4	5	6	7
Tūrisma izdevumi, albumi, novadpētniecības literatūra	7,0	24,7	68,3	12,1	30,1	57,8
Sabiedriski politiskā literatūra	7,3	36,9	55,8	17,2	38,5	44,3
Citu nozaru literatūra	10,5	40,8	48,7	23,1	41,6	35,3
Enciklopēdijas, vārdnīcas, uzziņu krājumi	13,6	30,5	55,9	21,7	27,4	50,9
Literārie žurnāli	26,0	37,5	36,5	20,0	33,7	46,3
Mākslas žurnāli	21,0	31,1	47,9	13,2	27,0	59,8

Lasītāju literāro interešu pakāpe atkarā no respondentu izglītības, % 18. tabula

Literatūra	Ar nepab. vid. ar vidējo visp. Ar vidējo spec. Ar augst.un nepab.augst.											
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese	loti interese
Proza. Mūsd. aut.:	65,7	31,3	3,0	65,8	30,8	3,4	56,3	41,2	2,5	50,6	48,2	1,2
latviešu pad.	37,5	46,3	16,2	50,4	38,0	11,6	42,0	46,2	11,8	41,5	51,2	7,3
krievu pad.	30,9	44,1	25,0	36,9	44,3	18,8	28,9	47,1	24,0	28,0	50,0	22,0
citu PSRS tautu	15,4	45,6	39,0	20,5	50,8	28,7	14,9	46,3	38,8	9,8	59,8	30,4
ārzemju	33,8	37,5	28,7	27,0	54,1	18,9	31,4	45,5	23,1	28,9	61,4	9,7
Proza. Klasika:	23,1	47,8	29,1	25,2	47,1	27,7	27,6	43,1	29,3	32,9	54,9	12,2
latviešu	25,7	44,1	30,2	32,2	36,4	31,4	28,1	44,6	27,3	33,3	46,9	19,8
krievu	15,4	42,6	42,0	20,5	45,1	34,4	19,8	44,6	35,6	28,0	45,2	26,8
citu PSRS tautu	8,1	32,6	59,3	9,0	41,0	50,0	7,4	38,8	53,8	9,8	40,2	50,0
ārzemju	25,7	43,4	30,9	23,8	48,4	27,8	25,0	45,8	29,2	34,1	46,3	19,6
Dzeja:	19,3	19,3	61,4	21,7	29,1	49,2	11,7	32,5	55,8	18,5	34,6	46,9
mūsdienu aut.	18,4	21,3	60,3	24,6	26,2	49,2	15,7	27,3	57,0	18,5	29,6	51,9
klasiki	13,2	19,9	66,9	19,0	24,0	57,0	9,1	32,2	58,7	12,2	36,2	51,6
Bērnu grāmatas	11,0	25,7	63,3	18,0	32,8	49,2	23,1	36,4	40,5	17,3	33,3	49,4

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Memuāri, biogr. literatūra:		15,4	25,7	58,9	25,8	31,7	42,5	22,3	32,2	45,5	27,2	32,1	40,7
Mēksles grāmatas		8,1	19,9	72,0	11,6	28,1	60,3	20,0	28,3	51,7	19,3	41,0	39,7
Dramaturģija		8,1	26,7	65,2	6,6	20,4	73,0	9,0	22,1	68,9	9,6	32,5	57,9
Humors un satīra		44,1	34,6	21,3	25,4	41,0	33,6	29,8	41,3	28,9	20,2	39,3	40,5
Tūrisma izdevumi, albumi, novēdēt-niecības literatūra		2,9	24,3	72,8	9,9	21,5	68,6	9,2	27,5	63,3	16,9	36,1	47,0
Sabiedriski politiskā literatūra		6,6	25,7	67,7	10,0	41,7	48,3	9,0	41,8	49,2	21,7	44,6	33,7
Citu nozaru literatūra		16,9	36,0	47,1	12,6	40,3	47,1	15,6	40,2	44,2	14,5	51,8	33,7
Enciklopēdijas, vārdnīcas, uzzīņu krājumi		16,2	24,3	59,5	13,3	26,7	60,0	15,6	34,4	50,0	25,3	32,5	42,2
Literārie žurnāli		18,4	32,4	49,2	29,5	35,2	35,3	26,2	34,4	39,4	20,5	44,6	34,9
Mēksles žurnāli		14,8	22,2	63,0	16,4	35,2	48,4	21,5	31,4	47,1	20,7	28,0	51,3

Lielvācu literāro interešu pakāpe atkarē no respondentu sociālās piederības, %

Literatūra	Kālpotājus				Strādniekus				Kolhozniekus				Mācību iestāžu audzēkus				Pensionārus			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē	loti in- terese kā nemas resē
Proza. Mūsdi. aut.	59,4	38,4	2,2	61,1	35,0	3,9	75,0	20,0	5,0	56,0	42,7	1,3	67,6	27,0	5,4					
latviešu ped.	45,9	44,9	9,2	42,3	43,3	14,4	65,0	15,0	20,0	25,3	56,0	18,7	53,8	30,8	15,4					
krievu ped.	29,4	51,3	19,3	35,8	40,6	23,6	40,0	35,0	25,0	17,3	52,0	30,7	59,0	28,2	12,8					
citu PSRS tautu	13,4	52,9	33,7	15,1	51,9	33,0	35,0	40,0	25,0	6,7	49,3	44,0	25,6	46,2	28,2					
ārzenju	31,9	49,5	18,6	24,5	50,9	24,6	40,0	25,0	35,0	34,7	45,3	20,0	23,1	53,8	23,1					
Proza. Klasika:	33,9	49,4	16,7	20,0	41,0	39,0	15,0	50,0	35,0	23,3	47,9	28,8	26,3	60,5	13,2					
latviešu	34,9	45,7	19,4	22,6	35,8	41,6	35,0	35,0	30,0	22,7	45,3	32,0	44,7	34,2	21,1					
krievu	26,7	46,0	27,3	16,0	34,9	49,1	15,0	45,0	40,0	12,0	45,3	42,7	25,7	56,4	17,9					
citu PSRS tautu	9,1	42,2	48,7	4,8	5,8	59,4	5,3	31,6	63,1	4,0	33,3	62,7	17,9	48,7	33,4					
ārzenju	32,3	47,3	20,4	18,9	43,4	37,7	15,0	35,0	50,0	29,3	46,7	24,0	23,7	50,0	26,3					
Dzeja:	18,6	35,0	46,4	6,6	16,0	77,4	10,0	20,0	70,0	29,7	32,4	37,9	33,3	17,9	48,8					
mūdienu aut.	22,0	30,1	47,9	8,5	17,9	73,6	15,0	10,0	75,0	26,7	34,7	38,6	28,2	17,9	53,9					
klasikā	14,5	36,0	49,5	5,6	13,1	81,3	10,0	10,0	80,0	20,3	33,8	45,9	28,2	23,1	48,7					
Dzēnu grāmatas	24,7	36,0	39,3	15,1	27,4	57,5	15,0	30,0	55,0	8,0	24,0	68,0	7,9	28,9	63,2					

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Memuāri, biogr. literatūra		22,2	36,2	41,6	23,8	25,7	50,5	30,0	25,0	45,0	8,0	24,0	68,0	38,5	30,8	30,7
Makšles grāmetas		21,0	37,6	41,4	8,5	16,0	75,5	5,0	15,0	80,0	10,7	28,0	61,3	12,8	30,8	56,4
Dramaturģija		8,0	29,3	62,7	4,7	14,0	81,3	15,0	20,0	65,0	10,7	36,0	53,3	15,4	20,5	64,1
Humors un satīra		19,7	42,6	37,7	34,0	37,7	28,3	60,0	15,0	25,0	42,7	42,7	14,6	41,0	23,1	35,9
Tūrisma izdevumi, albūmi, novadpēt- niecības literā- tūra		12,4	30,6	57,0	7,6	26,7	65,7	10,0	10,0	80,0	2,7	26,7	70,6	12,8	15,4	71,8
Sabiedriski poli- tiskā literatūra		12,8	39,4	47,8	10,4	39,6	50,0	21,1	15,8	63,1	4,0	40,0	56,0	20,5	33,3	46,2
Otu nozaru lite- ratūra		14,3	43,4	42,3	14,3	34,3	51,4	31,6	21,1	47,3	12,2	51,4	36,4	28,2	25,6	46,2
Enciklopēdijas, vārdnīcas, vāsi- ņu krājumi		21,4	34,2	44,4	12,1	19,6	68,3	10,5	15,8	73,7	17,3	36,0	46,7	10,3	25,6	64,1
Literārie žurnāli		24,5	42,5	33,0	20,5	29,0	50,5	30,0	10,0	60,0	18,7	44,0	37,3	33,3	23,1	43,6
Makšles žurnāli		21,0	33,3	45,7	11,2	29,9	58,9	15,0	5,0	80,0	20,3	32,4	47,3	17,9	15,4	66,7

20. tabula

Bibliotēku izmantošanas stāžs, %
no respondentu skaita

Bibliotēkas	Iīdz gadam iesk.	Stāžs		
		2-5 gadi	6-10 gadi	vairāk nekā 10 gadi
RCB	17,0	36,2	22,8	24,0
Filiālbibliotēkas	22,8	45,6	16,7	14,9
Kopumā	20,6	42,0	19,0	18,4

21. tabula

Iemesli, kas mudina kļūt par bibliotēkas
lasītāju, %

Iemesli	RCB	Filiāl- biblio- tēkās	Kopumā
Visas interesējošās grāmatas nav iespējams iegādāties	41,4	41,3	41,4
Vajadzīga literatūra darbam, mā- cībām, sabiedriskajiem pienākumiem	40,0	41,8	40,7
Grāmatu izvēle bibliotēkā plašāka nekā grāmatnīcā	32,8	35,3	33,8
Vajadzīga literatūra vaļaspriekam	42,8	35,3	39,9
Grūti iegādāties labu grāmatu	23,1	17,4	20,9
Vēlme būt informētam par jaunāko literatūru	13,4	19,6	15,8
Vēlme pārrunāt izlasīto	2,1	8,2	4,4
Vēlme saņemt padomu grāmatu izvēlē	2,8	3,8	3,2
Citu ietekme resp. ieteikums	1,0	1,1	1,1
Citi iemesli	5,2	10,3	7,2
Nav atbilžu	0,7	2,2	1,3

Iemesli, kas mudina dažādu sociālo grupu
pārstāvjus kļūt par bibliotēkas lasītājiem, %

Iemesli	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kolhoz- nieki	Mācību iestā- žu au- dzēkņi	Pensio- nāri
Visas interesējošās grā- matas nav iespējams ie- gādāties	44,0	40,7	40,0	35,5	41,0
Vajadzīga literatūra darbam, mācībām, sa- biedriskajiem pienākumiem	49,7	16,7	15,0	75,0	15,4
Vajadzīga literatūra vaļaspriekam	39,4	39,8	40,0	55,3	15,4
Grāmatu izvēle bibliotē- kā plašāka nekā grāmat- nīcā	32,6	38,9	20,0	40,8	25,6
Grūti iegādāties labu grāmatu	17,6	30,6	45,0	14,5	17,9
Vēlme būt informētam par jaunāko literatūru	17,6	20,4	20,0	11,8	7,7
Vēlme pārrunāt izlasīto	5,2	2,8	10,0	5,3	5,1
Vēlme saņemt padomu grāmatu izvēlē	4,1	1,9	5,0	1,3	5,1
Citu ietekme resp. ieteikums	0,0	2,8	0,0	2,6	0,0
Citi iemesli	3,6	6,5	15,0	2,6	23,1
Nav atbilžu	1,0	0,0	0,0	0,0	2,6

Bibliotēkas lasītāju rīcība abonementā
bibliotekāra skatījumā, %

Lasītāju rīcība	JĀ	NE	Grūti pateikt
1. Katalogu izmantošana	41,3	31,2	27,5
2. Kartotēku izmantošana	34,9	36,7	28,4
3. Bibliogrāfisko līdzekļu izmantošana	22,9	35,8	41,3
4. Tematiskie pieprasījumi	71,6	6,4	22,0
5. Konkrētie pieprasījumi	76,1	4,6	19,3
6. SBA izmantošana	74,3	9,2	16,5
7. Saudzīga grāmatu lietošana	4,6	64,2	31,2
8. Parādnieku skaita pieaugums	36,0	23,5	40,5
9. Lasītāju skaita pieaugums, kuriem daudzpusīgas intereses	68,8	4,6	26,6
10. Lasītāju skaita pieaugums, kuri vēlas tikai deficītās grāmatas	53,2	16,5	30,3
11. Lasītāju skaita pieaugums, kuri vēlas galvenokārt jaunākās grāmatas	71,3	12,0	16,7
12. Iztiek bez bibliotekāra palīdzības	37,6	31,2	31,2

Konkrētu grāmatu izvēles motīvi, % no
pieprasījumu skaita

Izvēles motīvs	RCB.	Filial- biblio- tēkās	Kopumā
Atpūta un pašizglītība	53,2	59,8	55,7
Amatierisms	23,1	15,1	20,1
Profesionālās vajadzības	6,4	10,0	7,8
Mācības	15,0	10,1	13,2
Sabiedriskie pienākumi	2,3	5,1	3,2

25. tabula

Konkrētu grāmatu izvēles motīvi atkarā no
respondentu sociālās piederības, %

Izvēles motīvs	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kolhoz- nieki	Ļautu iestāžu audzēkņi	Pen- sionāri
Atpūta un pašizglītība	65,3	79,6	70,0	44,7	92,3
Amatierisms	24,4	35,2	30,0	25,0	0,0
Profesionālās vajadzības	12,4	4,6	10,0	7,9	5,1
Mācības	10,9	2,8	10,0	51,3	0,0
Sabiedriskie pienākumi	6,2	1,9	5,0	3,9	2,0
Citi motīvi	1,6	0,9	0,0	1,3	0,0

26. tabula

Lasītāju pieprasījumu raksturs izpētes bāzu
bibliotēkās, %

Pieprasījumi	RCB	Filiāl- biblio- tēkās	Kopumā
Noteiktie konkrētie	16,6	20,6	18,2
Noteiktie tematiskie	10,0	15,8	12,3
Nenoteiktie	6,2	9,8	7,6
"Mēmie"	67,2	53,8	61,9

27. tabula

Lasītāju pieprasījumu raksturs atkarā no respondētu izglītības, %

Pieprasījumi	Nepabeigta vidējā	Vidējā vispā- rējā	Vidējā speciālā	Augstākā un nepab. augstākā
Noteiktie konkrētie	13,8	16,2	20,1	24,7
Noteiktie tematiskie	8,8	13,0	12,1	16,5
Nenoteiktie	6,6	8,1	8,9	5,9
"Mēmie"	70,8	62,7	58,9	52,9

28. tabula

Lasītāju pieprasījumu raksturs atkarā no respondentu sociālās piederības, %

Pieprasījumi	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kolhoz- nieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pen- sio- nāri
Noteiktie konkrētie	21,2	12,1	2,0	13,1	35,9
Noteiktie tematiskie	14,5	7,5	18,0	5,3	20,5
Nenoteiktie	7,8	10,3	25,0	1,3	5,1
"Mēmie"	56,5	70,1	55,0	80,3	38,5

29. tabula

Lasītāju rīcība literatūras izvēlē izpētes bāzēs, % no novēroto skaita

Lasītāju rīcība	RCB	Filiāl- biblio- tēkās	Kopumā
Izvēlas pastāvīgi	69,6	46,7	60,7
Izvēlas ar bibliotekāra palīdzību	30,4	53,3	39,3

30. tabula

Lasītāju rīcība literatūras izvēlē atkarā no dzimuma, % no novēroto skaita

Lasītāju rīcība	Sievietes	Vīrieši
Izvēlas pastāvīgi	58,5	64,6
Izvēlas ar bibliotekāra palīdzību	41,5	35,4

31. tabula

Lasītāju rīcība literatūras izvēlē atkarā no izglītības, % no novēroto skaita

Lasītāju rīcība	Nepabeigta vidējā	Vidējā vispārējā	Vidējā speciālā	Augstākā un nepab. augstākā
Izvēlas pastāvīgi	61,3	62,8	61,0	57,8
Izvēlas ar bibliotēkara palīdzību	38,7	37,2	39,0	42,2

32. tabula

Lasītāju rīcība literatūras izvēlē atkarā no sociālās piederības, % no novēroto skaita

Lasītāju rīcība	Kalpotāji	Strādnieki	Kolhoznieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Penitentiārie
Izvēlas pastāvīgi	57,9	64,5	50,0	76,3	35,9
Izvēlas ar bibliotēkara palīdzību	42,1	35,5	50,0	23,7	64,1

33. tabula

Nepieciešamās literatūras ieguves iespējas izpētes bāzēs aptaujas dienā, % no aptaujāto lasītāju skaita

Lasītāju viedoklis	RCB	Filiālbibliotēkās	Kopumā
Atrasts viss vajadzīgais	56,5	70,1	61,8
Atrasts daļēji	38,6	25,5	33,5
Nav atrasts	4,9	4,4	4,7

34. tabula

Nepieciešamās literatūras ieguves iespējas aptaujas dienā atkarā no lasītāju sociālās piederības, % no respondentu skaita

Lasītāju viedoklis	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kolhoz- nieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pen- sio- nāri
Atrasts visvairāk	67,5	57,9	60,0	55,3	61,5
Atrasts daļēji	25,7	39,3	40,0	40,8	30,8
Nav atrasts	6,8	2,8	0,0	3,9	7,7

35. tabula

Grūtības grāmatu meklējumos izpētes bāzēs aptaujas dienā, %

Lasītāju viedoklis	RCB	Filial- biblio- tēkās	Kopumā
Ir	18,6	18,9	18,7
Nav	81,4	81,1	81,3

36. tabula

Grūtības grāmatu meklējumos aptaujas dienā atkarā no lasītāju izglītības, %

Lasītāju viedoklis	Nepabeigta vidējā	Vidēj- vispā- rējā	Vidējā speciālā	Augstākā un nepab. augstākā
Ir	19,2	19,0	20,2	15,9
Nav	80,8	81,0	79,8	84,1

37. tabula

Grūtības grāmatu meklējumos aptaujas dienā atkarā no lasītāju sociālās piederības, %

Lasītāju viedoklis	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kolhoz- nieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pen- sio- nāri
Ir	16,9	22,4	15,0	21,9	16,2
Nav	83,1	77,6	85,0	78,1	83,8

38. tabula

Grūtības grāmatu meklējumos aptaujas dienā atkarā no lasītāju tautības, %

Lasītāju viedoklis	Latvieši	Citas tautības
Ir	16,3	23,3
Nav	83,7	76,7

39. tabula

Dažādu bibliotēku lasītāju grūtības nepieciešamās literatūras izvēlē aptaujas dienā, %

Grūtību raksturs	RGB	Filiāl- biblio- tēkās	Kopumā
Grāmatas nebija bibliotēkā	67,4	79,2	71,4
Nebija ie- spējams atrast	30,4	20,8	27,1
Citi iemesli	2,2	0,0	1,5

Dažādu sociāldemogrāfisko grupu lasītāju
grūtības literatūras izvēlē aptaujas dienā, %

Lasītāji	Grūtību raksturs	Grāmatas nebija bibliotēkā	Nebija iespējams atrast	Citi iemesli
Kalpotāji		68,0	28,0	4,0
Strādnieki		80,0	20,0	0,0
Kolhoznieki		75,0	25,0	0,0
Mācību iestāžu audzēkņi		75,0	25,0	0,0
Pensionāri		40,0	60,0	0,0
Ar nepabeigtu vidējo izglītību		70,0	30,0	0,0
Ar vidējo vispārējo izglītību		68,2	31,8	0,0
Ar vidējo speciālo izglītību		66,7	33,3	0,0
Ar augstāko un nepab. augstāko izglītību		90,0	0,0	10,0
Latvieši		60,0	37,5	2,5
Citas tautības		82,6	17,4	0,0

Bibliotekāra rīcība lasītāju apkalpošanā izpētes bāzēs
novērojumu periodā, %

Rīcības raksturojums	RCB	Filiāl- biblio- tēkās	Kopumā
1	2	3	4
Nesniedz palīdzību, tikai noformē lasītāju izvēlēto literatūru	62,5	40,8	54,2
Izniedz un noformē prasīto literatūru	12,4	22,0	16,1
Iesaka un meklē literatūru	5,9	16,8	10,0

41. tabula (turp.)

1	2	3	4
Norāda, kur meklēt literatūru	8,8	8,9	8,8
Iesaka literatūru	6,5	4,2	5,6
Precizē pieprasījumu	1,3	4,2	2,4
Konsultē par literatūras meklēšanas ceļiem	1,0	1,6	1,2
Koriģē literatūras izvēli	1,0	0,5	0,8
Citi varianti	0,6	1,0	0,9

42. tabula

Literatūras izvēles avoti pieprasījumu reģistrācijas periodā, % no novēroto lasītāju skaita

Literatūras izvēles avots	Literatūru meklē lasītājs			Literatūru meklē bibliotekārs		
	RCB	Filiālbibliotēkās	Kopumā	RCB	Filiālbibliotēkās	Kopumā
Fonds	63,7	66,7	64,7	75,0	72,3	73,5
Izstāde	21,9	16,4	20,2	10,2	10,9	10,6
Katalogs	1,8	0,6	1,4	9,1	5,0	6,9
Bibliogr. līdzekļi	0,3	0,0	0,2	0,0	3,0	1,6
Plauktos nevietotās grāmatas	12,3	16,3	13,5	5,7	8,8	7,4

43. tabula

Literatūras izvēles avotu izmantošana atkarā
no lasītāju izglītības, % no novēroto lasītāju skaita

Literatūras izvēles avots	Nepabeigta vidējā	Vidējā vispārējā	Vidējā speciālā	Augstākā un nepab. augstākā
Fonds	65,2	66,9	61,6	64,5
Izstāde	20,0	19,5	22,6	17,7
Katalogs	0,6	2,3	1,5	1,3
Bibliogr. līdzekļi	0,0	0,0	0,0	1,3
Plauktos neizvietotās grāmatas	14,2	11,3	14,3	15,2

44. tabula

Literatūras izvēles avotu izmantošana atkarā no
lasītāju sociālās piederības, % no novēroto lasītāju skaita

Li- teratū- ras izvēles avots	Lasītāju so- ciālā pie- derība	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kolhoz- nieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pe- n- sio- nāri
Fonds		63,2	62,3	53,6	74,1	70,0
Izstāde		20,2	19,7	32,1	17,6	20,0
Katalogs		2,1	0,8	0,0	0,0	0,0
Bibliogrāfiskie līdzekļi		0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Plauktos neizvietotās grāmatas		14,0	17,2	14,3	8,3	10,0

45. tabula

Literatūras izvēles avotu izmantošana atkarā no lasītāju tautības, % no novēroto lasītāju skaita

Li- teratūras izvēles avots	Lasītāju tautība	Latvieši	Citas tautības
Fonds		66,6	60,3
Izstāde		21,4	18,4
Katalogs		1,2	1,5
Bibliogr. līdzekļi		0,3	0,0
Plauktos neizvietotās grāmatas		10,5	19,8

46. tabula

Lasītāju vēlmēs pēc bibliotekāra pakalpojumiem
izpētes bāzēs, % no respondentu skaita

Vēlmju varianti	RCB	Filiāl- biblio- tēkās	Kopumā
Cenšos iet pie konkrēta ("sava") bibliotekāra	15,4	17,5	16,2
Vienalga	76,1	79,8	77,6
Nav izvēles	8,5	2,7	6,2

47. tabula

Lasītāju vēlmēs pēc bibliotekāra pakalpojumiem atkarā
no respondentu izglītības, %

Vēlmju varianti	Nepabeigta vidējā	Vidējā vispā- rējā	Vidējā speciālā	Augstākā un nepab. augstākā
Cenšos iet pie konkrē- ta ("sava") bibliotekāra	20,1	12,2	12,1	21,4
Vienalga	76,1	79,1	79,0	73,8
Nav izvēles	3,8	8,1	8,9	4,8

48. tabula

Lasītāju vēlmes pēc bibliotekāra pakalpojumiem atkarā no respondentu sociālās piederības, %

Vēlsmju varianti	Kalpo- tāji	Strād- nieki	Kolhoz- nieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pen- sio- nāri
Genšos iet pie konkrē- ta ("sava") bibliotekā- ra	15,5	13,0	15,8	22,7	13,2
Vienalga	79,3	75,9	84,2	72,0	84,2
Nav izvēles	5,2	11,1	0,0	5,3	2,6

49. tabula

Iemesli, kas mudina lasītājus vērsties pie noteikta biblio-
tekāra dažādās izpētes bāzēs, % no respondentu skaita

Iemesli	RCB	Filiāl- biblio- tēskās	Kopumā
Patīk ieteiktās grā- matas	12,9	12,2	12,6
Interesanti pārrunāt izlasīto	6,5	14,3	9,9
Atsaucība un laipnība	58,1	40,8	50,5
Personiska pievilcība	8,1	14,3	10,8
Interesanti pārrunāt dažādus jautājumus	9,7	16,3	12,6
Citi iemesli	4,7	2,1	3,6

50. tabula

Iemesli, kas mudina lasītājus ar dažādu izglītību vērsties pie noteikta bibliotekāra, % no respondentu skaita

Iemesli	Nepabeigta vidējā	Vidējā vispārējā	Vidējā speciālā	Augstākā un nepab. augstākā
Patīk ieteiktās grāmatas	19,4	7,7	10,5	10,3
Interesanti pārrunāt izlasīto	0,0	15,4	10,5	17,2
Atsaucība un laipnība	66,7	53,8	42,1	34,5
Personiska pievilcība	11,1	7,7	15,8	10,3
Interesanti pārrunāt dažādus jautājumus	2,8	11,5	21,1	17,2
Citi iemesli	0,0	3,9	0,0	10,5

51. tabula

Iemesli, kas mudina dažādas sociālās piederības lasītājus vērsties pie noteikta bibliotekāra, % no respondentu skaita

Iemesli	Kalpotāji	Strādnieki	Kolhoznieki	Mācību iestāžu audzēkņi	Pensionāri
Patīk ieteiktās grāmatas	3,7	27,3	0,0	3,6	0,0
Interesanti pārrunāt izlasīto	15,2	9,1	0,0	0,0	15,7
Atsaucība un laipnība	34,8	40,9	100,0	77,3	66,7
Personiska pievilcība	15,2	18,2	0,0	9,1	0,0
Interesanti pārrunāt dažādus jautājumus	19,6	4,5	0,0	0,0	0,0
Citi iemesli	6,5	0,0	0,0	0,0	10,0

Bibliotekāra palīdzības nepieciešamība atkarā no literatūras izvēles motīviem, % no lasītāju atbildēm

Literatūras izvēles motīvs	Ievērojama	Ne- liela	Nav ne- piecie- sama
Darbam	12,3	9,5	78,2
Mācībām	19,5	10,1	70,4
Sabiedriskiem pienākumiem	8,6	8,6	82,8
Politmācībām	8,4	4,9	86,7
Amatiernodarbībām	12,3	6,5	81,2
Atpūtai un pašizglītoībai	35,3	21,2	43,5

Attieksme pret pārrunām par lasīto dažādās lasītāju grupās, % no respondentu skaita

Lasītāju sociāldemo- grāfiskās grupas	Lasīto ar citiem labprāt nepārrunā	Lasīto labprāt pārrunā	Lasīto pārrunā ar			
			ģimene- locek- ļiem	darba, drau- skolas gīem bied- riem	bīb- lio- tekā- riem	
Dzimums						
Sievietes	38,9	61,1	47,8	23,9	42,7	11,3
Vīrieši	53,1	46,9	41,2	16,4	31,1	4,5
Izglītība						
Nepabeigta vidējā	39,4	60,6	40,9	19,7	44,5	8,0
Vidējā vispārējā	45,2	54,8	45,2	21,0	38,7	6,5
Vidējā speciālā	50,0	50,0	51,6	21,8	29,3	11,3
Augstākā un nepab. augstākā	42,4	57,6	41,2	22,4	40,0	8,2
Sociālā piederība						
Kalpotāji	42,0	58,0	52,8	29,5	35,8	13,0
Strādnieki	53,7	46,3	41,7	12,0	31,5	2,8
Kolhoznieki	35,0	65,0	50,0	5,0	15,0	5,0
Mācību iestādēšu audzēkņi	43,4	56,6	27,6	25,0	67,1	6,6
Pensionāri	28,2	71,8	43,6	5,1	30,8	15,4
Tautība						
Latvieši	40,4	59,6	44,2	21,5	37,2	8,8
Citas tautības	54,5	45,5	47,2	18,7	44,7	7,3
Kopumā	44,3	55,7	45,1	20,3	38,0	8,6

54. tabula

Dažādu lasītāju grupu attieksme pret periodiskajos izdevumos publicētām rakstnieku daiļradi vērtējošām recenzijām un atsauksmēm, %

Lasītāju grupas	Lasītāju attieksme	Lasa iespējami visu	Lasa dažkārt	Tikpat kā nelasa
Dzimums				
Sievietes		36,1	50,3	13,6
Vīrieši		22,0	42,2	35,8
Izglītība				
Nepabeigta vidējā		25,4	43,3	31,3
Vidējā vispārējā		27,5	50,0	22,5
Vidējā speciālā		29,5	50,8	19,7
Augstākā un nepab. augstākā		46,4	41,7	11,9
Sociālā piederība				
Kalpotāji		38,0	48,6	13,4
Strādnieki		15,9	48,6	35,5
Kolhoznieki		25,0	60,0	15,0
Mācību iestāžu audzēkņi		36,5	41,9	21,6
Pensionāri		31,6	39,5	28,9
Kopumā		30,7	47,0	22,3

55. tabula

Lasītāju attieksme pret bibliotēkās rīkotajiem pasākumiem - lasītāju konferencēm, literatūras apskatiem u.c. atkarā no izpētes bāzes, % no respondentu skaita

Lasītāju attieksme	RGB	Filiāl-bibliotēkas	Kopumā
Atbalsta, ja iespējams cenšas apmeklēt	23,2	35,3	27,9
Atbalsta, bet apmeklēt nav laika	37,7	35,9	37,0
Tas bibliotēkas darbā nav galvenais	3,1	3,3	3,2
Par šādiem pasākumiem nezinu	11,1	12,0	11,4
Neesmu par to domājis	24,9	13,5	20,5

56. t a b u l a

Dažādu lasītāju grupu attieksme pret bibliotēkā rīkotajiem pasākumiem - lasītāju konferencēm, literatūras apskatiem u.c., % no respondentu skaita

Lasītāju atbildes	atbalstu, ja iespējams cenšos atbalstīt	Atbalstu, bet apmeklēt nav laika	Tas nav bibliotēdai darba galvenais	Par šādiem sākumiem nezinu	Neesmu par to domājis
Lasītāju grupas					
Dzimums					
Sievietes	35,0	37,1	1,4	10,9	15,6
Vīrieši	15,9	36,9	6,3	12,5	28,4
Izglītība					
Nepabeigta vidējā	21,9	32,8	3,6	16,8	24,9
Vidējā vispārējā	30,6	38,7	2,4	8,9	19,4
Vidējā speciālā	26,8	39,8	2,4	11,4	19,6
Augstākā un nepabeigta augstākā	37,2	36,0	4,7	4,7	17,4
Sociālā piederība					
Kalpotāji	38,3	39,4	2,6	4,7	15,0
Strādnieki	15,9	36,4	2,8	15,9	29,0
Kolhoznieki	20,0	45,0	0,0	5,0	30,0
Mācību iestāžu audzēkņi	27,6	25,0	5,3	15,8	26,3
Pensionāri	32,5	35,0	2,5	20,0	10,0

57. t a b u l a

Bibliotekāru attieksme pret lasītājiem to apkalpošanas laikā dažādās izpētes bāzēs, % no novērojumu skaita

Izpētes bāzes	Bibliotekāru attieksme		
	aktīva	formāla	pasīva
ROB	21,5	64,6	13,9
Filiālbibliotēkas	47,0	44,2	8,8
Kopumā	31,3	56,7	12,0

Bibliotekāru attieksme pret dažādu sociālo grupu lasītājiem to apkalpošanas laikā, % no novērojumu skaita

Ja- sītāju sociālās grupas	Bibliotekāru attieksme		
	Aktīva	Formāla	Pasīva
Kalpotāji	35,8	53,2	11,0
Strādnieki	24,1	59,3	16,6
Kolhoznieki	35,0	55,0	10,0
Mācību iestāžu audzēkņi	20,0	65,3	14,7
Pensionāri	47,4	50,0	2,6

Izpētes bāzu bibliotēku darbs lasītāju vērtējumā, %

Vērtējums	RCP	Filiālbibliotēkās kopumā
Ļoti labs	26,2	45,2
Visumā labs	50,9	44,2
Viduvējs	4,8	2,3
Vēlams darba uzlabojums	1,4	3,9
Grūti atbildēt	10,7	3,2

Bibliotēkas darba vērtējums dažādās lasītāju grupās, %
no respondentu skaita

Vērtējums	Ļoti labs	Visumā labs	Vidū- vējs	Vēlams darba uzla- bojums	Grūti atbildēt
Lasītāju grupas					
Dzimums					
Sievietes	36,0	49,7	3,4	1,7	9,2
Vīrieši	29,5	56,3	5,1	3,4	5,7
Izglītība					
Nepabeigta vidējā	39,4	43,1	4,4	5,8	7,3
Vidējā vispārējā	25,8	58,1	4,0	1,6	10,5
Vidējā speciālā	35,8	51,2	4,9	0,8	7,3
Augstākā un nepab. augstākā	32,1	59,5	2,4	0,0	6,0
Sociālā piederība					
Kalpotāji	36,1	53,4	3,7	0,0	6,8
Strādnieki	29,9	54,2	5,6	3,7	6,6
Kolhoznieki	45,0	40,0	5,0	0,0	10,0
Mācību iestāžu audzēkņi	28,0	51,3	3,0	5,3	10,5
Pensionāri	42,5	37,5	2,5	5,0	12,5
Tautība					
Latvieši	36,6	51,4	2,2	1,3	8,5
Citas tautības	25,4	54,9	8,2	4,1	7,4

Bibliotekāra profesija lasītāja un bibliotekāra
vērtējumā, % no respondentu skaita

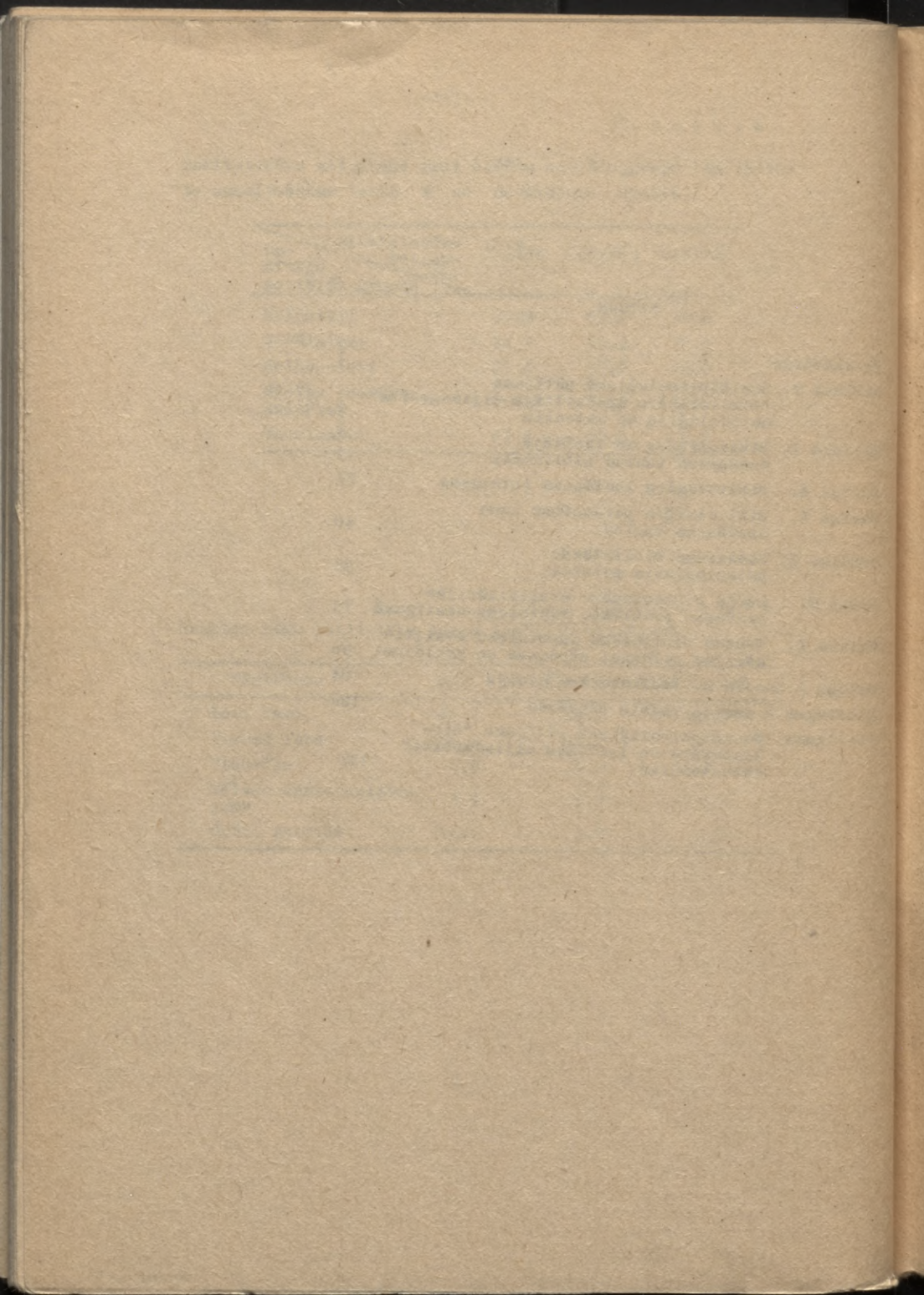
Profesijas pievilcīguma faktori	Lasītāja vērtējums	R	Biblio- tekāra vērtējums	R
Iespēja būt informātiem par jaunāko literatūru	39,9	I	71,6	I
Profesijas svarīgā nozīme lasītāju izglītošanā	28,9	II	11,9	VI
Iespēja izlasīt grāmatas, kuras grūti iegādāties	23,4	III	16,5	V
Iespēja palīdzēt cilvēkiem	18,4	IV	39,4	III
Iespēja būt starp cilvēkiem	17,7	V	48,6	II
Profesijas piemērotība sievietei	12,4	VI	33,9	IV
Profesijas prestižs sabiedrībā	3,6	VII	0,9	VIII
Darbs mazāk nogurdinošs nekā citur	2,1	VIII	1,8	VII

Apstākļi, kas bibliotekāriem neļauj būt apmierinātiem ar savu profesiju, % no respondentu skaita

Izpētes bāzes	Masa algā	Ieteicams laistāju plepētājumu attēl- kumu skaits												
		Telpu sai- rība	Telpu neērts sijas darba laiks	Zems profe- sijas pre- stižs	Darbi, kas neatle- cas uz tiešajiem plēnākumiem	Uzprasīngts darba ritms	Darba nesniegšana rītu gandarījumu	Neapēta kollektīva lejusties	Traucē blekās pār- baudes	Citi ap- stāk- li	Neesmu par to domā- jus, ka rīna			
RCB	33,3	42,6	37,0	35,2	14,8	20,4	5,6	7,4	3,7	5,6	3,7	13,0	3,7	5,6
Fili- āli- li- tekas	49,1	30,9	34,5	20,0	25,5	16,4	9,1	5,5	7,3	1,8	1,8	3,6	3,6	1,8
Kopumā	41,3	36,7	35,8	27,5	20,2	18,3	7,3	6,4	5,5	3,7	2,8	8,3	3,7	3,7

SATURS

Priekšvārds	3
Kalinka I. Sociālpsiholoģiskā pētījuma "Bibliotekāra un lasītāja mijiedarbība" metodoloģija un metodika	8
Kalinka I. Bibliotekāra un lasītāja saskarsme tautas bibliotēkā	13
Puriņa A. Bibliotekāra lasīšanas intereses	27
Puriņa A. Bibliotekāra personības loma lasīšanas vadībā	40
Sardiko S. Saskarsme bibliotēkā: psiholoģiskie aspekti	59
Arnis E. Dažas bibliotekāru kvalifikācijas celšanas problēmas sociologa skatījumā	75
Hudene I. Tautas bibliotēku darbinieku kvalifi- kācijai celšana: pārdomas un meklējumi	96
Ortega i Gasetas H. Bibliotekāra misija	104
H.Ortegas i Gasetas raksta pēcvārds	126
Pielikums. Sociālpsiholoģiskā pētījuma "Bib- liotekāra un lasītāja mijiedarbība" datu tabulas	127

Zinātnisks izdevums
BIBLIOTEKĀRS UN LASĪTĀJS

Tematiska rakstu krājuma

Redaktors R. Venags. Tehn. redaktors R. Venags

Korektore A. Purīne

Parektīta iesniegta 27.01.91. Tipogrāfijas papīrs
60x85/16. 10,50 fis. iespiedl., 9,77 uzsk. iespiedl.,
7,50 izdevniecības l. Motīvs 300 sks.

Pasūt. Nr. 72. Cens 1 r. 50 k.

Latvijas Nacionālā bibliotēka 226011, Rīga, K. Barona 14.

Latvijas Nacionālā bibliotēkas rotaprints, Rīga, K. Barona
iela 14, tālr. 287587.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to contain several lines of information.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to contain several lines of information.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306112797

REPRODUCED FROM

1.50